
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

१७८

॥हे पोथि त्र्यंबक माहात्म्याचि विष्णु भट बाक्रा॥
॥पुरकराचि असे सत्य॥ श्रीशिवार्पणमस्तु॥ श्री॥

Acc. No. ~~166~~ M 1423
Title - त्र्यंबकमहात्म्य. (पद्मपुराण) (अपूर्ण)
Author - ?
Date - A.D. 1773 (शके 1695)
Subject - Devotional poetry.
Folio - 75 (पृ. 1-20, 31-85 उपलब्ध)
Xerox - 152 (21-30 गहाळ)

Remarks - आरंभीचे 3 श्लोक अर्वाचीन.
भिन्न अक्षर.
कोडला जीर्ण आर्द्रतेमुळें दुरावस्थ.

1

त्र्यं॥

॥श्रीगणेशाय नमः॥ त्र्यंबो ... ॥जानि॥

———— हरलोकस्त्वा॥ व... तं पंकं... मस्तक...

वींगणाः शोभितो लीला ब्रह्मगिरिस्वरूपणगवान् श्री त्र्यंबकः पातु...

आसीद्राघववर्णने सुकृतिः श्रीवाल्मिकीमतले श्रीमत्क्षत्रकथामृते लिंगादिं तुं व्या॥

त्मजोपि क्षमः॥ व्यासो व्यासमतथान्यदैवतगुणान्वक्तुं समस्तान्क्षमः श्रीमत्र्यंबकराजदर

नफले वक्तुं न कोपि क्षमः॥२॥ न लिख्यते यस्य कथामृतं नाब्रेरं तो न यस्यापि गुणार्णवस्य॥

सत्याग्रंच त्र्यंबकं नाम पेयं वंदे शिवं ब्रह्मगिरिस्वरूपं॥३॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चै

व नरोत्तमं॥ देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत्॥४॥ ऋषय ऊचुः॥ सूत सूत महाप्रा

ज्ञ वेदवेदांगपारग॥ त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्यं श्रोतुमिच्छास्ति नो मुने॥५॥ सूत उवाच॥ यूयं ध

न्यतमा लोके परोपकरणे रताः॥ यद्विद्या सर्वकार्याणि धर्मे च चीरताः सदा गंगाद्वारख

...र्वं तीर्थानि त्र्यंबकः क्षेत्रमेकतः॥ तुलया तोलयद्धाता त्र्यंबकं तु विशिष्यते॥७॥ त्र्यंबकक्षे

त्रमाहात्म्यं न चतुराक्तोन वक्ष्यन ॥ स्वर्गे मर्त्ये च पाताले सिद्धिक्षेत्राणि संति हि ॥ ८ ॥ त्र्यंबकक्षेत्र सदृ
शं नत्र पापि विलोकयेत् ॥ यथा मेरु गिरींद्राणां सरसां सागरो यथा ॥ ९ ॥ तथेदं त्र्यंबकक्षेत्रं सर्व
क्षेत्रेषु पावनं ॥ भुक्तिदं मुक्तिदं चैव सर्वदुःखविनाशनं ॥ १० ॥ इहार्थे कथयिष्यामि श्वेतस्य न
दिना सह ॥ संवादं वेद [illegible] विदुत्तं यस्य श्रवणमात्रतः ॥ ११ ॥ ब्रह्महा मुच्यते पापादन्येषां . त्र को
कथा ॥ आसीत्पुरा सत्ययुगे श्वेतो नाम महीपतिः ॥ शिवभक्तिः शिवप्राणः शिवध्यानरतः स
दा ॥ १२ ॥ स कदाचिद्द्विजमार्गे तीर्थयात्रेच्छया नृपः ॥ नंदिनं विष्यपप्रच्छ तीर्थानि विविधा
नि च ॥ १३ ॥ त्र्यंबकक्षेत्र माहात्म्यं पप्रच्छ च विशेषतः ॥ नंदिकेश्वर उवाच ॥ पुरा तारकना
शाय पार्वत्या योजयत् शिव ॥ १४ ॥ देवाश्च ऋषयश्चैव गंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ कैलासे रत्नरुचि
ते प्रासादे शिवया सह ॥ गृहस्थाश्रममासाद्य शंकरः सुखमन्वभूत् ॥ १५ ॥ कदाचित्पार्वती
बाला शिवाश्रुपातिहृदि ॥ उष्णस्पर्शेन दुःखाश्रु मत्वा पप्रच्छ शंकरं ॥ १६ ॥ त्वमस्य जगतः
कर्त्ता संहर्ता परिपालकः ॥ न दुःखस्य हेतुत्वं न पश्यामि जगत्त्रये ॥ १७ ॥ अनंत दुःखिनो ले

मनुष्याः पशवो मताः ॥१८॥ तैरेव सहस्रशः संभवंति विशेषतः ॥१९॥ सर्वं ... निशीह
स्य परिपूर्णस्य नेत्रयोः ॥ सर्वेषामप्यमुं नोक्ष्मा तन्मे गदितुमर्हसि ॥१९॥ किं ते हृदि
महद्दुःखं किं वेध्यासि सर्वदा ॥ नाना रोगैश्च शोकैश्च व्याधिभिः परिपीडितं ॥२०॥
अन्नहत्यादिपापैश्च दारिद्र्येण विशेषतः ॥ अहं बलात्सुरेर्वद्रो व्यथा निगदिताः
प्रिये ॥२१॥ कैलासे रुक्मिणीतो गृहे कुटुंबासच्चेमानसः ॥ परशस्य राशितदीश्वं त
दा क्रूपरिजायते ॥२२॥ स्वर्ग नरक रूपमास्थाय पृथिव्यां जगतो हितं ॥ कर्तव्य
मिति मे शोधा सर्वदा हृदि वर्तते ॥२३॥ अपुत्राणां च पुत्रांश्च दरिद्राणां जनागमः ॥
रोगीणां रोगमुक्तश्च पापानां विनाशने ॥२४॥ इत्थं परोपकारे ध्यानेयं जने तिमे
मतिः ॥ अश्वमेध सहस्राणि वाजपेय शतानि च ॥ परोपकार पुण्यस्य कलां ना
र्हंति षोडशीं ॥२५॥ आलोक्य सर्वशास्त्राणि वेदशास्त्राणि युतान्प्रिये ॥ इदमेकं मया ज्ञातं
उपकार समं नहि ॥२६॥ तस्मान्मे सा सततं परोपकरणे प्रिये ॥ किं करोमि न शक्नोमि कै

६ श्रि

लासे स्थानि स्त्रापितः सुरैः ॥२७॥ निमित्तं तु विना [illegible] मोमयागं तु न शक्यते ॥ इति मे दुः
खहेतुं त्वं जानीहि हि मवत्सुते ॥२८॥ पार्वत्युवाच ॥ अहं मायातव विभो निमित्ता नो श
तानि मे ॥ विदितानि महादेव ह्यनुष्टौ ज्ञातुमर्हसि ॥२९॥ त्वया ज्ञप्ता जगन्नाथ निमित्तं वि
स्तरान्मम [illegible] ॥३०॥ शंकर उवाच ॥ अवश्यं गच्छ भद्रं ते कार्यं कुरु नगात्मजे ॥३१॥ नंदिकेश्वर उ०॥
तेनाज्ञप्ता महामाया तत्क्षणाद् [illegible] पदं ॥ समेयत स्य हृदये प्रविवेश शिवाज्ञया ॥३२॥
तया व्याप्तो जगन्नाथो नेमे नेद [illegible] प्रभुः ॥ अहमेव जगत्स्वामी ममेदं सकलं जगत् ॥३३॥
कः शौदिरूषुना सार्द्धं देवेश्वं द्रष्टुं [illegible] मे ॥ निनिंद श्रीमहादेवं मायया मोहितो विधिः ॥३४॥
विष्णुस्त्वेकमवदत् [illegible] निनिंद [illegible] शिवं ॥ माहात्म्यं देवदेवस्य शंकरस्य महात्मनः ॥३५॥
न तेस्ति विदितं कश्चिद्वृथैव निंदसे शिवं ॥ यस्य वेदाश्चत्वारो रूपं विंदंति तत्त्वतः ॥३६॥
अगाधं यस्य रूपं हि अंतो यस्य न विद्यते ॥ अहं वर्षसहस्राणि कोटिशस्तपसि स्थितः ॥३७॥
गंधमादनमासाद्य तत्पादाब्ज दिदृक्षया ॥ त्रैलोक्यस्योपहो कारेण पुण्यं मे संचितं बहु ॥३८॥
तथापि देवदेवस्य पादौ नैव विलोकयेत् ॥ अजानं देवदेव त्वं कथं हि निंदसि गोविंदे ॥३९॥

इति विष्णुवचः श्रुत्वा ब्रह्मा वचनमब्रवीत् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विष्णो त्वं नैव जानासि तत्वतो वे
द्म्यहं शिवं ॥३९॥ शिवस्वरूपं सर्वं मे विदितं मधुसूदन ॥ महिमानमहं वेद्मि गिरिजावल्ल
भस्य च ॥४०॥ इति ब्रह्मवचः श्रुत्वा विष्णुर्वचनमब्रवीत् ॥ विष्णुरुवाच ॥ त्रैलोक्यैकः पुमां
स्तिष्ठेच्छिवं वेद्मि तत्वतः ॥४१॥ इत्थं विवदतोरेवमुभयोर्विष्णुब्रह्मणोः ॥ व्यतीपायमहा
न्कालस्ततो देवा लिङ्गि [illegible] ॥४२॥ उभयोरैक्यमत्येन निर्णयं कर्तुमर्हथः ॥ नंद्युवाच ॥
ब्रह्माब्रवीदहं यामि शिवमार्जेतुमूर्ध्वतः ॥ विष्णुरप्याह यास्यामि शिवपादौ समर्चितुं ॥४३॥ ॥३॥ म
इत्येवं निश्चयं कृत्वा ब्रह्मा ऊर्ध्वं समागात्ततः ॥ विष्णुर्ययौ महादेव पादौ द्रष्टुं न्यपोनम ॥४४॥
॥३॥ पन्नगलं देवसैश्चेषु विष्णुयातो त्रिविष्टपात् ॥ ब्रह्मा गत्वा कियत्कालं युगानां कोटिरेव च ॥४५॥
यो नोन प्राप मूर्धानं शंकरस्य महात्मनः ॥ ततस्तत्रास्थ जेद्धेनुं केतकीपुष्पसंकुलं ॥४६॥ त
आह तु विभो हास्यं वक्तुमर्हसि नौ ततः ॥ तावाह विधिरव्यग्रं मिथ्या साक्ष्यं विधीयतां ॥४७॥
ताभ्यां सोऽभिनिसंप्रोक्ते ध्यानाहर्षयुतो ययौ ॥ तथैव तावत्कालं च विष्णुर्गत्वा रसातले ॥४८॥
नालभत्पादयोरंतं यथा सर्वमसौ ययौ ॥ उभौ त्रिविष्टपं गत्वा कृपया चक्रतुः सुरान् ॥४९॥
ततो ब्रह्माब्रवीद्दृवानहं मूर्ध्नि हि गतः ॥ शिवमूर्धानमासाद्य प्रतत्सत्य च समागतः ॥५०॥

कामधेनुर्मया तत्र दोहिता कांस्यभाजने ॥ तयाश्च पयसा शंभुरभिषिक्तो मया सुराः ॥५१॥ के
तकीकुसुमैः पूजा विहिता मस्तके मया ॥ विष्णुरहं मयानैव पादौ दृष्टौ जगत्प्रभो ॥५२॥ मेदि
नीन मया लब्धो पादयोस्तस्य काः कथा ॥ नंद्युवाच ॥ तयोरेवं वचः श्रुत्वा देवाः संशयमाप
युः ॥५३॥ ततः कैलासमगमन्देवाश्चेंद्रपुरोगमाः ॥ ब्रह्मविष्णुपुरस्कृत्य परिपृष्टुं जगद्गु
रुं ॥५४॥ इंद्राद्या देवतास्तत्र शिवेन न्यायथाक्रमं ॥ पप्रच्छुर्ब्रह्मणाप्राज्ञा विराटस्य द्रुतान
वा ॥५५॥ सर्वं पश्य हिमहा देवश्च यं न कोस्तथाखिलाः ॥ नंद्युवाच ॥ मृषैव ब्रह्मणः कर्म ज्ञा
त्वा क्रुद्धः सदाशिवः ॥५६॥ उवाच भैरवस्यतवा चीयकरिष्यंती ह मानवाः ॥ तेयां तु नेरकं घोरं या
वदिंद्राश्चतुर्दश ॥५७॥ इति प्रशप्तो देवेन ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ चुक्रोध च पुनरां शंभु
माययामोहितः परं ॥५८॥ ब्रह्मोवाच ॥ जगत्त्वेमां न जानामि ब्रह्मणं लोकविश्रुतं ॥ जडत्वे
न त्वया प्राप्तो ह्येष ज्योतिर्लिंगोऽधुना ॥५९॥ जडः पर्वतरूपस्त्वं भव शंकर ॥ इति शापोम
महादेव ब्रह्मणा घोरकर्मणा ॥६०॥ पार्वतं रूपमास्थाय कैलासाद्पतच्छिवौ ॥ हाहाकारो महाना
सीदे गणानां न च पश्यतां ॥६१॥ यत्र यत्रापतच्छंभुस्तत्र संहारमाननोत् ॥ चूर्णितानि हवोक्ष्याया

॥माहात्म्य०॥

माध्वनगराजिना ॥६१॥ अकालप्रलयो ह्यासीद्भूतले वसतां नृणां ॥ ततश्चिंतापरा देवाः प्र-
लयोद्विग्नमानसाः ॥६२॥ [illegible] विष्णुं शरणं जग्मुश्चित्रे लेख्या इवाभवन् ॥ ज्वालाभिर्ज्वालयन्
लोकान्प्रलयानलसन्निभः ॥६४॥ मायया पि विधिर्मुक्तस्तूष्णीमासीदधोमुखः ॥ मुहुर्मुहुरिदं
प्राह किमिदं हि समे मया ॥६५॥ ततस्तु मन्त्रवद्वाणी गगने दितिजान्प्रति ॥ वाण्युवाच ॥ सत्या-
द्रेः शिखरं गत्वा [illegible] ॥६६॥ तावत्स श्चिमतो भूत्वा रूपमास्थाय पार्वतं ॥ ब्रह्मोह-
रिश्च [illegible] वीर्यं [illegible] ॥६७॥ भवद्भिः प्रार्थितः शंभुस्तत्र स्थास्यति नो सुराः ॥ न को
नां परस्परं [illegible] ष्यति ॥६८॥ [illegible]वाच ॥ ततो ब्रह्मा च विष्णुश्च शंकरश्च [illegible]
पे। [illegible] पार्वतं रूपमास्था[illegible] शुः सह्याद्रिसंनिधौ ॥६९॥ पश्चिमस्यां विधिं विष्णुं द्रुमा-
गौतिरोधको ॥ शंकराख्यो । तीर्थं [illegible] वति पर्वतः ॥७०॥ तावत्पर्वतरूपेणाश्रको=
ह्यासीन्पुरः पुरः ॥ ततस्तैः शंकरो द्रष्टा त्रिभिः संरुद्धमात्मनः ॥७१॥ त्रिभिर्नेत्रैश्च त्रीन्देवा-
न्नपश्यद्गिरिजापतिः ॥ ततः शक्रेण विध्वस्तौ पादौ शंभोर्महात्मनः ॥७२॥ त्र्यंबक आहि भोना
पवहृता वज्रपाणिना ॥ ततस्तं प्रार्थयामासु ब्रह्मा विष्णुः शचीपतिः ॥७३॥ स्तोत्रैर्नानाविधै-
र्दिव्यैस्तुष्टुवुः त्र्यंबकं गिरिं ॥ ततः प्राह [illegible] त्र्यंबकाद्रिः सुरान्प्रति ॥७४॥ सममेवया

॥४॥

ना०

स्तनं स्वर्णसवं तो विगतज्वराः ॥ निजस्थानं निगच्छंतु तिष्ठाम्यत्रैव लीलया ॥ ७ ॥ नवकोशात्म
के लिंगं रूपं पार्वतं मामकं सुराः ॥ तरवो मम रूपाणि दृषदो वृषवानि च ॥ ७६ ॥ एवं रूपम
हं दृष्ट्वा तावत्स्थास्ये सुरोत्तम ॥ यावच्चंद्रमिरियं धत्ते सशैलवनकाननं ॥ ७७ ॥ विष्णुरु० ॥
अहं ब्रह्मा च शक्रश्च तिष्ठामस्ते समंततः ॥ भवच्चक्रस्य विघ्नानि नाशयामो निरंतरं ॥ ७८ ॥
नेदेवा ॥ इति विष्णुवचः श्रुत्वा शंकरः साध्वमन्यत ॥ विधिहरिहरदृष्ट्वा ससहसानौ
लसे तां [illegible] नुषाणां विधातुं ॥ क्षितिधर वररूपाण्यादध्यानाः प्र
खिन्नां स्मरणानि ह [illegible] कीर्तिताः श्वेतकल्प ॥ ७९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबक
क्षेत्रमाहात्म्ये प्रथमो [illegible] ॥ १ ॥ ७ ॥ नंदिवाच ॥ पश्चात्तापं समापन्नो ब्रह्मा लोक
पितामहः [illegible] कर्तुं समारभे तपस्तमुं मनोदधे ॥ १ ॥ कमंडलुजलैस्तीर्थैस्त्र
स्नानस्य हेतवे [illegible] तीर्थमिति ख्यातं निर्ममे विश्वभावनः ॥ २ ॥ निराहारो यता
त्मा च समायो नियतो विधिः ॥ यत्नेनानाविधैश्चैव पूजयामास त्र्यंबकं ॥ ३ ॥ अनन्त्येनै
न च कालेन परितुष्टः सदाशिवः ॥ प्रत्यक्षमगमद्धातुर्वरं ब्रूहीति चाब्रवीत् ॥ ४ ॥ ब्रह्मोवा०

यन्मया निंदितः सर्वज्ञ ज्ञातेन त्वाऽनघो ॥ तत्सर्वमपराधं मे क्षंतुमर्हसि शंकर ॥५॥ शंकर उवाच ॥
मेवं ब्रूहि विधे किंचिन्न मे भेदोस्ति केनचित् ॥ तवैव नाम मे लोके स्मरत्स्याति मेष्यामि भिपमज ॥६॥
ब्रह्माद्रिरिति मे नाम भुवि ख्यातिं गमिष्यति ॥ इदं ते निर्मितं तीर्थं कोटितीर्थमिति स्मृतं ॥७॥
अत्र यस्तर्पयेत्पितॄन् स्नात्वा देवानृषीन्गणान् ॥ स कोटिपूर्वजैः सार्द्धं स्वर्गे वसति मानवः ॥८॥
इति दत्त्वा वरान् शंभुस्तत्रैवांतरधीयते ॥ नैमृषा ॥ अयं ब्रह्मगिरिः साक्षात्त्र्यंबकोयं न संशयः ॥९॥
सद्योजातमिति ख्यातः प्रथमं लिंगमुच्यते ॥ वामदेवो द्वितीयस्तु तृतीयो घोर संज्ञकः ॥१०॥ ॥५॥
चतुर्थस्तत्पुरुषश्च ईशानः पंचमस्तथा ॥ एतैस्तु पंचभिर्लिंगैस्त्र्यंबकोसौ विराजते ॥११॥
पूर्वस्यामस्य शास्त्रे स्मृत्यंजनाचल संज्ञकः ॥ पश्चिमस्यां हरिः साक्षात्तथा लोकपितामहः ॥१२॥
विंशति क्रोशमात्रं तत्क्षेत्रं मुक्तिप्रदं नृणां ॥ चत्वारः पर्वता राजन्देवरूपा न संशयः ॥१३॥
येषां दर्शनमात्रेण पापराशिर्विलीयते ॥ एतानि पंचलिंगानि ब्रह्मादौ कथयामि ते ॥१४॥
तेषां दर्शनमात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते ॥ इहार्थे कथयिष्यामि कथामेकां पुरातनां ॥१५॥
आसीत्पुरा कृतयुगे नलिनो नाम भूपतिः ॥ वेदसन्निधिदते सर्वनियंत्रा लक्षणान्वितो निशं ॥१६॥
विजद्वौभिलाषी च पितृमातृविनिंदकः ॥ परदाराभिलाषी च परनिंदारतः सदा ॥१७॥

एतादृशाः स नृपालो देवान्मरणमाप्तवान् ॥ यमदूतैः समागत्य नीतो गत्वा यमांतिकं ॥१८॥ य
मोपि च परिपप्रच्छ चित्रगुप्तायनं ततो ॥ चित्रगुप्तोयमं प्राह तस्याकर्माखिलं तदा ॥१९॥
तस्मिन्नंतरे तत्र शिवदूताः समागताः ॥ यमोपि विनयात्प्राह शिवदूतान्समागतान् ॥२०॥
किमर्थं नीयते पापो न्यपोयं शिवमंदिरे ॥ दूतास्तु ऊचुः ॥ पुरायं वायसो ह्यासीद्भुक्तं देवस्तु केतनः ॥२१॥
तत्रापश्यदसौ तस्य पंचलिंगानि नित्यशः ॥ तेन पुण्यप्रभावेन भुक्तो राज्यमकंटकं ॥२२॥
दिव्यं विमानमारोप्य कैलासं प्रतिनीयते ॥ एवमुक्त्वा यमदूतान्नत्वा लिनास्थं महीपतिं ॥२३॥
संस्थाप्य पुष्पके रम्ये कैलासे प्रति तेययुः ॥ नंदी उवाच ॥ इति ते कथितं श्वेत तुल्याद्भुततरं मया ॥२४॥
इदं यः शृणुते भक्त्या यः पठेत्सततं नरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो याति शंभोः सलोकतां ॥२५॥ ब्र
ह्मादि वर्णाश्च नमिदं कथितं मयाते पुण्यं परं परमदुर्लभमत्र लोके ॥ यः श्रावयेद्बुधजनाय
पठेत्स्वयं वा सोपि प्रयाति गिरिजापति लोकवासं ॥२६॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्र
माहात्म्ये द्वितीयोध्यायः ॥२॥ छ ॥ नंदी उवाच ॥ विष्णोर्हरीश इति नाम यतो बकश्च वक्ष्यामिहं
तु मखिलं तव तत्र राजन् ॥ आकर्ण्य विष्णुहरयोरिह भेदबुद्धिर्नारीं गमिष्यति कलौ कलुषैर्यतो नो ॥

श्रृणु राजन्प्रवक्ष्यामि हरीशाख्यानमुत्तमं ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ २ ॥
आसन्व्यार्थे पुरा वैरं विश्वामित्रवशिष्ठयोः ॥ सुतनामभवत्तत्र विश्वामित्रः क्रुधायुतः ॥ ३ ॥
जघान तस्य पुत्राणां शतमल्पवयोयुतं ॥ वशिष्ठो दुःखितो ऽभूत्स्वा हरीशपर्वतं ययौ ॥ ४ ॥
तमारुह्य निजं देहमुत्स्रष्टुं समनो दधे ॥ मुनिर्वर्यं समाधाय पूर्नैमिषारण्यवासिनः ॥ ५ ॥
समाजग्मुर्मुनिवराः सहद्रहं क्षयामिते ॥ असितो देवलो व्यासो गौतमो ऽथ गुरुं गिरः ॥ ६ ॥
पुलस्त्यो भार्गवो रामो मांडव्यो मंदलोचनः ॥ एते चान्येऽपि बहवो मिलितास्तत्र पर्वते ॥ ७ ॥
तद्दुःखं मार्जयामासुर्नानाविधनिरूपणैः ॥ तैः सान्त्वितो वशिष्ठोऽपि पुत्रदुःखं जहौ तदा ॥ ८ ॥
नंदिनीं प्रजयामास द्विजान्प्रजयितुं तदा ॥ नानाविधानि भोज्यानि पक्वान्नानि फलानि च ॥ ९ ॥
तांबूलानि च वर्याणि शीतलानि जलानि च ॥ भुक्त्वा तस्थुर्यथाकामं कुर्वंतश्च कथाः शुभाः ॥ १० ॥
वेदवेदांगसंवीचि वब्राह्मणौ द्विजसत्तमाः ॥ हसंतश्च वदंतश्च विनोदं तत्र चक्रिरे ॥ ११ ॥
एतस्मिन्नंतरे राजन्क्रीडाकामो जनार्दनः ॥ कौतुकी लीलया देवो नारदं वाक्यमब्रवीत् ॥ १२ ॥

६ ॥

विष्णुरुवाच ॥ नारद त्वं समागच्छ वशिष्ठाश्रममुत्तमं ॥ येन स्यात्कलहस्तत्र तत्त्वं कुरु ममाज्ञया ॥१३॥
नारायणवचनात्तस्तु नारदो मुनिसत्तमः ॥ वीणावादनरक्तश्च गायन्मंदं समाययौ ॥१४॥
तं दृष्ट्वा ऋषयः सर्वे प्रणमुर्दंडवन्मुदा ॥ आलिलिंगुस्तदा केचित्केचिद्वै वासनं ददुः ॥१५॥
वशिष्ठोपि पुरो गत्वा पूजयामास नारदं ॥ ततस्ते कथयामासुः कथाश्चित्रान्तपोत्तम ॥१६॥
कथासु कथ्यमानासु केचित्क्षेत्राणि वर्णयन् ॥ केचिदूचुर्महादेवसमो देवो न विद्यते ॥१७॥
विष्णोपन्नतये यस्तु पार्वतीरूपमास्थितः ॥ गंधोपयादिकं सर्वं गौतमस्याश्रमे स्थितः ॥१८॥
भासुरप्रलये चैव देवतानां च कारणं ॥ त्रिपुरासुरमुख्यानां जयमासीदयापुरा ॥१९॥
तदापि तेन देवेन तानकृत्वा सुखिनः कृताः ॥ सदेवः सर्वभूतानां कार्यत्रयकर प्रभुः ॥२०॥
तस्यास्मद्रक्षणे चित्रं नास्ति किंचिन्महामुने ॥ स एव जगतां साक्षी सर्वज्ञः सर्वभावनः ॥२१॥
तस्मान्नास्य परः किंचित्सर्वभूतहिते रतः ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा विष्णुकार्यकरो मुनिः ॥२२॥
नारदस्तानुवाचेदं प्रलहसन्श्लक्ष्णया गिरा ॥ नारद उ० ॥ सत्यमुक्तं द्विजश्रेष्ठा शंकरास्यानमुत्तमं ॥२३॥

ईश्वरः सर्वभक्तानां नान्यत्रीहरीं जगत्पतिः॥ गीयते सर्वदेवेषु सएवैकः सुरोत्तमः॥२४॥ तेनेदं पा
र्वतं रूपं धृत्वा विश्वस्य तेहितं॥ तेन सृष्टमिदं शंभो विष्णुस्त्रैलोक्यनायकः॥२५॥ हे शिवद्व
जीवसमः कथं कार्पण्यरोमवत्॥ न घटवच्चैकं पंयोनीषुभ्रमतेप्युसर्वदा॥२६॥ चतुर्भु
जोसनो विष्णुर्जीने सर्वत्र गीयते॥ भुद्राः स्तनैव जानंती पुंके चिदाहुरव्ययं॥२७॥ अनेन
किं प्रकारेण विष्णुस्या जगतां प्रभुः॥ भ्रांतविर्यादिभूपालैः कोपरोधः स तो भुवि॥२८॥ ज
रासंधभयेनायं समुद्रशरणं ययौ॥ नंदनां॥ इतितद्वचनेश्रुत्वा विष्णुभक्ततरादिजाः॥२९॥
विष्णुः शिवकंक्षेषु त्यपि क्रोधादिदं जगुः॥ अहो किं नैव जानंति विष्णुं त्रैलोक्यनायकं॥३०॥
भुद्राः पारवंडिनो भ्रांताः सर्वदाविधिनाशकाः॥ देवेंद्रभारसंक्रांताभस्माभ्रमिरसातले॥३१॥
उद्धारजगन्मायो दंष्ट्रयाकोलरूपधृक्॥ रोमकूपेजगत्सर्वं यस्य विष्णोर्महात्मनः॥३२॥
नंदवंजीवमाहर्येतेनलज्जंति किं हताः॥ पिशाचाधिपतिः कृत्तिमुंडमालाविचित्रतः॥३३॥
स्मशानेषु वसन्नित्यं चिताभस्मविधूलितः॥ गजचर्मांबरो व्यालोग्रपाकरूढः सदाशिवः॥३४॥ नंदन्नां॥
इत्थंत्ययं मंगलंजीवं येवदंतीजगत्सति॥ तेषामंतेयमः किंचकरिष्यति नविभ्रहे॥३४॥

विष्णुभक्तस्य वचः श्रुत्वा चुक्रुधुः शिवभजकाः ॥ शैवाश्च ॥ मध्यस्थपयोनित्युग्रमतेयस्तत्सर्वदा ॥ ३१ ॥
कस्यपरस्य सुतो जातः स कथं भुवनेश्वरः ॥ कांतायाश्च वियोगेन रुरोद च वने वने ॥ ३२ ॥
वानरान् शरणं यातः स कथं भुवनेश्वरः ॥ इत्थं विप्रास्तदा सर्वे वादं चक्रुः परस्परं ॥ ३३ ॥ वाक्
शरैस्ताडयंतस्ते सकोपदिनपंचकं ॥ यत्र भोज्या द्विजाः सर्वे कलहंकारिणस्तु तान् ॥ ३४ ॥
संलयन् क्षणयावाचा विशिष्टो व्याकुलोभवत् ॥ विशिष्ट उ० ॥ ऋषीणां भ्रमनाशार्थं कः
समर्थो भुनाभवत् ॥ ३५ ॥ मायया मोहितानां च तेषां शंभुविना हरिं ॥ तस्मात् सर्वप्रयत्नेन वि
प्रभ्रांतिव्यपोहतु ॥ ३६ ॥ प्रार्थयिष्ये शि [illegible] शंभु तौ विना नास्ति मे गतिः ॥ इत्थं विचार्य वि
प्रं श्रीवशिष्टः सर्वविष्णुनि ॥ ३७ ॥ अलंकृतः स्तनु ख [illegible] त्वा देवौ स्तोतुमुपचक्रमे ॥ वशिष्ट उ० ॥
यौ देवौ भुवनत्रयस्य जनकौ सच्चित्स्वरूपौ विभु नः वरौ गिरिजापयोधितनयौ नाथौ
चतुःखांतकौ ॥ आनंदात्मकतां गतौ हरिहरौ सिद्धादिभिः सेवितौ विप्राणां भ्रमवार
णाय शरणं ताभ्यां प्रपन्नास्म्यहं ॥ ३८ ॥ यौ देवौ जगतः स्थितिप्रलययोर्हेतू जगत्पावनौ

यन्नामस्मरणेन कर्मफलदं ध्वंसं जनानामिह ॥ आनंदात्मकतां गतो जनमनः संतोष
संवर्द्धकौ विप्राणां च समावारणाय शरणं ताभ्यां प्रपन्नोस्म्यहं ॥४३॥ इति स्तुतौ तेन
मुनीश्वरेण देवौ भवानीपति वासुदेवौ ॥ स्वकीयरूपेण जगन्ने विमोहने प्रत्यक्षतां प्राप
यितुः समासात्॥४४॥ तत्रागत्य जगन्नाथ महादेवौ महामुनिं ॥ वरं व्रणीष्व पन्दुं
तेषूचतुर्मीनसेस्थितं ॥४५॥ ततो वने मार्कण्डीव[...]ो वाक्यमब्रवीत् ॥ धन्योस्मि
कृतकृत्योस्मि सम्मान्योस्मि चराचरे । प्राप्तौ हरिहरौ दृष्टौ सफलं जन्म नो मम ॥४६॥ प्रना
मचरणान्राजन्वं रुंध स्यात् युतो मुनिः ॥४७॥ पश्यंतु सर्वे विप्रेषु वरं वव्रे द्विजोत्तमः ॥
यदि तुष्टौ युवां मह्यं प्रार्थये हं जगद्धिते ॥४८॥ युवयोर्मायया विश्वा मोहिताः संति सां
प्रतं । तन्नष्टुं तिनाशस्य तो हि द्वेयं जगद्धितं ॥४९॥ तेथूवाच ॥ इत्थं मुनिवचः
श्रुत्वा त्रिलोक्याश्च परस्परं ॥ देवौ हरिहरौ साक्षादेकरूपत्वमापतुः ॥५०॥ एकतो ज
लदः श्यामः परतः स्फटिकप्रभः ॥ एकतः पंचवक्त्राणि परतो वदनं शुभं ॥५१॥ एकत
स्तौ स्तनयाभिंपोपरतो गिरिकंन्यका ॥ एकतस्तु सजराजरूटः परतो मुकुटोत्तमः ॥५२॥

॥८

एकतो दशबाहुस्तु अपरतश्च चतुर्भुजः ॥ एकतश्चंद्रचूडश्च परतस्तिलकान्वितः ॥५३॥
एकतो गजचर्माणि परतो वसनानि च ॥ एकतो हेमभूषाश्च परतोरगभूषणं ॥५४॥
एवमेकपरं रूपं दृष्ट्वा ते विस्मिते ययुः ॥ तद्रूपं परमं दिव्यं कोटिसूर्यसमप्रभं ॥५५॥
दृष्ट्वा देवाश्च गंधर्वा विप्राश्च विस्मयान्विताः ॥ अहो विवाहतज्ज्ञा तस्मिन्नूचुस्ते परस्परं ॥५६॥
लज्जिताः शरणं जग्मुर्दिव्यं रूपं महात्मनः ॥ ननमुश्चरणांभोजं भेदबुद्धिं विहायते ॥५७॥
अपराधं क्षमस्वेति देवदेव जगत्पते ॥ ततो जगाद देवेशो हरीशाख्यो जगत्पतिः ॥५८॥
भवद्भिः प्रार्थितं विप्रास्तत्तथास्तु मया त्वया ॥ अस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा संतर्प्य पितृदेवताः ॥५९॥
ऋषिपितृमनुष्यांश्च स याति परमां गतिं ॥ श्लोकद्वयमिदं पुण्यं वशिष्ठेन कृतं मया ॥६०॥
द्विजः पठते भक्त्या सोऽपि यातु परां गतिं ॥ अहमप्यत्र तिष्ठामि हरीशाख्यो द्विजोत्तमाः ॥६१॥
अत्र यः कुरुते कर्म ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् गतं भवान् ॥ इत्युक्त्वा स तु देवेशो हरिशाख्यो द्विजोत्तमाः ॥६२॥
भेदबुद्धिं परित्यज्य अदृष्टो विष्णुशंकरौ ॥ इति ते कथितं राजन्हरीशाख्यानमुत्तमं ॥६३॥

17

माहा०

यः स्पृष्टो तिन्नरोगस्तस्या सोपि पापैः प्रमुच्यते ॥ ६४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये द्वि
तीयोध्यायः ॥ २ ॥ ६७ ॥ श्वेत उवाच ॥ त्रिसंध्याक्षेत्रमिति यत्प्रवदंति मनीषिणः ॥ तत्राख्यानं मम
ब्रह्मन् विस्तरान्वद हे श्वर ॥ १ ॥ नंद्युवाच ॥ एकार्णवे मध्ये सर्वे नष्टे स्थावरजंगमे ॥ तस्मि
न्नेकार्णवे शेते पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ २ ॥ तस्य नाभौ समुत्पन्नो ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ विष्णो रा
ज्ञामथासाद्य ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ३ ॥ सृष्टिमारब्धवान् [illegible] चक्रे प्रथमं स्वप्रसिद्धये ॥ सर्वे
पि लोका विहिताः सुरोगविवर्जिताः ॥ ४ ॥ त्वमया ह्यपि [illegible] ताः ते परस्परमयोधयन् ॥
अहं ममेति चान्योन्यं मयी सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ ५ ॥ तां वेते थाविर्भावे दृष्ट्वा ब्रह्मा भग्नमनोरथः ॥
तां विमृज्य पुनश्चक्रे त्रिदिनं स्थायिनीं विधिः ॥ ६ ॥ रुदंति मनुजा नित्यं गेहे गेहे दिवानि
शं ॥ तद्दृष्ट्वा दुःखितो ब्रह्मा तां बभंज यथा पुरा ॥ ७ ॥ पुनः संपत्तिसंयुक्तां सृष्टिं चक्रे चि
रायुषीं ॥ सर्वेपि स्वाभिमानो जाताः कः ॥ कं चिन्नैव मन्यते ॥ ८ ॥ प्रमत्तां तां समालोक्य बभं
जातीव दुःखिताः ॥ पुनर्दरिद्रिणीं चक्रे ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ९ ॥ परिभ्रमंति सततं
लोका ह्यन्नार्थिनो भृशं ॥ केचित्पतंति मार्गेषु ह्यन्नाच्छादनकांक्षिणः ॥ १० ॥ अन्योन्य

मिरु

स्यापि मांसानि भक्ष्यमाणास्तथापरे ॥ स्वयमेवायुसास्त्वष्टिर्मीत्रां प्राप्ता नराधिप ॥११॥
ततोतिदुःखितो ब्रह्मा किं करोमीति चिंतयन् ॥ इत्यूवाच नमो वाणी ब्रह्माणं खिन्नमा
नसं ॥१२॥ वाण्युवाच ॥ ब्रह्माद्रिं गच्छ भद्रं ते कर्मध्येहि रंतरं ॥ कर्मसत्वा महद्ब्रह्मस्ततः सु
खमवाप्स्यति ॥१३॥ नंद उवाच ॥ ब्रह्मा ब्रह्मगिरिं गत्वा तपस्तेपे तिदारुणं ॥ षष्टिव
र्षसहस्राणि निराहारो जितेंद्रियः ॥१४॥ तिष्ठो रेखोः क्षणं तस्य न प्रवृद्धिर्दृष्टिगोचे
रा ॥ ततो ब्रह्मा पुनस्तेपे लक्षवर्षाणि भूपते ॥१५॥ ततः कन्यात्रयं तस्य दृग्गोच
रमभूत्तदा ॥ ततस्ता ब्रह्मणा पृष्टा युयं का इति देवताः ॥१६॥ ततस्ता अचुता देव्यो ब्रह्मा
णं प्रति भूपते ॥ तिस्रः संध्या वयं ब्रह्मन्स्यामो मूलं हि कर्मणः ॥१७॥ तव कर्मप्रहास्या
प्रा ततः सुखमवाप्स्यसि ॥ तत आहूय ताः कूर्मं ब्रह्मणे संप्रयच्छत ॥१८॥ ब्रह्मन्नमात्य
पदवीं कर्मणो देहि शाश्वतीं ॥ कूर्मोवाच ॥ अहमेवं करिष्यामि त्वमेवं चेत्करिष्यसि ॥१९॥
तव कार्यविनाशस्य मम स्याद्दायुषः क्षयः ॥ त्वयैव चेच्छकर्तव्यं ममं किं कूर्ममस्ति हि ॥२०॥
इत्युक्ता कूर्मणा वाक्ये ब्रह्मा वचनमब्रवीत् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्वयैव सर्वं कर्तव्यं सुदुष्टमथापि वा ॥२१॥

माहात्म्य० ॥

नाहं तद्व्यथां कुर्यां तत्र मे शपथं शृणु ॥ ब्रह्महत्यासु यत्पापं यत्पापं मद्यसेवने ॥२२॥ तेन पापेन
लिप्येहं चेत्कुर्यां दन्तं तव वचः ॥ परनिंदासु यत्पापं कृतघ्नस्य भोजने ॥२३॥ तेन पापेन लि
प्येहं चेत्कुर्यां दन्तं तव वचः ॥ यत्पापं मातृहत्यायां यत्पापं पंक्तिभेदने ॥२४॥ तेन पापेन लि
प्येहं चेत्कुर्यां दन्तं तव वचः ॥ इति ब्रह्ममुखाच्छ्रुत्वा शपथं कमलासनः ॥२५॥ अमात्यपद
वीं चक्रे ततो ब्रह्मा भव सुखी ॥ यो यो यत्कुरुते कर्म सततं चैव चेन्नरः ॥२६॥ ततो ब्रह्मा
वरं तामोदरो लोकपितामहः ॥ इदं क्षेत्रं भवन्नाम्ना लोके ख्यातिं भविष्यति ॥२७॥ ॥१४
नं द्रुणाच ॥ तस्मिं तीर्थे नरः स्नात्वा सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ तत्र तिष्ठति देवेन्द्रं वसि
संध्यो नाम ततः शिवः ॥२८॥ त्र्यायाणो कश्चित्संध्यानां कालं लोपो भवेद्य[illegible]दा ॥ त्रिसं
ध्येश्वरं संदृष्ट्वा ब्राह्मण्यं प्राप्नुयान्नरः ॥२९॥ त्रिसंध्येशं समभ्यर्च्य कृतो तेशं तथैव च ॥
सद्यः पुण्यमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥३०॥ तस्याः ख्यानेन नरश्चाप्य सर्वपापैः
प्रमुच्यते ॥३१॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये चतुर्थोध्यायः ॥४॥ श्वेतउमा० ॥

॥ ॥ ॥७॥ ॥ ॥ ॥७॥ ॥ ॥ ॥७॥ ॥ ॥

कपोततीर्थमाहात्म्यं कृष्णानदीविशेषतः ॥ कथं कपोतमोनोख्यं जातं तीर्थं तु विप्रभो ॥१॥
नेश्वरगाः ॥ शृणुष्व सावधानेन महदाख्यानमुत्तमं ॥ विख्यातं सर्वलोकेषु कपोततीर्थ
मुत्तमं ॥२॥ तस्य स्वरूपं वक्ष्यामि श्वेतः शृणु महत्फलं ॥ तत्र गिरौ तु यः कश्चिद्व्याधः प
रमदारुणः ॥३॥ हिनस्ति आत्मनो नान्सा धुन्वति नि गोमृगपक्षिणान् ॥ एवं स तःस
पापात्मा क्रोधिनोन्तः तज्जासणः ॥४॥ जीषणाकृतिरत्युग्रो नीलाक्षो ह्रस्वबाहुकः ॥ उ
द्वृतरोमनिम्नानासो ह्रस्वपादः पृथुकुक्षिकः ॥५॥ ह्रस्वोदरो ह्रस्वकेशो विस्तीर्णास्वनः ॥
पाशहस्तः पाशचित्तः सयष्टिः सधनुः सदा ॥६॥ तस्य भार्या तथा भूता प्रयपान्यपि
न्मसिपा ॥ तयानुद्वेष्यमाणोसौ विवेश गहनं परं ॥७॥ स जघान मृगान्पार्थः पक्षिणो ब
हुरूपिणः ॥ पंजरे प्रक्षिपत्कांश्चिज्जिवमान्यथेतरान् ॥८॥ स क्षुधापरितप्तास्तैश्च
विनष्टस्त्रस्तःपयातथा ॥ भ्रांतोदेशान्बहून्विधान् पर्वतेत्र हं प्रति ॥९॥ ततोपरान्हे संप्रा

माहा०॥

तेनिवृत्तेमधुमाधवे॥ क्षणात्तडित्प्रतिमयं साभ्रंखमभवत्तदा ॥१०॥ ववौवायुःसाक्ष्मव
र्षावारिधारातिभीषणः॥ सगच्छन्लुब्धकःश्रांतःपंथाननावबोधयेत् ॥११॥ जलस्थलंगर्त्ती
मयोपंथानमथवादिशः॥ नबुबोधनतदापापःश्रांतःशरणमप्यथ ॥१२॥ क्वगच्छामिक्वतिष्ठे
हंकिंकरोमीत्यचिंतयत् ॥ सर्वेषांप्राणिनःप्राणान्नाहर्षाहंयघातकः ॥१३॥ नमापिप्यंतकंप्रा
प्तभीषणंचाश्मवर्षणं ॥ तोत्रोरंनैगपश्याभिश्लिलंबाद्वृक्षमंतिके ॥१४॥ एवंबहुविधाव्या ॥११॥
धोविचिंत्यापश्यदंतिके ॥ वनेवनस्पतिमिवनक्षत्राणांयथात्रिजं ॥१५॥ स्वर्गाणांचयथाविं
द्रमाश्रमाणांगृहाश्रमे ॥ इंद्रियाणांमनइवत्रातारंप्राणिनांनगं ॥१६॥ ज्येष्ठंविटपिनंसुकं
तारवापल्लवमंडितं ॥ तमाश्रित्योपविष्टोसौह्रिन्नवाससलुब्धकः ॥१७॥ स्मरन्भार्यामपत्या
निजिवेष्टुरथबान्धवा ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रचास्तंयातोदिवाकरः ॥१८॥ तमेववनगमाश्रित्य
कपोतोभार्ययासह ॥ पुत्रपौत्रैःपरिवृत्तोह्यासीत्तत्रनगोत्तमे ॥१९॥ सुखेननिर्भयोत्यन्ता
तुल्पतिःप्रीतएवचे ॥ बहवोवत्सरायातावसतस्तस्यपक्षिणः ॥२०॥ पतिव्रतातस्यभार्यासु

त्यतापत्स्य एव च ॥ कोटरे तत्र गेगुप्ते जलपानविवर्जिते ॥२१॥ आर्यपक्षैः परिव्यक्तः सद
सोऽसौ कपोतकः ॥ तस्मिन्दिने दैववशात्कपोतश्च कपोतकी ॥२२॥ भक्षार्थमुभयो यातौ कपो
तोऽनगमत्ययगात् ॥ मापि दैववशाच्चा जन्पंजरस्था पिवर्त्तते ॥२३॥ गृही बालु व्याधकेनाथ जीव
मानेव वर्त्तते ॥ कपोतकोऽपि पत्न्या निमात्रहीनान्युदीक्ष्य च ॥२४॥ वर्षं च भीषणं आप मस्तं यां
ति दिवाकरः ॥ स्वकोटरं तया हीनमालोक्य विललाप सः ॥२५॥ तां बद्धां पंजरस्थां नानबु
ध्यन्कपोतराट् ॥ अन्वारेभे कपोतो तो वैप्रियायागुणकीर्त्तनं ॥ २६॥ नाद्यापि यातिकल्याणी
मम हर्षविवर्द्धिनी ॥ मम धर्मस्य जननी मम देहस्य चेश्वरी ॥२७॥ पर्मार्थिका मनोक्षाणं
सेन नित्यं ललहासिनी ॥ तुष्टे हसंती रुष्टे च मम दुःख प्रमार्जनी ॥२८॥ स स्वीमंत्रेषु चार्वंगी मम
मत्वा क्यरतास दा ॥ नाद्यापि याति कल्याणी किं करोमि कयामिव ॥२९॥ किमे गृहं काननवत्तया
हीनं हीह दृश्यते ॥ न यायुक्तं श्रियायुक्तं शोभनं चाप्यशोभनं ॥३०॥ नाद्यापि याति मत्कांता
पयाग्रह मुदारितं ॥ तया हीनानजीविष्ये स्थेय प्येनाप प्रियां तनूं ॥३१॥ किं कुर्वन्वनमपत्यानि लु

न्धर्मस्त्वहं पुनः ॥ एवं विलपतस्तस्य भर्तुर्वाक्यं निशम्य सा ॥३२॥ पंजरस्थेन तद्वाक्यं वीक्ष्य ता
रमिदमब्रवीत् ॥ अत्राहमस्मि बद्धैव नवधाहं खगोत्तम ॥३३॥ आनीताहं लुब्धकेन बन्धा
पाशे महामने ॥ धन्यास्म्यनुगृहीतास्मि स्वामी पतिर्वंची गुणान्मम ॥३४॥ सतो वाप्यसतो वापि क
तार्थोहं न संशयः ॥ तुष्टे भर्तरि नारीणां तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः ॥३५॥ त्वं देवं त्वं परं मत्यैवं सु
हृत्त्वं परायणं ॥ त्वं ब्रह्म त्वं परं ब्रह्म स्वर्गो मोक्षस्तथैव च ॥३६॥ मा चिंतां कुरु कल्याण धर्मे
मे बुद्धिं स्थिरां कुरु ॥ वस्त्रसादात्प्रभुक्तानि भोज्यानि विविधानि च ॥३७॥ अलं खेदेन मं[illegible]
न धर्मे बुद्धिं स्थिरां कुरु ॥ इति श्रुत्वा प्रियावाक्यमुत्तरेतारनगोत्तमात् ॥३८॥ यत्र स्थापं
जरे [illegible] कपोती नर्ततेत्वरं ॥ तामागत्य प्रियां दृष्ट्वा त्वं च चापि लुब्धकं ॥३९॥ शोचयामा
सितामाह निश्चेष्टो लुब्धकोधुना ॥ कपोतस्तु वाच ॥ मां कुरु च स्व महाभाग ज्ञात्वा संवृतमस्थि
रं ॥ लुब्धकानां खेचराहिः जीवो जीवस्य जीवनं ॥४०॥ नापराधं स्मराम्यद्य धर्मे बुद्धिं हि
धारय ॥ गुरुरग्निर्द्विजातीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ॥४१॥ पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वस्याभ्या

गतो गुरुः ॥ अभ्यागतं श्रांतमनुव्रजंति देवाश्च सर्वे ऋषयोग्नयश्च ॥४२॥ तस्मिन्स्मिन्नि तीर्थे

सर्वे मुदमाप्नुवंति तीर्थे गयते यांति सदा निराशाः ॥ अभ्यागतमनुप्राप्तं वचनैस्तोषयंति ये ॥४३॥

तेषां वागीश्वरी देवी तुष्टा भवति निश्चितं ॥ तस्यासनप्रदानेन शक्रः प्रीतिमवाप्नुयात् ॥४४॥

पितरः पाद्दशौचेन ह्यन्नाद्येन प्रजापतिः ॥ तस्योपचाराद्याल्लक्ष्मीर्विष्णुना प्रीतिमाप्नुयात् ॥४५॥

शयने सर्वदेवास्तु तस्मात्पूज्यतमोतिथिः ॥ अभ्यागतमनुश्रांतं तं विद्यादेवरूपिणं ॥४६॥

प्राप्स्यंति निष्प्रसिताः कामा सर्वे ऋतुफलोदयो ॥ तस्मात्सर्वमनाक्रांतदुःखं सत्कोश्रमंत्रजो ॥४७॥

शांत्यांति दृष्ट्वा बुद्धिरत्वा धर्मं समाचर ॥ उपकारोपकारश्च प्रवरा विति संमतौ ॥४८॥

उपकारिषु सर्वोपि करोत्युपकृतिं पुनः ॥ अपकारिषु यः साधु पुण्यभाक् स उदाहृतः ॥४९॥

कपोत उ० ॥ आवयोरनुरूपं यत्त्वयोक्तं साधु मन्यते ॥ किंतु वक्तव्यमप्यस्ति तदेकं शृणु श्रु

मानले ॥५०॥ सहस्रा भरते कश्चिच्छतमन्यो दशापरः ॥ आत्मानं च सुखेनान्यो न ययंकपोद

रंभराः ॥५१॥ तृणधान्या जनाः केचित्कुसुलधनिनोपरे ॥ षट्कुशिनधनाः केचिच्छ्वस्तनसंचितापर

नाव ये ॥५२॥

प्रजयामिव यंश्चांतं समभ्यागतमिमं शुभं ॥ कपोतसुवा ॥ अग्निरापः शुभा वाणी तृणकाष्ठादिकं च
यत् ॥ ५३ ॥ एतदप्यधिकं ॥ देयं शीतार्तो लुब्धकस्त्वयं ॥ एतान्छ्रुत्वा प्रियावाक्यं वक्ष्यमाणस्य पक्षि
राट् ॥ ५४ ॥ वह्निमानीय लोकयामास दूरे तं च ददर्श सः ॥ स तु गत्वा वह्निदेशं चंचुनोल्मुकमा
हरत् ॥ ५५ ॥ पुराग्निं ज्वालयामास लुब्धकस्य कपोतकः ॥ शुष्ककाष्ठानि पर्णानि तृणानि च पु
नः पुनः ॥ ५६ ॥ अग्नौ प्रक्षेपयामास निश्वासैः स पोतराट् ॥ तमग्निं ज्वलितं दृष्ट्वा लुब्धकः शीत
दूषितः ॥ ५७ ॥ स स्वांगानि श्रमार्त्तानि प्रतापात्सुखमाप्तवान् ॥ क्षुधाग्निनादह्यमानं लुब्धं दृष्ट्वा क
पोतकी ॥ ५८ ॥ मां भुंच स्व महाभाग इति भर्त्तारमब्रवीत् ॥ स्वशरीरेण दुःखार्त्तं लुब्धकं प्री
णयामि तं ॥ ५९ ॥ अतीथीनां च ये लोकास्तानाप्नुहि सुव्रत ॥ कपोत उ ॥ मयि तिष्ठति नेवायं
तव धर्मो विधीयते ॥ ६० ॥ दृष्टातिथिर्भवामीह अनुजानीहि मां शुभे ॥ इत्युक्त्वाग्निं समावृत्य वै
स्मरन् धर्मं चतुर्भुजं ॥ जिश्वा सानं महाविष्णुं नारायणं कल्मषवर्जितं ॥ ६१ ॥ यथामुखं जुषस्वेति वह्
नग्निं विवेश ह ॥ तं दृष्ट्वा शोकसंतप्तो लुब्धकः प्राह कंपितः ॥ ६२ ॥ अहो मानुषदेहस्य धिग्जी
वीतमिदं मम ॥ यदिदं पक्षिराजेन मदर्थे साहसं कृतं ॥ ६३ ॥ एवं ब्रुवंतितं लुब्धं पक्षिणी

॥१३॥

वाक्यमब्रवीत्॥ मामुंच स्वमहाभाग दूरं यास्येषमे पतिः॥६४॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा पंजरस्थं
कपोतकीं॥ लुब्धको मोचयामास ततः साभीतेव न सा॥६५॥ सापि प्रदक्षिणीकृत्वा क्षितमग्निं
तदाजगो॥ कपोत्युवाच॥ स्त्रीणामयं परं धर्मो यत्पत्युरनुसेवनं॥६६॥ देवेषु विहितो मार्गः
सर्वलोकसुपूजितः॥ तिस्रः कोट्योर्द्धकोटिश्च यानि लोमानि मानुषे॥६७॥ तावत्कालं व
सेत्स्वर्गे यास्वर्तारमनुव्रजेत्॥ व्यालग्राही यथा व्यालं बलादुद्धरते बिलात्॥६८॥ एवं चानुग
तीनारी भर्त्ता सह दिवं व्रजेत्॥ पदे पदेश्वमेधस्य फलमाहुर्मनीषिणः॥६९॥ नमस्कृत्वा प्रभु
नुवं देवं गंगां चापि वनस्पतीन्॥ आश्वास्य स्वानपत्यानि लुब्धकं वाक्यमब्रवीत्॥७०॥ त्वत्प्र
सादान्महाभाग उपपन्नं ममेप्सितं॥ अपत्यानां क्षमस्वेति भर्त्ता यामि त्रिविष्टपं॥७१॥ इत्यु
क्त्वा पक्षिणी साध्वी प्रविवेश हुताशनं॥ प्रविष्टायां हुतवहे जययुक्तोऽव्यवर्त्तत॥७२॥ गग
ने स्फूर्य संकाशविमानं प्रतिशोभनं॥ तमारूढौ सुरनिभौ दंपती ददृशे ततः॥७३॥ संतुष्टौ
प्रोचतुस्तौ लुब्धकं चातिविस्मितं॥ गच्छावस्त्रिदशस्थानं तत्र ष्टोसि महामते॥७४॥
आवयोः स्वर्गसोपानमिति पिस्तेन मोऽस्तु ते॥ विमानवरमारूढौ तं दृष्ट्वा लुब्धकोपि सः॥७५॥

27

सपंनुःपंजरस्थस्तु क्रीडंतौ जल्पिरभाषत ॥ नस्थक्व्योमहाभागादेयंकिंचिद् ज्ञानते ॥७६॥
अहंचैवातिथिंमीन्योनिः स्तुतिं करु महीप ॥ रेपत्स्यूचतुः ॥ गौतमीगच्छ भद्रं नेतस्यापापैन्य
वेदृष्ट्या ॥७७॥ तत्रैवप्लवनादेव सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ मुक्तपापः पुनस्तत्र गंगायामवगा
नात् ॥७८॥ अश्वमेधफलंपुण्यं प्राप्य पुण्यो भविष्यसि ॥ सरिद्वरायां गौतम्यां ब्रह्माविष्णुश्च
त्रा संभुवि ॥७९॥ पुनराप्लवनादेव त्यक्त्वा देहं मलीनसं ॥ विमानवरमारूढः स्वर्गं गतास्य
सोश्रय ॥८०॥ तच्छ्रुत्वा वचनं ताभ्यां तथा चक्रे स लुब्धकः ॥ विमानवरमारूढो दिव्यरूप ॥१४॥
धरो नृप ॥८१॥ दिव्यमाल्यांबरधरः पूज्यमानोप्सरोगणैः ॥ कपोतश्च कपोती च तत्तीयो लु
ब्धकस्तथा ॥८२॥ गंगायाश्च प्रसादेन सर्वे ते दिविमाक्रमन् ॥ पूर्वं तु पुष्करं नाम तीर्थस्यासी
न्नृपेश्वर ॥८३॥ कपोतनारणाश्चैव कपोतं तीर्थमुच्यते ॥ तत्र स्नानं च दानं च पितृत
र्पणमेव च ॥८४॥ जपयज्ञादिकं कर्म तदनंताय कल्पते ॥८५॥ इति श्रीपद्मपुराणे
...क्षेत्रमहात्म्ये कपोततीर्थवर्णनं नाम पंचमोध्यायः ॥५॥ ॥ नंद्युवाच ॥ ज्योतिर्लिं
गस्य महात्म्यं शृणुष्वेन महीपते ॥ यांश्रुत्वा मुच्यते पापात् कोटिजन्मसमुद्भवात् ॥१॥ कृदा

चिरपार्वती शंभुसुरतावसरे सति ॥१॥ वाच जगतामीशं नास्ति मे सदृशो जको ॥२॥ योऽमवान्
जगतः कर्त्ता संहर्त्ता परिपोषकः ॥ तस्याहं सुरतासिक्ता सेवहामि जगत्सुते ॥३॥ इति तस्याः व
चश्रुत्वा लिंगवृद्धिं सदा शिवः ॥ चक्रे मापि च ततज्ञाय योनिवृद्धिमथाकरोत् ॥४॥ तयोर्वि
हरतोरेवं पार्वती श्रमिता तदा ॥ विष्णुं संस्मार मनसा भ्रातरे त्रिमतिके ॥५॥ ततो विष्णुः
समागत्य पार्श्वस्था देहमाविशत् ॥ ततो वृद्धिरभूद्योने लिंगस्य च यथासुखं ॥६॥ ततः सर्वः प
श्वोलोको पर्वताश्चूर्णिताः तदा ॥ संहारकालः संप्राप्तो लोकानां हितदान्तप ॥७॥ हाहाका
रमहानासीद्देवानां तत्र पश्यतां ॥ पलायंतनेशाः देविष्णुत्रान्दानपोस्यच ॥८॥ सृष्टिभ्रं
गमनयाद्ब्रह्मा महाशोकमथाकरोत् ॥ धातुर्महास्वनं कृत्वा विष्णुः शरणमभ्रीत् ॥९॥ ब्रह्मघ
रोनिब्रह्मायं कर्णदे हि शंटणुष्व तं ॥ न च मामाधवं ध्यात्वा तौ शंभुर्लिंग्यापरोम वन्न ॥१०॥
एतस्मिन्नंतरे तत्र ब्रह्मागत्य जगद्गुरुं ॥ तुष्टाव स्तुतिभिर्देवौ सृष्टिसंरक्षणाय च ॥११॥
योनौ शंरनकपालभूषितकरो मालास्थि माला धरो देवो द्वारवती स्मशान निलयो नागारि

माहात्म्य॥

गोवाहनो ॥ द्विस्यास्तौ च द्विरूपश्च यश्च मथनो श्रीशैलजावल्लभो पापं मे हरतात् सुभो हरिहरो
श्रीवत्सगंगाधरो ॥१२॥ इति धात्रा स्तुतो देवो गोचतुर्विंशभिः शंकरो ॥ भावयोश्वरितं मिदं
परोपकरणाय च ॥१३॥ रुद्रयोनियुतं लिंगं त्वाद्वादशधा स्थितो ॥ स्थापयित्वा हि लोके
कर्मभुमिर्यतो हि सा ॥१४॥ छिन्नं यदा हि तल्लिंगं ज्योतिस्तस्मात्प्रपातह ॥ ज्योतिर्लिंगानि ता
न्याहुर्ब्रह्माद्या देवतागणाः ॥१५॥ विस्फुलिंगास्ततो भूगगने द्वादशप्रभो ॥ लोकेषु द्वादशादि
त्याद्यहं चक्रुर्यथासुखं ॥१६॥ ततो ब्रह्मा वेदतानि हि मासि मासि तपस्य चैथ ॥ एकैकं एव यत्नेन
सो ... तेनु भास्कराः ॥१७॥ ये पश्यंति नरा राजन् न ते यांति यमालयं ॥ तेषां नामानि रा
जेंद्र कथयामि तवाग्रतः ॥१८॥ त्र्यंबकः शंकरश्चैव वृषणेशस्तथैव च ॥ विश्वेश्वरो महाकाली
नागेशो मल्लिकार्जुनः ॥१९॥ रामेशो सोमनाथश्च केदारश्च तथैव च ॥ वैजनाथश्च यो देवो
ओंकारभमरेश्वरः ॥२०॥ इति द्वादशानां लिंगानां नामानि कथितानि मे ॥ तेषां श्रवणमा
त्रेण मुक्तिरेव न संशयः ॥२१॥ ज्योतिर्लिंगस्य निर्माल्यं नैवेद्यं तीर्थसेवनं ॥ ये गृह्णंति नरा
स्तेषां मुक्तिरेव न संशयः ॥२२॥ यत्फलं भूमिदानेन राजसूयेन यत्फलं ॥ एकस्य ज्योतिर्लिंगस्य

५ भि

॥१५॥

तस्मलं दर्शनेस्मृतं ॥२३॥ इहार्थे कथयिष्यामि कथामेकां पुरातनं ॥ अवंती नाम नगरी तस्यां रा
जा पुराभवत् ॥२४॥ चंद्रसेन इति ख्यातो चन्नलोभीन्द्रपाधमः ॥ स द्विजान्प्यन्नसंपन्नाना
नीयानियपापसव ॥२५॥ हत्वा जग्याहत द्रव्यं कलत्राणि तथैव च ॥ सुरापानरतो नित्यं परस्त्री
परतः सदा ॥२६॥ धर्मे पराङ्मुखो नित्यं प्रजानां जग्रहे धनं ॥ एवं हि वर्तमानस्य शौरदाम
युते ॥२७॥ कदाचित्स नृपः स्वप्ने यात्मानं ददर्श ह ॥ यमदूतैर्नीयमानं बध्वा पाशैः सुदारुणैः ॥२८॥
ताड्यमानं च बहुशः क्षुधातुरमकिंचनं ॥ इति स्वप्नं समालोक्य नृपः परमदुःखितः ॥२९॥
प्रातःकाले समुत्थाय वशिष्ठाश्रममाययौ ॥ वशिष्ठं प्रणिपत्याथ सर्वं तस्मै न्यवेदयत् ॥३०॥
आबाल्यं च निजं कर्म सर्वं तस्मै न्यवेदयत् ॥ निःकृतिं परिपप्रच्छ पापेभ्यस्त्वां द्विजन्मनः ॥३१॥
नानाकर्माणि तस्याथ वशिष्ठो ज्ञानचक्षुषा ॥ अयुतं ब्रह्महत्यानां गोहत्यानां तथार्बुदं ॥३२॥
इति तं पापराशिः सन्नत्वा प्राह द्विजन्मनः ॥ प्रायश्चित्तं नृपश्रेष्ठ स्पृष्टं युक्तैर्नैव नैक चिरं ॥३३॥
आलोड्य वेदशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ॥ इदं निःकाशितं राजन् प्रायश्चित्तं नराधिप ॥३४॥

पश्यत्वं धाद्दशलिंगानि त्र्यंबकादीनि भूप ते॥ तेषां दर्शनमात्रेण पापं तव गमिष्यति॥३५॥१८॥१९॥
दृष्ट्वा द्वादशमात्रेनु वसुंधे नीलीपुत्रं कुरु॥ नंद्युवाच॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा चंद्रसेनो महीपतिः॥३६॥
नीलिवसुंधसमादाय लिंगानि दृष्टमायया॥ दृष्ट्वा द्वादश लिंगानि निःपापो भूमिपाधिपः॥३७॥
वसुंधेयुक्तं चमापन्न गोवाणि जगादि ह॥ निःपापोसि नृपः श्रेष्ठ विमानं पश्य नेतिके॥३८॥
नंद्युवाच॥ चंद्रसेन नृप श्रेष्ठो विमानं प्राप्तो दृशो॥ अनेनैव स्वदेहेन शिवलोकं जगादि ह॥३९॥
लिंगानामिति महिमा कथितो विस्तरेण च॥ यश्शृणोति नरो भक्त्या पठेद्वापि समाहितः॥४०॥
सर्व किल्बिषं हित्वा पातिशंभोः सलोकतां॥४१॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्र महात्म्ये षष्ठोऽध्यायः॥६॥ श्री॥ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७॥ नंद्युवाच॥
...त्र्यंबकः साक्षात्सर्वदेवेषु यः पठेत्॥ अयं नीलगिरिस्तस्य वामजानुः प्रकीर्तितः॥१॥
...त्राजगन्माता पार्वती लोकगुप्तये॥ सिद्धिक्षेत्रमिदं पुण्यं दत्तस्याक्षयकारणं॥२॥
...तेषु स्नपस्वीन्मुनयः सनकादयः॥ भवानीमत्र पश्यंति नीलपर्वतवासिनी॥३॥
नते संसार... पुनर्जन्मनो मुक्तिभागिनः॥ यया दृष्ट्वा जगन्माता नीलपर्वतवासिनी॥४॥७

नते संसारचक्रेषु भ्रमंते मुक्तिभागिनः ॥ यया दृष्टा जगन्माता नीलपर्वतवासिनी ॥ ५ ॥ सप्तज-
न्मसु वैधव्यं न तस्याः स्यात्कदाचन ॥ सौभाग्यं लभते पुत्रान्धनधान्यसमन्वितान् ॥ ६ ॥ अंते
[illegible]पुरीं प्राप्य पार्वत्या सह मोदते ॥ पार्वत्या निर्मितं तीर्थं नीलगंगेति विश्रुतं ॥ ७ ॥ तत्र स्ना-
नं [illegible] च कोटियज्ञफलं प्रदं ॥ इहार्थे कथयिष्यामि यद्धामेकोपुरा नूनं ॥ ८ ॥ यां कृत्वा मुच्य-
ते पापा[illegible]टिजन्मफलप्रदं ॥ दत्तात्रेयं हरिं साक्षाद्वसंतं नीलपर्वते ॥ ९ ॥ कथं तिष्ठसि
[illegible]तत्र [illegible] गदितुमर्हसि ॥ दत्तात्रेय उ० ॥ अत्र सिद्धिर्मया लब्धा सिद्धिक्षेत्रमिदं परं ॥ १० ॥
अलोडिता वसुमती गिरयः समस्ता निलाद्रितुल्यमपरं न विलोकयामि ॥ सिद्धिप्रदं गि-
रिवरं [illegible]सुतास्य पायाम्प्राप्तिं करोति सनकादिमुनींद्रवासं ॥ ११ ॥ लोमशेन अत्र तपः कृत्वा सि-
द्धिं प्राप्नुहि [illegible] पनो [illegible] एवं वा ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा कार्तवीर्यो महीपतिः ॥ भगवत्या
रूपाकांक्षो तताप परमं तपः ॥ अल्पेनैव च कालेन नीलांबा रेणुका तदा ॥ १२ ॥ प्रसन्नाभूत्
समागत्य राज्ञे सिद्धिप्रदा भवत् ॥ परशुरामोपि तत्रैव सिद्धिं प्राप्नोति तपो त्तमा ॥ १४ ॥ नीलपर्व-
तवासिन्या रेणुकायाः प्रसादतः ॥ ये पश्यंति नरा राजन्ते यांति पुनर्भवं ॥ १५ ॥ नीलपर्वतमा-

९५

हात्म्यं कथितं ते मया नघ॥ पापैः कृष्णो नित्य लोभस्त्यासोपि पापैः प्रमुच्यते॥६॥ इति श्रीपद्मपुरा
णे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये सप्तमोध्यायः॥७॥ श्रीशिव॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ नंद्युवाच॥
गौतमाश्रमद्वारस्थो ... येन हेतुना॥ तं हेतुं संप्रवक्ष्यामि शृणु प्रेतमहीपते॥१॥ प्रया
गं यजतो धात्रा ... कारिणा॥ कांचनी पेटिकोल्लब्धा तस्यां कन्या समपद्यत॥२॥
सा कन्यातीव चार्वंगी रूपयौवनशालिनी॥ तां दृष्ट्वा विस्मिताः सर्वा देवता इति ...॥३॥
स्वसृष्टां धिक्कृतां दृष्ट्वा तस्या दृष्ट्वा प्रजापतिः॥ कस्मै देया मया कन्या मनस्येवं विचिंतयत्॥४॥
तां दृष्ट्वा ... सर्वांगी चक्रमे देवतागणाः॥ सर्वे सुंदररूपाणि धृत्वा देवाः समासवः॥५॥
एतस्मिन्नंतरे तत्र वागुवाचाशरीरिणी॥ इयं कन्या मे सुता साक्षात् तव हस्तं गता मिमां॥६॥
... सर्वे पि दिक्पाला वासवा सवैश्वानरः॥ परिक्रम्य महीं सर्वां साब्धिद्वीपां सपर्वतां॥७॥
प्रथमं प्रहरमात्रेण यः पूर्वं संप्रदास्यति॥ कस्मै देया त्वया कन्या नास्मात्रापि विचारणात्॥८॥ नंद्युवाच॥
इत्याकर्ण्य ... वाणीं देवाः सर्वे प्रतस्थिरे॥ अहं पूर्वमहं पूर्वमित्यूचुस्ते परस्परं॥९॥ पृथ्वी
प्रदक्षिणां कर्तुं ययुः सर्वे दिवौकसः॥ गौतमो पि ध्यानैः पश्चान्निजे गोमप्रयागतः॥१०॥ एतस्मि
न्नंतरे मार्गे धेनुं प्रसवशालिनीं॥ दृष्ट्वा सस्मार वेदार्थमाख्यानं समाहामुनिः॥११॥ प्रदक्षिणा

त्र पंच त्वाप्र या गं पुन रा य यो ॥ गौतम उवाच ॥ परिक्रम्य महीं सर्वां साब्धिद्वीपां सपर्वतां ॥१२॥ अहं पू
र्वं प्रयातोऽस्मि मह्यं कन्यां प्रदीयतां ॥ इति गौतमवाक्यं तु श्रुत्वा ब्रह्माब्रवीद्वचः ॥१३॥ शीघ्रमेव प्रयातो
ऽसि कथं त्वा प्रदक्षिणां ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र वागुवाचाशरीरिणी ॥१४॥ मा विचारय पद्मज ते कन्या
देहि द्विजन्मने ॥ प्रदक्षिणात्रयं तेन कृतं क्रमेण संशयः ॥१५॥ यावदर्धप्रसूता गौस्तावत्सा पृथिवी
स्मृता ... दानं तेन दत्ता स्यात्तादृशी गौर्द्दातियः ॥१६॥ इत्याकर्ण्य नभोवाणीं ब्रह्मा लोकपितामहः ॥
गौतमाय ददौ कन्यां वेदोक्तविधिना ततः ॥१७॥ जाते विवाहे कन्याहेयाः परिक्रम्य वसुंधरां ॥ प्रय
युर्देवताः सर्वा इंद्रद्युप्रमुखाः पुरः ॥१८॥ इंद्रस्तु लज्जितोऽपश्यत्तां ... मासीद्विषेः पुरः ॥ याचिता
देवताः सर्वाः अहिल्ये तिल तो विदुः ॥१९॥ गौतमाय सुतां दत्त्वा ध्यांता वचनमब्रवीत् ॥ सत्याद्दे प्रथ
मो मद्धी ब्रह्मा द्विरिति विश्रुतः ॥२०॥ न त्रास्ति त्र्यंबकः साक्षात्सर्वदेवगणैः सह ॥ गमयात तत्र तु
पस्तप्तां सिद्धिः प्राप्ता महामुने ॥२१॥ तर्थस्त्वमपि तत्रैव सिद्धिं प्राप्नुहि शाश्वतीं ॥ इति धातुर्व
चः श्रुत्वा गौतमो भार्यया सह ॥ त्र्यंबकाद्रिं समासाद्य तपस्तेपे तिदारुणं ॥ त्र्यंबकस्य प्रसादेन ...
तीं सिद्धिमाप्तवान् ॥२३॥ ततः प्रभृति तत्तीर्थं गौतमाश्रम संज्ञिकं ॥ कोटितीर्थस्य नाम्ना पि ...

तमालं बभूव ह ॥ २४ ॥ गौतमाश्रमसंज्ञा या हेतुस्तेऽकथितो मया ॥ गंगादि सर्वतीर्थानां समुत्पत्तिम
तः शृणु ॥ २५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये अष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ सनत्कुमार उवाच
सदाशिवविवाहे तु ब्रह्मा यो सा सुरोहितः ॥ अश्मनः स्पर्शिते तोऽभवद्दृष्ट्वा गुष्टमथास्य दार ॥ १ ॥
दिव्यं गुष्टसमालोक्य कामाकुलितचेतसः ॥ धातुवीर्यप्रचस्कंद तेन पद्मासमचर्णितो ॥ २ ॥
तथापि जज्ञिरेतस्मात् बालखिल्या महर्षयः ॥ अथो मुखो भवेद्ब्रह्मा लज्जितस्तेन कर्मणा ॥ ३ ॥
हाहाकारो महानासीद्देवानां तत्र पश्यतां ॥ ततस्तु दुःखितो ब्रह्मा दृष्टा यज्ञयो गृहे ॥ ४ ॥
रूपान्वितः सदाशिव नंदिनं प्रस्तुवाच ह ॥ नंदिन्नुवाच ॥ आकारय विधिं नंदिन्त स्मै शुद्धिं
ददाम्यहं ॥ ५ ॥ आनीतेने नंदिना तत्र विधौ शुद्धिं ददौ हरः ॥ पृथिव्याः सारमादाय कमंडलुमकल्प
यत् ॥ ६ ॥ आपसारं समादाय तत्र तीर्थमकल्पयत् ॥ पावमान्यादिभिः स्तोत्रैरभिमंत्र्य पुनः
पुनः ॥ ७ ॥ त्रैलोक्यपावनीशक्तिं तस्मिन् संस्मार पापहां ॥ पात्रे कमंडलुं दत्वा शंभुर्वचनम
ब्रवीत् ॥ ८ ॥ यदा ते भविता पापं बुद्धिर्वा पापकर्मणि ॥ कमंडलुगतं वारि तदा स्मर महा
मते ॥ ९ ॥ स्वतमालोक्ष्तं वारि ध्वजं वा शिरसा विधे ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि नाशमेव न संशयं ॥ १० ॥

अहमप्यस्य माहात्म्यं वक्तुं नैव क्षमो यदा ॥ ब्रह्मादीनां देवानां वर्णने तत्र का कथा ॥११॥
अतीममात्रयाब्रह्मन् गृहाणेदं कमंडलुं ॥ नंद्यवा ॥ इत्युक्ते शंभुना तत्र जाये स्तुत्युः सुरा
मुहुः ॥१२॥ पुष्पवृष्टिः पतन्मूर्न्धि विधातुः शंकरस्य च ॥ जाते बहुतिथे काले शंकरो लोकशंक
रः ॥१३॥ कैलासे सदनं कृत्वा गार्हस्थ्याश्रममन्वगात् ॥ कार्तिकेयं सुतं लेभे गणेशं च सदाशिवः ॥१४॥
यस्मिन्नवसरे देव्या विवाहः समजायत ॥ तस्मिन्नेव समुत्पन्ना गंगादेवी हरिप्रिया ॥१५॥ तत्र
वसात्महादेवो मिरसंध्यायति तां हृदि ॥ बलेः समुन्नतिं दृष्ट्वा देवाः शक्रपुरोगमाः ॥१६॥ क्षी
क्षिरसागरमागत्य तुष्टुवुः परमेश्वरं ॥ स्तोत्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्विष्णुस्तस्थौ रनेकधा ॥१७॥ त
तः प्रसन्नो भगवान् विष्णुः प्राह सुरान्प्रति ॥ विदितं भवतां कार्यं यत्पंतु विगतज्वराः ॥१८॥ सो
पि मन्दुद्धिमाप्नोवधं ने छामितस्य हि ॥ कश्यपस्य सुतो भूत्वा वामनो नाम विश्रुतः ॥१९॥
नवद्धितं करिष्यामि तं च नेष्ये रसातलं ॥ इत्युक्ते देवदेवेन स्वधिष्ण्यानि ययुः सुराः ॥२०॥ श्री
विष्णुः कश्यपभार्यायामदित्यां गर्भमाविशत् ॥ अदितिः सुषुवे पुत्रं शंखचक्रगदाधरं ॥२१॥

पीतांबरं चतुर्बाहुं सर्वाभरणभूषितं ॥ विश्वेशं तं नयं दृष्ट्वा कश्यपो विस्मितोऽभवत् ॥ १८ ॥
यो भवान् जगतः कर्ता संहर्ता परिपोषकः ॥ यस्य कुक्षौ जगत्सर्वं प्रलये तिष्ठते ॥ १९ ॥ स दे
यं मम पुत्रत्वं प्राप्तो लोकविडंबनं ॥ नेदृशं मे [illegible] ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवं संस्तुतया नाम त्वं दापि [illegible] ह्यस्मि तव च्यते
आदिष्टो ब्रह्मणा सर्गे युवाभ्यां माद्य तं तपः ॥ मयि प्रसन्ने भवेयां प्रार्थितो माद्य [illegible] सुरः ॥ २२ ॥
तद्देवदर्शितेन रूपेणात्र [illegible] प्राप्य च ॥ २३ ॥ स्यूकालोकनाथेन बभूव प्राकृतः शिशुः ॥ २४ ॥ जात
कर्मादिसंस्कारान् कश्यपो विदधे ततः ॥ ततः स वामनश्छत्री दंडी कुंडलवान् प्रभुः ॥ २५ ॥ बले
र्बलवतो यज्ञं जगाम बहुदक्षिणं ॥ बलिश्चिंतयेन्नित्यं लोकनाथं सदा हृदि ॥ २६ ॥ [illegible] सि स्वागतं
तमर्घ्यं हं बद्ध विनोकिं दीयतां मेदिनीका मात्रा मम विक्रमैस्त्रयपदं दत्वा जलं पातयतो ॥ मा देहि
त्युशनाब्रवीद्धरिरियं पात्रं किमस्मात्परं मित्येवं बलिना चिंतितो मरव प्रभुः स्वपायात्सवो वामनः ॥ २९ ॥
जलं गृहीत्वा स्वकरे वामनो वर्धे तदा ॥ कूर्मपृष्ठे पदं न्यस्य द्वितीयं ब्रह्मणः पदे ॥ ३० ॥ तृतीयस्य
स्थलं नास्ति बलेः पृष्ठे पदं ददौ ॥ बलिं सपरिवारं तं पातालमनयद्विभुः ॥ ३१ ॥ ब्रह्मादिपदप्राप्य
यो स्वपदे समुपागते ॥ अस्य पूजा मया कार्येत्येवं संविदधे मतिं ॥ ३२ ॥ सर्वस्य मासमनो वारिक्रमं

डलुगते विधिः॥ अर्घ्यायकल्पयन्तस्य ब्रह्मलोकपितामहः॥२३॥ ततः स्तत्पतितं वारी मेरोर्मूर्द्धिनरा
धिप॥ चतुर्धा त्वभवत्सर्वं पश्चिमे दक्षिणोत्तरे॥२४॥ दक्षिणे यत्तु पतितं जटाभिः शंकरो बभौ तत्॥
गृहीत्वा उत्तरे पतितं यत्तु विष्णुर्जग्राह तज्जलं॥२५॥ पश्चिमे पतितं यत्तु ब्रह्मा जग्राह तज्जलं॥
पूर्वस्मिन्नपतद्यो देवा पितरो लोकपालकाः॥ जगृहुः शुभदं वारि तस्मात्श्रेष्ठं तदुच्यते॥ यो दक्षिण
दिशां प्राप्ता आपो वै लोकमातरः॥२६॥ विष्णुपादप्रसृतास्ताः क्रमं डलु गताश्च याः॥ महेश्वरकर
स्पर्शात् पावनास्ता बभूवतुः॥२८॥ तासां प्रभावस्मरणात् सर्वान्कामानवाप्नुयात्॥२९॥ इति श्रीप
द्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये नवमोध्यायः॥९॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ नंद्युवाच॥
यथा नीता पुरा तेन गौतमेन महात्मना॥ तत्सर्वं विस्तरेणाहं वदिष्ये प्रीतये तव॥१॥ यस्मिन्नस्मि
न्नेव सुरश्रेष्ठ न्नद्यस्य तु गौतमस्य भवत्प्रिया॥ तस्मिन्नेवाश्रमे वद्धंगा प्रियायां शंभोर्महामते॥२॥ भो
तुर्दोषात् पुनः समर्थं चिंतयानः सदाशिवः॥ उमया सहितः श्रीमान्देवी प्रेक्ष्य विशेष
तः॥ रसव्यत्नोस्थितो यस्मान्निर्ममे रसमुत्तमं॥ रसवंतां प्रियतमां अस्त्रेण ता

न्यावनतत:॥ सर्वश्यो पघिता प्रीयागंगाभ्रन्न्तपस्त चीम॥ तामेवचिंत्यमानोसौ
सर्वदास्तेमहेश्वरः॥ सैव गंगा जटामागात्कस्मिंश्चित्कोरपांतरे॥ सतु संगोपय
न्मा स गंगां शंभुर्जटास्थितां॥ शिरस्याच्छतां लात्वानेरारगात्कउमातदा॥
स्कोढुंबन्न्लस्लटाजंदेस्थितांदृष्ट्वापुनः पुनः॥ अमर्षेणाभवं गौरी प्रष्टुमेवम
भाषता॥ नैनाथासोप्राहिणाच्छंभुरसिकोरसमुत्तमं॥ उमातदाच्चदुःखार्त्ता
संचिंतयाविनैतदा॥ जटास्थेन तदादेवी गोपनीयं विमृश्य सा॥ विनायकं ज
या स्कंदं रहो वाक्यमथाब्रवीत्॥ पार्वत्युवाच॥ नैनायंत्रिदशेशानो गंगायज
ति पुत्रकौ॥१०॥ सापि प्रियाशिवस्याद्याकथंत्यजति तां शिवः॥ एवं विमृ
श्य बहुशो गौरी प्राह विनायकं॥ न देवैर्नासुरैर्यक्षैर्नराजभिरथापिवा॥
भवता वाथ वान्येवा गंगायास्त्यजति स प्रभुः॥ पुनतश्च्यामि वागत्वा हिम
॥२०॥

गौतमस्य वचः श्रुत्वा यथास्थानं ययुर्द्विजाः॥ नंदी उवाच॥ अहिल्यां मोचयित्वा
तु तान्मोक्तुं सागरं ययौ॥ अहिल्यासंगमं नाम तत्तीर्थं भुवि प्रथे॥ तत्र स्ना
नं च दानं च कोटियज्ञफलप्रदं॥ एवं सागरमागत्य पर्वतादि महर्षिणं॥ शाप
मोक्षं च कारासौ तेषां नत्वा वक्ष्यविरे॥ तीर्थानि नरपशार्दूल पावनानि महीत
तले॥ तत्र स्नानं च दानं च कोटियज्ञफलप्रदं॥ माहात्म्यं तस्य तीर्थस्य
मया वक्तुं न शक्यते॥ गंगाद्वारकुशावर्ते गंगासागरसंगमे॥ सर्वत्र सुल
भा गंगा त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा॥ इति ते कथितं सर्वं गंगामाहात्म्यमादितः॥
आनीता पृथिवीं गंगा गौतमेन महर्षिणा॥ शिवनिर्माल्यदोषेण मुनयो ना
रदसानूहितान्म॥ गौतमो पिहितं सर्वं गौतमाय निवेदयतु॥ त्र्यंबकः कृपया
मासः विष्णुं प्रार्थय गौतमा गंगाद्वारं समागम्य विष्णु स्नानं चकार इति॥
॥

२

तस्यां गसंगमात्रेण गंगा स्रुता भविष्यति ॥ त्र्यंबकस्य वचः श्रुत्वा गौतमो तप
सि स्थितः ॥ विष्णु माराधयामास विष्णुसूक्तैरनेकधा ॥ अल्पेनैव च कालेन वि
ष्णुमौंरीधंयांमासं विस्कृष्टो ब्रवीद्वचः ॥ विष्णुरुवाच ॥ तुष्टोहमेकभावेन न
रं वरय गौतम ॥ रक्षितं ते प्रदास्यामि यद्यपि स्यात्सुदुर्लभं ॥ गौतम उवाच ॥ य
दि तुष्टोसि देवे सा पवित्रं कुरु गौतमी ॥ गंगाद्वारं समागत्य स्नानं कुरु मनाऽऽप्यया ॥
गौतमा च तथेत्युक्त्वा विष्णुरंतरधीयत ॥ एतस्मिन्नंतरे राजन्नू हिरण्याक्षो म
हासुरः ॥ यज्ञानादाय देवेभ्यः पातालमधिजग्निवान् ॥ यज्ञैर्विरहिता देवा दुःख
मा पुरहर्निशं ॥ ततस्ते शरणं जग्मुर्देवदेवस्य विष्णवे ॥ वराहरूपमास्थाय गं
गाद्वारं हरिर्ययौ ॥ तेन हरिणा संविश्य पातालं प्रतिमाध्वनः ॥ ९ ॥ हिरण्या
क्षं रिपुं हत्वा यज्ञानादाय देवराट् ॥ गंगाद्वारं समागत्य स स्नातो तेनैव वा

२

रणा ॥ जावत्कोल्लासुरः प्राप्तो हिरण्याक्षस्य सालकः ॥ उभयोरभव
द्दद्दमर्जितोस्य परस्परं ॥ तावत्कोल्लासुरं हंतुं नीलांबालचरिता ययौ ॥ नीलां
बोवाच ॥ मुंचैनं त्वं महाविक्रो मम भागाय मादितः ॥ अहमेनं हनिष्यामि भ
न्यस्य तु संगरं ॥ अयं कोल्लासुरो दैत्यो बहुवर्षाणि तिष्ठति ॥ हंति यात्रा
र्थिनां लोकानां यात्रास्य भयं जनाः ॥ प्रार्थिता हं वधायास्य गोतमेन म
हर्षिणा ॥ अतस्त्वं मुंच दैत्यं मा हं हन्मि महासुरं ॥ हिरण्याक्षं रिपुंह
तो भवान् श्रांतोसि मे मतिः ॥ समुक्तो देवदेवेन कोल्लो नीलामथाययौ ॥
अभूद्दद्दमस्त्वद्दोरं देव्याः कोल्लस्य चोभयोः ॥ शिलाभिर्मुष्टिभिश्चैव
व पादाघातैः परस्परं ॥ मुखमारत्य वेगेन हंतुं देवीपुरंगतः ॥ तावद्घल्लेनपा
र्वत्याहदि विद्धः पपात ह ॥ गोतम्याश्चीरसंस्पर्शात्स्वोत्तस्थं शांतापदुर्मतिः ॥

ना

अ॥ स्तोषीत्पार्वती गंगां देवदेवं जनार्दनं । स्तुवं तं तं समालोक्य पार्वती मुदिताभवत् ॥
पार्वत्युवाच ॥ वरं ब्रूहि वरं ब्रूहि कोल्लासुर महामते ॥ इसितं ते प्रदास्यामि यद्यपि स्व
स्यासुदुर्लभं ॥ कोल्लासुर उ० ॥ लोकानां सुषकारार्थं मन्नाम्नातिष्ट भूतले ॥
दर्शनं ये करिष्यंति तव मातर्नरोत्तमाः ॥ तेषां पुत्रांश्च पौत्रांश्च देहि लक्ष्मीं च शा
श्वतीं ॥ तथेत्युक्त्वा भद्रकाली तत्रैवांतरधीयत ॥ ततः प्रभृति तत्तीर्थं वारा
हं प्रथितं भुवि ॥ यस्य स्मरणमात्रेण मुक्तिरेव न संशयः ॥ ततः प्रभृति त
त्रास्ते कोल्ला नाम्नी मधारिणी ॥ ततः प्रभृति गंगापि पावनी संबभूव ह ॥
ततः सर्वे पि मुनयो नैमिषारण्यवासिनः ॥ गौतम्यास्तीरयोरेय स्वाश्रमां
श्च पृथक् पृथक् ॥ दृष्ट्वा तपांसि विदधुः स्व स्व नाम्ना महीपते ॥ लिंगानि
स्थापयामासुश्चैकुस्ती धन्यैनेक्रशाः ॥ गंगां तथाविधां दृष्ट्वा गौतमो पि महामुनिः ॥

३२

हरतदस्यत्वमापन्नः संतोषं परमं ययौ ॥ इति श्री ग्रं० चतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ छ ॥ छ ॥
॥ नंद उवाच ॥ हरतेन्नक्षद्वयेतीतिमो धातारि शंबूरति ॥ कूर्मेश्चैव वराहेच सिंहस्थे
च बृहस्पतौ ॥ ब्रह्माद्रेः शिखरे गंगा पूर्वसागरमाययौ ॥ अतः सर्वेषु कालेषु सिंह
स्थो त्र विशिष्यते ॥ अतः सर्वाणि तीर्थानि सर्वे देवाः सवासवः ॥ उत्पत्तिस्थानं
मासाद्य वर्षंति इति सिंहगे ॥ अतस्सर्वेषु कालेषु सिंहस्थः परपुण्यदः ॥ पुरा सर्वा
णि तीर्थानि जनानां पापसंभवात् ॥ मलिनत्वं च संप्राप्य शंबूरं शरणं ययुः ॥
तीर्थान्यूचुः ॥ वयं तदाश्रयाः शंभो जनानां पावनाय च ॥ त्रैलोक्ये व्याप्तिः पाम
पावयामो जगत्त्रयं ॥ जनानां क्षुद्रपापाग्नि नाशयामो निरंतरं ॥ महापातक
नाशाय शक्तिर्नो नास्ति शंबूर ॥ महापातकसंसर्गान् मलिना निवयं प्रभो ॥
इति तीर्थवचः श्रुत्वा शंबूरो वाक्यमब्रवीत् ॥ गोदावरी समायां तु सिंहस्थे च बृह
[illegible]ङ्कर उ० ॥१॥

प्य

45

कुरुक्षेत्रं मिंद्र तीर्थं तथैव ४ विमलं निर्मलं चैव नाग तीर्थं तथैव च

स्पतो॥ वर्षमात्रं च तिष्ठंतु मया च हरिणा सह॥ महापातकनाशाय तत्र स्नानान्न
संशयः॥ इत्येकादशोत्तराणि तीर्थान्यन्यानि गौतमी॥ महापातकनाशाय ययौ
ब्रह्मादिपूजितः॥ उपतिष्ठाननमासाद्य गौतम्यास्त्र्यंबकांतिके॥ वर्षमात्रं स्वयं त
स्थौ सर्वैर्देवगणैः सह॥ वाराणसी समायाता तथैव मणिकर्णिका॥ पुष्करं च तथैव च
पुष्करादानि तीर्थानि गंगाद्याः सरितास्तथा॥ पुण्यक्षेत्राणि सर्वाणि पुण्यारण्या
नि यानि च॥ अयोध्या मथुरा माया काशी कांती अवंतिका॥ पुरी द्वारावती चैव
संप्रययुर्गौतमीं प्रति॥ नवैकोत्तरशतं कुंडक्षेत्रं व्याप्यावस्थितानि च॥ विश्वेश्वरा
दिलिंगानि तत्र तस्थुः शिवालयाः॥ वर्षमात्रमिति क्रम्य सिंहस्थे च बृहस्पतौ॥
सर्वपापविनिर्मुक्ताः स्वस्थानं गंतुमुद्यताः॥ उत्सुकानि समालोक्य शिवं गं
तुं स्वमाश्रमं॥ तथेत्युक्त्वा ययुः सर्वे यथास्थानानि शंकर॥ नंद्युवाच॥ सर्व

(८१)

जप४

दा गौतमी पुण्या सिंहस्थे तु विशेषतः ॥२ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कर्त्तव्यं सिंहस्थे स्नानमुत्तमं ॥ ये शृण्वंति नरा राजन्द्रते यांति परमां गतिं ॥ इति श्रीपद्म० त्र्यंबकक्षेत्रम० पंचदशोऽध्या० ॥१५॥ नंदिरुवाच ॥ बिल्वकेशस्य माहात्म्यं बिल्वतीर्थसमीपतः ॥ शृणु सावहितो राजन्कथयामि समासतः ॥ कदाचित्त्र्यंबको देवो निकुंजे रहसि स्थितः ॥ पार्वत्या क्रीडया युक्तो नीलाद्रेरुत्तरे तटे ॥ ललाटस्वेदजं वारि तर्जन्यादाय पार्वती ॥ बिल्वमध्ये विनिक्षेप तस्माद्बिल्वो बभूव ह ॥ तासर्वं विजया वेद पश्यंती दूरतः स्थिता ॥ पुनः कदाचित्तं देशं पार्वती लीलया ययौ तत्रापश्यन्महावृक्षं पुष्पितं फलितं तथा ॥ तं दृष्ट्वा विस्मयाविष्टा पार्वती विजयां जगौ ॥ केनायं रोपितो वृक्षो ममातीव प्रियंकरः ॥ विजयोवाच ॥ तव देहसमुद्भूतं स्वयं न ज्ञायते कथं ॥ नामास्य वद रूपे शीघ्रं तव पुत्रो न संशयः ॥

अथैवं वदस्य वृद्ध तां तं स्वेदाज्जनमेव च ॥ विजयावचनं श्रुत्वा पार्वती हर्षिता भव
तू ॥ पार्वत्युवाच ॥ बिल्वे समुत्थितायस्मा बिल्वनाम्ना प्रतिष्ठित ॥ आहूय त्र्यंबकं
तत्र सोऽपि तं वीक्ष्य विस्मितः ॥ यथा स्कंदः सुतोऽस्माकं यथा चैव गणेश्वरः ॥ तथा त्वं
मम पुत्रोऽसि बिल्व जीव चिरं सुत ॥ तव पत्रैश्च ये पूजां करिष्यंति मानवाः ॥
ते मे मान्याश्च धन्याश्च पूज्याश्चैव न संशयः ॥ बिल्वतीर्थमिदं पुण्यं ब्रह्मघ्ना
दि विशुद्धरं तु ॥ पार्वत्युवाच ॥ भवान् बिल्वेश्वरो भूत्वा बिल्वतीर्थे स्थितिं कुरु ॥
तथेत्युक्त्वा महादेवः पार्वत्या सह जग्मिवान् ॥ नंद्युवाच ॥ तदादि बिल्वतीर्थं
तत्पावनं भुवि विश्रुतं ॥ बिल्वतीर्थे नरः स्नात्वा बिल्वकेशं प्रणम्य च ॥ सर्वपा
पविनिर्मुक्तो याति सिंधोः स्वरूपतां ॥ गंगाद्वारे कुशावर्ते बिल्वके नील संग
मे ॥ स्नात्वा वै पापखल्ले तीर्थे पुनर्जन्म न विद्यते ॥ पंच तीर्थानि पुण्यानि
नि मुक्तिदानि न संशयाः ॥ पंच तीर्थे नरश्रेष्ठ मयाते कथितानघ ॥

यस्यास्मरणमात्रेण पापराशिर्विलीयते ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यास
मानिच ॥ तानि तानि विनश्यंति पंचतीर्थ्यवलोकनात् ॥ पंचतीर्थे नरः स्नात्वा
गर्भे नैव व्रजेत्पुनः ॥ अष्टतीर्थं प्रवक्ष्यामि त्र्यंबकस्य महात्मनः ॥ कुशाव
र्ते नरः स्नात्वा ह्यष्टतीर्थं समारभेत् ॥ बल्लालतीर्थमासाद्य तत्र स्नानं स
मारभेत् ॥ तत्र श्राद्धं प्रकुर्वीत संतर्प्य पितृदेवताः ॥ बल्लालेशं गणेशंच त
त्र संपूजयेत ततः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र गणेशः प्रियतामिति ॥ तत्र स्ना
नंच दानंच महाविघ्ननिवारणं ॥ २१ ॥ तत्राख्यानं पुरावृत्तं शृणु श्वेत महीप
ते ॥ गालवस्य सुतो ज्येष्ठः करटो नाम विश्रुतः ॥ कुरूपो मंदबुद्धिश्च भ्रा
तृभिः स्वतिरस्कृतः ॥ लज्जितः सोतिदुःखेन त्र्यंबकेश्वरं पर्यायौ ॥ गौतमो
पि कृपाविष्टः करटं तं शिष्यं चकार ह ॥ स्वयमाराधितं मंत्रं त्र्यंबकेश्वरं सर्व
कामदं ॥ बल्लाळेति स्फुटं बीजं गणानामधिपस्य च ॥ करटाय ददौ तस्मै

२३

हरपयापरयामुनिः॥ गौतमस्य प्रसादेन मंत्रराज्यप्रसादतः॥ अल्पेनैव चका-
लेन प्रत्यक्षोभूद् गणाधिपः॥ गणेश उ०॥ वरं वरस्य भद्रं ते यत्ते मनसि वर्त्तते॥
कूरट उवा०॥ सर्वविद्या प्रयच्छ स्वभुक्ति मुक्ती च देहि मे॥ तथेत्युक्त्वा गणा-
ध्यक्षः पुनर्वचनमब्रवीत्॥ भो भो गौतम विप्रेंद्र किं ते मीष्टं ददाम्यहं॥
गौतम उ०॥ प्रसन्नोसि गणाध्यक्षः स्तर्हि त्वं मम शासनात्॥ भक्तानां ए-
रयन्कामानत्र तिष्ठ जगत्प्रभो॥ ओमित्युक्त्वा गणाध्यक्षस्तत्रैवां-
तरधीयत॥ बल्लालेति तदारभ्य तीर्थख्यानं बभूव ह॥ बल्लालेश्वर इ-
त्याख्यां गणेशोपि जगाम ह॥ ततो वाराणसीं गच्छद्यत्र विश्वेश्वरः शिवः॥
स्तु मूर्तिमयी देवी त्रिशूलस्थो जगत्प्रभोः॥ वाराणस्यां वियोगेन
कुंभजन्माति दुःखितः॥ प्रेरितो देवकार्यार्थं दक्षिणाशां ययौ मुनिः॥
दक्षेत्रं समासाद्य ध्यायन्वाराणसीं तदा॥ विश्वेश्वरं च सततं ततापरे-

मंत्तपः॥ अत्यल्पेनैव च कालेन परितुष्टः सदाशिवः॥ वाराणस्यभवत्तस्य प्रत्य
क्षानंदप सत्तमः॥ वाराणस्यवाच॥ वरं वरय भद्रं ते मनसि वर्त्तते॥ अगस्त्य उं ॥ यत्तेऽ
इहैव तिष्ठ मातस्त्वं मम प्रीतिविवर्द्धिनी॥ वाराणसीत थेत्युक्ता तत्रैवांतरधीयत॥
तत्र स्नात्वा शिवं नत्वा संतर्प्य पितृदेवताः॥ श्राद्धं तत्र प्रकुर्वीत व्यं पितॄणां मुक्तिहे
तवे॥ तत्र स्नानं च दानं च मरणं चापि दुर्लभं॥ तत्र भुक्तिश्च मुक्तिश्च वसां भुनो
स्तु पितापुरा॥ इति श्रीपद्म० त्र्यंबकक्षेत्रमा० षोडशोऽध्यायः॥ १६॥ छ॥ छ॥
॥ नंदउवाच॥ वाराणस्याः समीपे तु वर्त्तते मणिकर्णिका॥ अगस्त्यार्थं समायाता
त्र्यंबके प्रीतिहेतवे॥ त्र्यंबकक्षेत्रमासाद्य तस्थौ लोकहिताय च॥ तस्यां स्नानं च
दानं च पितॄणां तर्पणं तथा॥ तत्सर्वं नृप सार्दूल तच्चैनं सायोपकल्पयेत्॥ तत्रा
ख्यानं पुरावृत्तं शृणुष्व तं महीपते॥ पुरा चचारो भवद्व्याधः सुमंतुरिति विश्रु
तः॥ नित्यं समृगयासक्तः पापशीलोऽतिनिष्ठुरः॥ सकदाचिन्मृगं हत्वा मांस

माहाय सत्तरः॥ मांसप्रक्षालनार्थाय ययो समपि कूर्मिकां॥ तत्र प्रक्षा

ल्य मांसं वै स्नानं घर्मातुरः कुरोतु॥ तस्यामेव निशायां च स भुजंगेन

भक्षितः॥ तेन पुण्य प्रभावेन मृतः स्वर्गपुरीं ययौ॥ यत्र कामदुघा गावो

यत्र पापसद्रुमाः॥ यत्र स्वर्णमयी भूमिर्यत्र कल्पमहीरुहः॥ तं देशं स

समासाद्य देववद्विविमोदते॥ इति ते कथितं सर्वं माहात्म्यं पापनाश

नं॥ यः शरपो तिनरो भक्त्या सोपि भक्त्या पापैः प्रमुच्यते॥ ततो गंगा

लयं गच्छ द्रष्टुं तीर्थं रतोन सः॥ गंगाया आलयं यस्माद्विहितं गौतमर्षि

णा॥ गंगालयमिति ख्यातं महापापविशुद्धिदं॥ साक्षाद्भगवती गं

गा महापापविनाशनी॥ गंगाद्वाराद्विहाया तां कुशावर्त्तमतःपरं॥ गंगाद्वा

रं यथा तीर्थं तथा गंगालयं विदुः॥ तत्र स्नानस्य दानस्य पुण्यसंख्यान

॥३६॥

विद्यते॥ तत्रश्राद्धं प्रकर्तव्यं पितॄणां मुक्तिहेतवे। अत्रयेतर्पिताः पुत्रैर्न तेयां
तियमालयं॥ गंगाल्लयस्यमाहात्म्यं पठितं पापनाशनं॥ रामलक्ष्मणयोस्तीर्थं
ततोगच्छेद्यतव्रतः॥ कृत्वावर्त्तं समागत्य रामचंद्रः सलक्ष्मणः॥ तत्रतीर्थ
विधिं कृत्वा गंगाद्वारे समाययौ॥ साक्षाद्भगवती गंगामार्गे प्रत्यक्षतां य
यौ॥ स्त्रीरूपधारिणी देवी रामपादौननाम सा॥ राम मां त्वं न जानासि
अहं त्वत्पादसंभवा॥ त्रिपथगाहं वराहेच कस्मै चित्कार्यहेतवे॥ वराहो मा
मिदं प्राह तच्छृणु घनरोचाम॥ तृतीय अवराहोहं राघवः सत्तमस्मृतः॥
नरवींपरयोः श्राद्धश्चाहं दर्शनं चावयोः क्वचित्॥ अतस्त्वं गच्छ राम
स्यदर्शनार्थं हरप्रिये॥ उत्पाद्यघास्मि तेनाहं तवसान्निध्यमागता॥

अत्र तीर्थविधिं ह्रत्वा पश्चाद्देवपुरो व्रजे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नाम तीर्थस्यास्य
नि विद्यति ॥ नंद्युवाच ॥ इत्युक्त्वा राघवं नत्वा जलरूपा बभूव हा ॥ रामोपि तत्र
था चक्रे यथोक्तं गंगायां न च ॥ रामलक्ष्मणयोस्तीर्थं गंगाद्वारसमो विदुः ॥
तत्र श्राद्धं प्रकर्तव्यं पितॄणां तृप्तिहेतवे ॥ इति ते कथितं जौरानू रामल
क्ष्मण तीर्थजं ॥ रामतीर्थे विधिं ह्रत्वा शाल्मितीर्थं ततो व्रजे ॥ शाल्मो
नाम महाराष्ट्र स्तान्मूले गौतमो मुनिः ॥ अष्टोत्तर शतं नित्यं शिवलिंगा
नि पूजयेत ध्यायन्सदा शिवं देवं जपन्पंचाक्षरी मनुं ॥ निराहारो य
तात्मा च तताप परमं तपः ॥ गौतमस्य तपस्तुष्टस्य पुनः प्रादुरभूच्छिवः ॥
शंकरस्य प्रसादेत्र संप्राप्तो गौतमर्षिणा ॥ शाल्मीनो सर्वदोषाणि राम

या त्रिपुरारिणा ॥ अत्र यं सलिलं सर्वं गमिष्यति महामुने ॥ तत्र तत्र
भविष्यंति शालयो नात्र संशयः ॥ ३ ॥ स्वादिवरदानं च शंकरो पाद्य
तं मुने ॥ सिद्धिक्षेत्रमिदं पुण्यं कथितं पापनाशनं ॥ तत्र तीर्थविधिः
कार्यो दानं देयं स्वशक्तितः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति नात्र कार्या विचार
णा ॥ शालितीर्थस्य माहात्म्यं कथितं पापनाशनं ॥ तत्र तीर्थविधिं
कृत्वा शक्रकूपं ततो व्रजेत् ॥ शक्रेण निर्मितो यस्माच्छक्रकूपस्ततः
स्मृतः ॥ हत्वा वृत्रासुरं शक्रो ब्रह्महत्यामवाप्तवान् ॥ स तया धर्षितो
नित्यं सततं पृष्ठलग्नया ॥ पुष्करादीनि तीर्थानि सर्वाण्यामेति शुक्रम
न तथापि तया मुक्तो मानसं सरसाविशत् ॥ तत्र सूक्ष्मवपुर्दृ

त्वा कमलांतर्गतस्थितः॥ ब्रह्महत्या सरस्तीरे प्रतिक्षंती शतक्रतुं॥ निरीक्ष्य देवताः स्वर्गे बृहस्पतिमथाब्रुवन्॥ अस्माकं स्वामिनं देहि नः शक्तास्म दिवौकसां॥ परस्परविरोधेन वयं दुःखं भजेमहि॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा बृहस्पतिरुदारधीः॥ ब्रह्मणो कथयामास सर्वं वृत्तांतमादितः॥ शक्रस्य वचनं श्रुत्वा विधाता तीव्र दुःखितः॥ गुरवे कथयामास शक्रशुद्धिविधिं विधिः॥ गुरो त्वमिंद्रमादाय त्र्यंबकस्य व्रज सत्वरः॥ तत्रास्य स्नानदानाभ्यां ब्रह्महत्या गमिष्यसि ते॥ नंदुरुवाच॥ बृहस्पतिर्नमस्कृत्य ब्रह्मणां खिन्नमानसं॥ इंद्रमादाय वेगेन त्र्यंबकं क्षेत्रमाययौ॥ इंद्रस्त्र्यंबकमास्थाय ततापपरमं तपः॥ अल्पेनैव च कालेन प्रसन्नोऽभून्महेश्वरः॥ शुद्धिं स प्रार्थयामास देवदेवान्महेश्वरात्॥ तथेत्युक्त्वा महादेवो ह्य

॥३८॥

तद्ध्यानगते सति॥ आनीय प्रणिपातेन गौतमं च बृहस्पतिः॥ उवाच वचनं शक्रः प्रसादः क्रियतामिति॥ तथेति गौतमेनोक्तो शक्रः स्वर्गपुरीं ययौ॥ तद्दिनारभ्य लोकेस्मिन्निंद्रतीर्थमिदं स्मृतं॥ इंद्रेश्वरो नाम शिवस्तस्य तीरे प्रतिष्ठितः॥ तत्र तीर्थविधिं कुर्याद्विशेषेण नराधीप॥ तस्य शक्रः ९ प्रसन्नस्यात्सर्वान्कामान्प्रयच्छति॥ वृत्रस्य दयिता साध्वी चंद्रिका नाम विश्रुता॥ महिषो नाम तद्भ्राता रसातलमगात्पुरा॥ स नारदमुखाच्छ्रुत्वा वृत्रासुरनिपातनं॥ भगिन्या सह यानेन च शक्रं वध्याय च॥ तस्या पीडितं श्रुत्वा शक्रं तपसि संस्थितं॥ महामहिषरूपेण शक्रं हन्मीति निश्चितः॥ त्र्यंबकक्षेत्रमासाद्य शक्रकूपसमीपतः॥ नापश्यत्तत्र देवेशं पुनः स कुपितोऽभवत्॥ विषाणाभ्यां खु

रे श्चैव सा कूपं बभंजहा॥ विभज्य सा कूपेतं दैत्यः पाताल माविशत्॥
इंद्रतीर्थस्य माहात्म्यं कथितं तव भूपते॥ तत्र तीर्थविधिं कृत्वा कांचनं तीर्थ
मावृजेत्॥ यत्र स्नात्वा नरो भक्त्या कांचनेशं प्रणम्य च॥ स्वर्गलोकं स
मासाद्य कांचनांगो भिजायते॥ कदाचिन्नृपतिः पांडुर्ऋषिभिः सहस्व
र्गतः॥ कुष्टीनां कुनखीनां च स्वर्गलोका निवारयौ॥ दृष्ट्वा स दुःखितो
भूत्वा व्यासायैतन्यवेदयत्॥ स व्यास वचनाद्राजा कांचनं तीर्थमाय
यौ॥ तत्र स्नात्वा च यक्षांश्च कांचनांगो बभूव ह॥ तत्र तीर्थविधिं द
त्वा॥ कुशावर्तं समापन्नं॥ इति ते कथितं राजन्न् एतत्तीर्थविधानकं॥
यः श्रृणोति नरो भक्त्या सोपि पापैः प्रमुच्यते॥ सर्वान्कामानवाप्नोति

च्यांते स्वर्गपुरीं व्रजेत्॥ ॥इति श्रीत्र्यंबकक्षेत्र॰ सप्तदशोध्यायः॥१७॥
नंद्युवाच॥ तीर्थयात्राविधिं वक्ष्ये त्र्यंबकस्य जगत्प्रभो॥ यां दृष्ट्वा मुच्यते पा
पात्कोटिजन्मसमुद्भवात्॥ यस्य जन्मसहस्रैस्तु पुण्यं भवति संचितं॥
तस्यैव त्र्यंबकं गंतुं बुद्धिर्भवति षण्मुख॥ त्र्यंबकं प्रतियास्यामि इदं भाग्यं त्वहो भा
ग्यमादितः॥ ये वदंति नरा राजंस्तेषां पुण्यफलं शृणु॥ अश्वमेधसह
स्राणि अश्वमेधशतानि च॥ सुरलोके सुखं भुक्त्वा पश्चाद्यांति महीत
ले॥ सद्वंशे जन्म संप्राप्य पश्चाद्यांति महीतले॥ त्र्यंबकक्षेत्रमायांति
ततो मुक्तिमुपैति च॥ त्र्यंबकं गंतुकामस्य यमो मुंचति रौरवं जानू॥ ना
नानरकसंघेषु पतितानपि कोटिशः॥ गृहाच्छिः सम्यक् कामेन त्र्यंबकं
गंतुं चेतसा॥ कार्यं पितृन्समुच्चार्य श्राद्धं पिंडविवर्जितं॥ कर्तव्यं तत्प

शार्द्दूल ततोद्रव्यं समर्पणं ॥ ब्राह्मणो भोजयित्वा तु इमं मंत्रमुदीरयेत् ॥ अद्य
मल्लाइ दंद्रव्यं पात्रवस्त्रादिसंयुतं ॥ अनेन मम भावेन त्र्यंबकः प्रियतामि
ति ॥ इमं मंत्रं समुच्चार्य त्र्यंबकं प्रणम्य च ॥ वह्निं गां कांचनं स्पृष्ट्वा प्रयाणं
तु समाचरेत् ॥ पद्भ्यां तु व्रजतः पुंसः पदं पुण्यं प्रजायते ॥ याने न व्रजतः
पुंसो द्वौ भागौ संप्रकीर्तितौ ॥ उपानद्गूढपादस्य भागत्रयमुदाहृतं ॥ मा
र्गे कस्यापि न ग्राह्यं तृणकाष्ठादिकं च यत् ॥ निराहारप्रायो गच्छेत् तस्य पुण्य
मनंतकं ॥ फलाहारप्रायो गच्छेत् शाकाहारप्रायो पुनः ॥ तेषामपि त्वपश्रे
ष्ठ पुण्यसंख्या न विद्यते ॥ हविष्यान्नं तु भोक्तव्यं भूमौ शयनमाचरे
त् ॥ ब्रह्मचर्यं दयाश्चैव सर्वत्र परिकीर्तिता ॥ मध्याह्ने तु समुत्तीर्य स्ना
नं संध्यां समाचरेत् ॥ मध्याह्निकीं विधिं यत्नैः सायं ततः स्मृतः ॥ परेद्युः

तत्र २

॥४०॥

प्रातरुत्थाय तत्रैव स्नानमाचरेत्॥ एवं संध्यात्रयं कार्यमेकत्र पृथिवीपते॥ नित्यश्राद्धं प्रकर्त्तव्यं स्वशक्त्या द्विजभोजनं॥ एवं मार्गे विधिः कार्यस्तीर्थयात्रार्थिना त्वया॥ तरुणानां च शक्तानां नैते धर्माः प्रकीर्त्तिताः॥ बालवृद्धातुरस्त्रीणां यथाशक्त्यानुवर्त्तनं॥ मौनी जितेंद्रियो गच्छेत् सर्वभूतहितेरतः॥ त्र्यंबकस्य कथां श्रुत्वा पठन्स्तोत्राणि तस्य हि॥ एवं मार्गे विधिं कुर्वन्योगच्छेत् त्र्यंबकं प्रति॥ पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं तस्य प्रकीर्त्तितं॥ स्थित्वा सारसमास्यां क्व पंच लिंगानि तस्य हि॥ प्रणमेद्दंडवद्भूमौ स्तोत्रमेतदुदीरयेत्॥ लिंगानि पंच तव शंकर दुर्ल्लभानि ब्रह्मेंद्रविष्णुवरुणैकनिरीश्वराणां॥ विस्फार्य लोचनयुगं परतः समंतात्पश्यामि जंतुररिवल्लं तव यत्प्रभावे॥ किं किं हरं तु सुहृति भिर्मम पर्वजैर्वा

पुण्यं भविष्यति न शंकरवेषि लोके ॥ येनातुराभवभुजंगवेष्टितोऽहं त्वं संचलिं
गानि च यर्हि विलोकयामि ॥ धन्यो मदीयजनको जननी च धन्या धन्यं कु
लं च सकलं मम जन्म धन्यं ॥ यन्नाटकेर्गिनरकार्णवजायमानो प्यालो
कयामि भवतः शिखराणि पंच ॥ इति ब्रह्मगिरौ स्तोत्रं पठित्वा प्रणमेत्पु
नः ॥ हनुमंतं नमस्कृत्य पूर्वद्वारेण मानवः ॥ ज्योतिर्मयस्य लिंगस्य प्रसा
दं प्रणमेत्ततः ॥ तत्केवलं हि निलयं गिरिजाप्रियस्य यत्र स्वयं त्रि
भुवनैकपति स्वशान्त्या ॥ श्री त्र्यंबकः सकलकामनिदानभूतस्तद्भू लि
दर्शनमनेन पुरा विधेयं ॥ त्र्यंबकाय नमस्कृत्वा तस्य स्तोत्रमिदं पठेत् ॥
शंभो न वेद्मि किमु यस्य गवाननं तः कैलासवासमपहाय भुवं प्रया
ति ॥ विश्वं विलोक्य भवसागरमज्जमानं त्रातुं महेश जगदीश नमो

॥४७॥

स्तु तुभ्यं ॥ सह्याद्रिणा किमु दरतं न जाने यन्मूर्ध्नि विश्वजनकोपि सु
खेन सेते ॥ कैलासवासमपहाय जगत्प्रियाय ॥ त्र्यंबकाय नमदस्य कु
शावर्तितो प्रजेतु ॥ कुशावर्तं नमस्यस्य स्तोत्र मेतमुदीययेतु ॥ मातर्न
मामि जगतीं भवतीं प्रताप संहारिणी त्रिपुरशत्रु जटाप्रयातां ॥ गो
दावरी सकल सर्व जतारिणीं त्वां ब्रह्माद्रि मस्तकभुवां मुनिवर्य सेव्यां ॥
मातर्न वेह्मि सुंदरतं मम सर्वजानां किं वा ममैव बहुव कोटिषु संचितं स्या
त् ॥ येन त्वदीय सलिलं भवबंध हारि पश्यामि चर्मनयनेषु परपीडयं ॥
संसार घोर गहने पतितोस्मि नित्यं कामादि लस्करशतैः परिवेष्टितो
हं ॥ त्वं रक्ष मामिति प्रलपन्प्रधावन् त्वामद्य संभु दयिते शरणागतोस्मि ॥

इतिं गंगास्तुतिं दत्वा दंडवत्प्रणमेत्पुनः ॥ ताम्रपात्रे समादाय नानाफलसम
न्वितं ॥ गंधपुष्पान्वितं तत्र स्तोत्रमंत्रानेतानुदीरयेत् ॥ आद्ये ब्रह्मगिरेमूर्ध्नि ती
र्थत्र्यंबकसंस्थितं ॥ अघौघवारहं पुण्यं कुशावर्त्तपतः परं ॥ नमो गंगे महागं
गे महादेवस्य वल्लभे ॥ महतेत्वा महादेवि गोदावरि नमोस्तु ते ॥ ब्रह्माद्रि
शिखरोत्पन्ने त्र्यंबकविराजिते ॥ गौतमप्रार्थिते गंगे गोदावरि नमो
स्तु ते ॥ अर्घ्यं दत्वा गुरोरग्रे स्थानमधिगम्य जलं विशेत् ॥ मलस्नानं प्रकर्त्त
व्यं पुनः संस्कारमाचरेत् ॥ आत्मनः शुद्धिकामो वा पितॄणां मुक्तिहे
तवे ॥ एवं नंकारयिष्यामि तीरे हं तव गौतमी ॥ यानि कानि च पापानि
ब्रह्महत्या समानि च ॥ केशानाश्रित्य तिष्ठंति तस्मात्केशान्वपाम्यहं ॥

॥४२॥

पितायस्य नयातीह स्वर्यं याति च गौतमी ॥ तदा तेन प्रकर्तव्यं मुंडनादि
तदाश्रया ॥ सिंहे वृत्ते प्रयातानां मुंडनं न विधीयते ॥ गंगायां भास्करक्षे
त्रे माता पित्रोर्मृते तथा ॥ आधाने सोमपाने च षट्सु क्षौरं विधीयते ॥ ४८ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्र० अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ नंदउवा
च० ॥ दशपीलादिकं स्थली मंत्रस्नानं समाचरेत् ॥ गोभूतिलहिरण्या
ज्यं वासो धान्यं गुडानि च ॥ रौप्यं लवणमित्याहुर्दशदानान्यनुक्रमात् ॥ न्या
यार्जितस्य वित्तस्य गंगायामर्पितस्य च ॥ विप्राय वेदविदुषे पुण्यसं
ख्या न विद्यते ॥ रेवातीरे तपः कुर्यान्मरणं जाह्नवीतटे ॥ दानं दद्यात्कु
रुक्षेत्रे तत्रैयं गौतमीतटे ॥ जलशायी जगन्नाथो पूजनीयः प्रयत्न
तः ॥ ततः कुशेश्वरं संपूज्य जयेश्वरं ततः परः ॥ वीय व्याघ्नि दिशो रख्या
तुन्टसिंहः स्वयमास्थितः ॥ नैर्ऋत्यां रामचंद्रश्च लक्ष्मणेन समन्वितः ॥

हा६

वायव्यामश्विनौ देवौ पूर्वस्यां पावकः स्वयं ॥ दक्षिणस्यां तु केदारः पश्चिमस्यां
कुशेश्वरः ॥ उत्तरे केशवौ देवौ जलशायी तु मध्यगः ॥ एतेषां तु पूजनं का
र्यं तर्पणं तु पृथक् पृथक् ॥९॥ इहार्थे कथयिष्यामि कथामेकां पुरातनीं ॥ क
दाचिद्गौतमो स्नातुं कुशावर्ते समनाययौ ॥१०॥ स राक्षसप्रेरितो भूतैः समंता
दुपस्थितो भवत् ॥ गौतम उ० ॥ श्रीरामलक्ष्मणकुशेश्वरनारसिंह श्रीकेशवा ॥४२॥
श्वितनयौ हुतभुक् नृसिंहाः ॥ केदारपो हि जलशायी समस्त प्रभो हि वा
यो प्रयाहि गगने भगवन्नमस्ते ॥ संभ्रमेण स्वस्व त्वाच्चा मुनिनाः समुद्धी
र ते ॥ तत्क्षणादेव भूतानि हत्वा दश दिवौकसः ॥ गौतम ब्रूहि भद्रं ते इत्युक्तु
स्तौ महामुनिं ॥ भूतानि भस्मसात्कृत्य न्हेलादशादिक्षु सुरोत्तमान् ॥ विलो
क्य गौतमो दृष्टो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ भवंतो यदि मे तुष्टाः सदा युष्माभिः ह
लो. स्थेहि ॥ भवद्भिरत्र स्थातव्यं यावदाभूतसंप्लवं ॥ येथेमं भूतबाधामे.

वारितासुरसत्तमाः॥ तथैवयुष्मच्छक्तेनामत्रयात्रार्थिनोन्टपां॥ भूत
प्रेतपिशाचानांपीडावार्यनिरंतरंगतंतथैप्रतिस्नायंहंतधर्ानंस्तुरायमु
तद्दिनादत्रभूतानितेषांसत्क्रोधवीक्षणे॥ भस्मीभवंतिराजेंद्रनात्रका
र्यविचारणा॥ इतितान्ध्यजयित्वातुभूयंसीदक्षिणान्यसेतूं॥ त्रिवा
रंपच्चवारंवासप्तवारमथापिवा॥ एकादशाथवाकार्याकुर्यात्वत्प्रद
क्षिणाः॥ गंगाचसव्यतःदत्वानीत्वेसंप्रणमेत्ततः॥ दशाश्वमेधि
कंतीर्थंनत्वागच्छेत्ततःपरं॥ २०॥ कपोतेशंनमस्कृत्यतैस्त्वःसध्या
स्तथैवच॥ भुवनेशंसमागत्यनत्वासंपूजयेच्छिवं॥ अद्यलिंगमि
दंप्रोक्तंभुवनेश्वरसंज्ञिकं॥ अत्रार्थेकथयिष्यामिकथामेकांपु
रातनं॥ असीत्पुराकृतयुगेभुवनोनामभूपतिः॥ यज्वादानःपतिः

श्वरः सर्वधर्मपरायणः॥ स पुत्रार्थे तपस्तेपे स्वनाम्ना स्थाप्य शंकरं॥
तस्मिन्स्थाने स्थिते नाथे भार्या शुभलक्षणा॥ भुवना नाम वितापतिशुश्रूषणे रता॥ ततो दूरं स्थियन्त्या लज्जया परया सती॥ स्वनाम्ना पार्वती स्थाप्य तपस्तेपे पतिदारुणं॥ अल्पेनैव च कालेन पार्वतीपरमेश्वरौ॥ तयोः प्रत्यक्षतामेत्य ददतुश्च शतेसुतान्॥ ततः प्रभृति तल्लिंगं भुवनेश्वर संज्ञिकं॥ सापि देवी जगन्माता विख्याता भुवनेश्वरी॥ संपूज्य भुवनेशानमुत्तरद्वारं ततो व्रजेत्॥ त्र्यंबकात्स्थिमागत्य गच्छेत्सिद्धिविनायकं॥ संपूज्य विधिवद्देवं गणानामधिपं विभुं॥ पठनीयमिदं स्तोत्रं गणेशप्रीतये तदा॥ यो विघ्नवल्लिगहने विहंतुं कुरे कुठारः स ततेव भक्तिं॥२०॥ यः संस्थितः

ख्या २

॥४४॥

शी घ्रतरं श्रयां तु तस्मै नमः सिद्धिविनायकाय॥ यो ब्रह्मरूपेण जगत्करोति यो विष्णुरूपेण च पातु सर्वं॥ रुद्रस्वरूपेण जगत्करोति निहंति सर्वं तस्मै
नमः सिद्धिविनायकाय॥ यस्त्र्यंबकस्यालयतोपरस्यां दिशः स्थितः
सर्वसमृद्धिकर्ता॥ विद्याप्रदानाय भजज्जनानां तस्मै नमः सिद्धि
विनायकाय॥ ३२॥ स्तोत्रं दरं तं सिद्धिविनायकस्य धात्रा महेशेन मुरा
रिणा च॥ पठंति भक्त्या सततं त्रिकालं सिध्यंति कार्याणि हरंतानि
तेषां॥ ततस्त्र्यंबकं गत्वा पूजा तस्य समारभेत्॥ आगतो केन
मार्गेणापि वेदिकेनाथवा पुनः॥ चातुर्वर्णेन कर्तव्या त्र्यंबकस्य प्रपूजा
नं॥ परितो देवताः सर्वाः पूजनीयाः प्रयत्नतः॥ तीर्थोपवासः कर्त्त
व्यं स्ताद्दिने नृपसत्तम॥ अत्र तीर्थोपवासस्य पुण्यसंख्यानवि

मै २

घतोभ आसीत्कदाचिद्विराटाख्यो द्विजः पापसंभवः ॥ काष्ठं ग
हीत्वा विक्रेतुं त्र्यंबकपुरमागतः ॥ तद्दिनैव योगेन विक्रयो न भवन्न पा
सादं मौल्यै धसं जाते क्षुधया परिपीडितः ॥ कुशावर्त्तं समागत्य स्ना
त्वा पीत्वा च पतउ उरले गउपावासी स्थित स्तस्यां निशायां विजितेंद्रि
यः ॥ प्रातर्विक्रीय तत्काष्टं अल्पे मौल्ये तदुःखितः ॥ निर्जगाम स्वग्रा
मं सभार्यामेतदुवाचह ॥ अद्याभारर्म्यनया स्वामित्र्यंबकं प्रतिभा
मिभि ॥ विराटः कतिपे वर्षैर्देहन्यासमवापह ॥ दिव्यं विमानमा
रुढः कैलासप्रययोनतः ॥ इच्छं तीर्थेपिवासस्य गंगास्नानस्य चै
वहि ॥ महिमान्त्यप सादं दृष्ट्वा मया तेपरिकीर्तितः ॥ इति श्रीपद्मपु
राणे त्र्यंबकमाहात्म्ये एकोनविंशतिमोध्यायः ॥ १९ ॥ ७० ॥

॥ ४५ ॥

नी

विर　　　　नर

द्वितीयेन्हि प्रकर्त्तव्यं तीर्थश्राद्धं यथाविधि ॥ अर्घ्यमावाहनं चैव वह्न्यांगुष्ठनिवे
शनं ॥ तृप्तिप्रश्नं च विकिरं तीर्थश्राद्धे विवर्जयेत् ॥ तृतीये दिवसे कार्या पंचती
र्थी नराधिप ॥ चतुर्थे दिवसे स्नानं [illegible]तीर्थे प्रकीर्त्तिता ॥ क्षेत्रप्रदक्षिणा
कार्या पंचमे दिवसे नृप ॥ नवक्रोशात्मकं क्षेत्रं त्र्यंबकं मुनिभिः स्मृतं ॥ त्रिभिः
परिक्रमैः प्रोक्ता ब्रह्माद्रेस्तु प्रदक्षिणा ॥ षट्पंच प्रक्रमैरुक्ता महती सा
नृपोत्तम ॥ षट्पंचमहतीभिस्तु प्रोच्यतेति प्रदक्षिणा ॥ एवं सा विविधा
प्रोक्ता कोटियज्ञफलप्रदा ॥ महापातकनाशाय प्रायश्चित्तपरं हि सा ॥ य
स्य ब्राह्मणासंज्ञः कोटिजन्मसमुद्भवः ॥ प्रायश्चित्तपरं तस्य ब्रह्माद्रे
स्तु प्रदक्षिणा ॥ अनन्तकोट्यान्मनुष्याणां दुर्लभा सा कलौ युगे ॥ अतः
सा नृप [illegible]विशेषात्प्रोच्यते मया ॥ नवक्रोशात्मका प्रोक्ता त्र्यं

बकस्य प्रदक्षिणा ॥ महिमानं प्रवक्ष्यामि तस्याः शृणु महीपते ॥ ब्रह्महापि वि
मुच्येत अन्येषां तत्र का कथा ॥ अपुत्रः पुत्रमाप्नोति बद्धो मुच्येत बंधनात् ॥ १०
पिशाचब्रह्मरक्षोभ्यो मुच्यंते ते पि दुःखतः ॥ अक्षिरोगं कुक्षिरोगं
शूलं निचरं तत्रयं ॥ राजयक्ष्मादयो रोगा दरिद्रं सततं जन्मजं ॥ राज
चौराग्निशत्रूणां सिंहादीनामुपद्रवाः ॥ सर्वे ते विलयं यांति मोक्षं ॥ १४ ॥
परं मोक्षमाप्नुयात् ॥ धर्मे चार्थे च कामे च मोक्षे चैव नृसत्तम ॥ अ
नया सदृशोपायो नान्योस्तीति मतिर्मम ॥ विधिना विहिता सा तु को
टियज्ञफलं लभेत् ॥ तस्मात्तस्या विधिं वक्ष्ये शृणु श्वेत महीपते ॥
प्रातः स्नात्वा शुचिर्भूत्वा चिंतयेदात्मनो हितं ॥ ग्राममध्ये तरेत्तोय

त्वा तयोन छाद्यभूमिवां ।। परिधमस्त्रयोस गंतित्र कुर्याज्जपोत्तमः ।।
गृहीतशिरश्चोच्छायमृद्भिरभ्युद्धृतैर्जलैः ।। गंधलेपक्षयकरं सो
चं कुर्याद्यतंद्रितः ।। एका लिंगे गुदे तिस्रः उभयोर्मृद्वयं स्मृतं ।। पं
चापाने दशैकस्मिन्नुभयोः सप्तमृत्तिका ।। एवं शौचविधिं कृत्वा
गंडूषैः क्षालयेन्मुखं ।। दंतानां काष्ठसंयोगं दूति पुण्यपुराहतं ।। अत
पुण्येषु कालेषु न कुर्याद्दंतधावनं ।। कुशावर्त्तं समागत्य स्नानं कु
र्याद्यथाविधिः ।। उपास्य संध्याविधिवत् परिधाय च वाससी ।। आ
सनः शुद्धिकामो वा पीत्वा मुक्तिहेतवे ।। प्रदक्षिणां करिष्यामि
निर्विघ्नेन समाप्यतां ।। त्र्यंबकस्य प्रसादेन ब्राह्मणानां प्रसाद
तः ।। गौतम्याश्च प्रसादेन सिध्यतां मे प्रदक्षिणा ।। इति मंत्रं समु

शा २

आर्यसंकल्पं तु समाचरेत्॥ त्रिवारं पंचवारं वा सप्तवारमथापि वा॥
एकादशाथवा कुर्यात्कुंवर्त्तप्रदक्षिणाः॥ कुशावर्त्तं कुशेशादिदेव
ताः प्रणमेत्ततः॥ ब्रह्मादिं च नमस्कृत्य गंगाद्वारं वाच सव्यतः॥
त्र्यंबकान्नयमागत्य तस्य कुर्यात्प्रदक्षिणा॥ यथाशक्ति प्रकुर्वीत
त्र्यंबकस्य प्रदक्षिणा॥ त्र्यंबकेशं च नमस्कृत्य हनुमंतं प्रणम्य
च॥ मौनी जितेंद्रियो ध्यायन्त्र्यंबकेशं स्मरन्मुहुः॥ रुद्रजाप्याहि
वं कुर्वन्यटन्नामानि तस्य च॥ शनैः शनैर्व्रजेन्मार्गे यथाश्वासो
नि:सरेत्॥ फलशाकादिकं मार्गे न ग्राह्यं च्चैपसत्तम॥ पु
रीं च मत्त्रोत्सर्गं वामभागे व्रजेन्नरः॥ तत्र शौचविधिं कृ
त्वा पुनः स्नानं समाचरेत्॥ तिस्त्रः कोट्योर्द्धकोटीच ती-

॥४॥

र्थ्यं भुवनत्रये ॥ ब्रह्माद्यैः परितो मार्गे तानि सर्वाणि संति हि ॥ दरता
दौ सर्वतीर्थानि स्फुटान्यासन्द्विजोत्तमा ॥ प्राप्ते कलियुगे घोरे सर्वा
ण्यंतर्हितानि हि ॥ कानिचित्तेषु मुख्यानि गौतम प्रार्थितानि च ॥ ते
षां माहात्म्यमुद्दिष्टं त्वां वदामि यथामति ॥ प्रयागं राम तीर्थं च विम
लं निर्मलं तथा ॥ ततो वैतरणी गंगा गौतमाश्रम एव च ॥ शालि
तीर्थं सप्तमं चन्द्रसिंहं चाष्टमं तथा ॥ ततो गणेश्वरं तीर्थं नव तीर्था
न्यनुक्रमात् ॥ तेषामुत्पत्तिमाहात्म्यं कथ्यमानं मयानघ ॥ तच्छृ
णुष्वावहितो भक्त्या सर्वान्कामानवाप्स्यसि ॥ यत्र यागं पुरा च
क्रे स्रष्टैः सर्वविधिः स्वयं ॥ ततः प्रभृति तत्तीर्थं प्रयागाख्यं प्र

चक्ष्यते॥ तत्र स्नानं हि कर्त्तव्यं पीत्वा तर्पणं तथा॥ श्राद्धं चैव प्र
कर्त्तव्यं वटमूले यथाविधिः॥ अत्र ब्रह्मा तपस्तप्त्वा सर्वान्कामा
नवाप्तवान्॥ प्रयागतीर्थमाहात्म्यं कथितं तव सुव्रता॥ य श्रृणो
ति नरो भक्त्या सर्वान्कामानवाप्नुयात्॥४०॥ इति श्रीपद्मपुराणे
त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये विंशतितमोऽध्यायः॥२०॥ नंद्युवाच॥ रामतीर्थे न ॥४०॥
रः स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ तत्र स्नानं च दानं च मुक्तिदं त्र संशयः॥ ना॥४
सीतायां नीयमानायां रावणेन दुरात्मना॥ रामः पंचवटीं हित्वा सा
नुजः काननं ययौ तत्र पंपासरो दृष्ट्वा प्रफुल्लजलजार्चितं॥ क्षणं
विश्रामम करोत्पयः पीत्वाच तत्तटे॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र सुग्री

वौ वानरैः सह ॥ पंपासरः समागत्य राम पादौ ननाम सः ॥ राम सुग्रि
वयोः प्रीतिर्ववर्धे तत्र तिष्टतो ॥ तस्मिंश्चित्समये सर्वे विचारं च
क्रिरे हिते ॥ किं कार्यं क्व च गच्छामः सीताशुद्धिः कथं भवेत् ॥ प्रदर
वौ वहुरामानो राक्षसः पापचेतसः ॥ स्वप्नेपि दर्शनं तेषां महाश्च
सुकरं विदुः ॥ रावणोनयदानीतामद्य तां सीतां न दैनु हि ॥ अथवा सा
गरं तीर्त्वा लंकां गत्वा च मद्य गतौ ॥ सागरो बहु गंभीरो वहुयोजन
विस्ततः ॥ क्रोश मात्राभिताम स्यासो तु नाम्नाति मिंगिलाः ॥ ति
मिंमिलगिलोंप्य स्मितद्भिलो प्य स्मि राघवः ॥ एवं बहु विधा मस्या
वर्तन्ते मकरालये ॥ कुंभकर्णादिभिर्वरैर्लंका संरक्षणा निशं ॥

लोर

एवंवदन्सुयोद्दृशुदीर्घनिःश्वस्यराघवः॥उच्चैस्तत्रस्वनंदत्साहा
सीतेतिरुरोदह॥रामस्यरुदितंश्रुत्वातत्रागत्यांजनावदत्॥मा
रामरोदनंकार्षीःश्वःप्रयास्यतिजानकी॥ममगर्भसमुद्भूतोना
युपुत्रोमहाबलः॥हनूमानामविख्यातोअस्तिपंचदिनात्क्रम ॥
ममपुत्रेसमुत्पन्नेवायुवाचाशरीरिणी॥उत्पन्नमेकादशोरुद्रस्तेवु ॥५॥
पुत्रोमहाबलः॥एकेननिमिषार्धेनलंकादाहंकरिष्यति॥अने
नसदृशःकश्चिद्बलवान्नभविष्यति॥दत्त्वारामस्यसाहाय्यं
कीर्तिपारंगमिष्यति॥सशक्तःसकलंजेतुंत्रैलोक्यंसचराच
रं॥रावणस्यवराकस्यहननेतत्रकाकथा॥इत्यंजनावचःश्रु

त्वा रामस्य स्मितमायया ॥ मा राम विस्मयं कार्षीर्मद्वाक्ये जगतः
प्रभो ॥ मम स्तन्यं पिबेद्यस्तु तन्मुह्येत् भुवनत्रयं ॥ अधुनैव महाबाहो
कौतुकं दर्शयामि ते ॥ अंगुष्ठतर्जन्यग्राभ्यां न्यपीड्यस्तनचूचु
कं ॥ ततः पंचपयोधारा सुस्रुवुः पृथिवीतले ॥ नाभिर्ब्रह्मगिरे
र्जानुः प्रभिन्नः पंचधाभवत् ॥ हाहाकारो महानासीद्देवानां
तत्र पश्यतां ॥ एतस्मिन्नंतरे वाणी ब्रह्मादेः समजायत ॥ साधु
साधु महाभागे षट्लिंगानि ममाधुना ॥ विहितानि त्वया भद्रे
मम प्रीतिकराणि हि ॥ द्रवीणि पंचलिंगानि षड्मानि परा
णि च ॥ एकादश भविष्यंति लिंगानि मम सांप्रतं ॥ विल्वो

कुर्वंति ये भक्त्या तेषां मुक्तिर्न संशयः ॥ राम राम महाबाहो तपस्तप महामते ॥ अल्पेनैव च कालेन तव सिद्धिर्भविष्यति ॥ रामोपि तद्वचः श्रुत्वा प्रह्लादः स्वस्तिपितयो ॥ नित्यमाराधयामास शंकरं लोकशंकरं ॥ अल्पेनैव च कालेन परितुष्टः सदाशिवः ॥ उवाच वचनं प्रीत्या राममालिंग्य सत्वरं ॥ राम राम वरं ब्रूहि यत्ते मनसि वर्त्तते ॥ राम उवाच ॥ शंकरन्विजितः संग्रामे जानकी मम हस्तगा ॥ १ ॥ यथा भवेत्तथा देहि वरं वरविशारद ॥ शंकरोपि तथेत्युक्त्वा रामं पुनरुवाच ह ॥ एतद् त्वया स्थापितं लिंगं त्वन्नाम्ना ख्यातिमेष्यति ॥ महापापहरं नाम रामतीर्थं भविष्यति ॥ तत्र श्राद्धं प्रकर्त्तव्यं पितृ ॥ १५० ॥

णां तृप्तिहेतवे॥ मुमुक्षिणैव तत्सेव्यं यतो मुक्तिप्रदं स्मृतं॥ अत्र वासश्चिरं नैकः कर्त्तव्यः पापभीरुणा॥ अत्र यत्कल्पितं चित्ते तत्कोटिगुणितं भवेत्॥ इदं संन्यासिभिः सेव्यं यतस्तो संगवर्जिताः॥ इति श्रीपद्मपुराणे च्यवनक्षेत्रमाहात्म्ये एकविंशतिमोऽध्यायः॥२१॥ नंदुरुवाच॥ रामतीर्थे विधिं दत्त्वा विमलं निर्मलं व्रजेत्॥ तत्राख्यानं पुरावृत्तं शृणुश्वेत महीपते॥ कुबेरस्य सुतौ पूज्यौ गंधादौ रूपचारकैः॥ सावपास्य भयान्नीनो ब्रह्मा द्रेर्दक्षिणे तटे॥ नारदेनोपदिष्टौ तौ तत्तापे परमं तपः॥ निर्हा राशेय तामानो वायुभक्षौ जितेंद्रियौ॥ विमलौ विरजौ शांतौ सर्वभूतहिते रतौ॥ ध्यायंतौ शंकरं देवं पूजयंतौ सदाशिवं॥ स्तुवंतौ विविधैः स्तोत्रैर्द्

३१

ब्यवर्षसहस्रकं गतयोः सदाशिवस्तुष्टः प्रत्यक्षः समज्जायत॥ वरं व
रयतौ मात्रो यथेप्सितं तवावुभौ॥ विमलनिर्मलावूचतुः॥ वयं प्रभ्र
शिताज्ञा जाव पोनदुरात्मना॥ घोषितं तेन सर्वत्र तदपि शृणु शंकर॥
कुबेरं तस्य पुत्रौ वा वा यो गृहे स्थापयिष्यति॥ तमहं मारयिष्यामि
सत्यमेतं नात्र संशयः॥ तद्भिया त्रिषु लोकेषु नास्माकं विद्यते स्थ
लं॥ पितरं नैव जानावः क्व गतः क्व च वर्त्तते॥ अस्माकं पुष्पकेन्नी
तं॥ पिता वै ताडितो भृशं॥ इति दुःखाभिसंतप्तौ तौ मां शरणं
गतौ॥ त्वमेक जगतां नाथ स्त्वं पिता त्वं च कौ रक्षकः॥ रावणाद्भ
यं देहि यदि तुष्टोसि शंकर॥ शंकर उवाच॥ भवसि त्रातपस्त्वां
मयातस्या लंकार्पिता॥ यक्षणामधिपत्यश्च धनाध्यक्ष

व:६

॥५१॥

दृष्टो मया ॥ विमानानां शतं तस्मै मया दत्तं शशिप्रभं ॥ भवेतां वाधि
मल्लोके निष्टे ताम मम संन्निधौ ॥ यथा गणेशो मे पुत्रो यथा स्कंदः सुतो
मम ॥ यथा भवंतौ मे पुत्रौ ताभ्यां भ्यामप्यधिकौ मतौ ॥ भवद्योग्यं न
पश्यामि कैलासादपरं स्थलं ॥ भव स्थ्यांस्थापिते लिंगे भवन्नाम
भविष्यतः ॥ विमलं निर्मलं चैव तीर्थद्वयमिदं भुवि ॥ १२ ॥ भविष्य
ति महापुण्यं पवित्रं पापनाशनं ॥ तीर्थयोः स्नानमात्रेण मलहीनो
भवेन्नरः ॥ अतः क्षितितले राजन्विमलं निर्मलं स्मृतं ॥ आख्या
नं पुरावृत्तं शृणु विस्मयकारकं ॥ कश्चित्पल्ली पतिः पूर्वं व
न गुप्त इति स्मृतः ॥ सुरूपा नाम तद्भार्या तरुणी रूपशालि
नी ॥ तस्यामेकः सुतो जातो गुणवानपि विश्रुतः ॥ वत्रगुप्त

स्वकालेन मरणं प्राप्तवान्नृप ॥ सुरूपा तनयं तत्क्वापि केनचित्सह निर्गता ॥ कामाक्रांता पतिं हित्वा स्वयमेव निरगमत् ॥ पश्चाद्वर्षे छं
गच्छंती सा बभूव वरांगना ॥ गुणवानपि तत्पुत्रो वर्द्धमानो कृपाविष्टः
तः ॥ दुर्भिक्षमभवत्तत्र कस्मिंश्चित्काल पर्यके ॥ गुणवानपि तं
ग्रामं हित्वा ग्रामांतरं ययौ ॥ गुणवानपि कांताथं सुरूपा पितृप्रि
यार्थिनी ॥ उभौ स्त्रीपुरुषौ भूत्वा भुंजते सुखमुत्तमं ॥ कस्य ॥५२॥
द्विजवेश्मनि ॥ व्यतीयाय महान्कालस्तयोरेवं नृपोत्तम ॥ प्रा
तःकाले तयोर्देहौ कुष्ठिनौ दद्रुमिसंकुलौ ॥ विमले निर्मले स्वा
याद्दिव्यरूपौ बभूवतुः ॥ गृहस्वामी विवेकाख्यः कदाचित्तं ददर्श
चिद्द्विजमुख्यस्य सदनं गोकुलरक्षणं ॥ गृहे द्विकालं भुंजीने वसंतौ ॥ शोभये क्वि

ह॥ किमयं युवयोर्देहे पृष्टौ तेनोचतुस्तदा॥ ताऊचतुः॥ नित्यमेवा
वयोर्देहौ जायेते दुर्गसिसंकुलौ॥ अरण्ये निर्जले देशे तडा
गह्वयमस्ति हि॥ तत्र मज्जनमात्रेणा दिव्यदेहौ भवावहे॥ जा
यते च पुना रात्रौ एवं वर्षचतुष्टयं॥ न जानीमः कदा रोगा
न्मिच्यति हि दारुणः॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा विवेकः सद्द्विजोत्त
मः॥ ताभ्यां सहैव तद्दृष्टं ययौ विमलनिर्मलौ॥ तं समक्षं
जले स्नात्वा दिव्यदेहौ बभूवतुः॥ विवेकेन गृहे नीत्वा पृथ
क्स्थाप्य निवेदितौ॥ प्रातःकाले तु संजाते तादृशौ वीक्ष्य वि
स्मितः॥ उत्पत्तिं च तयोर्दृष्ट्वा विवेकः पृष्टवांस्ततः॥

लेर

विचार्यमाणे तोऽज्ञात्वा मातृपुत्रौ द्विजोत्तमः ॥ ३ ॥ इयं ते जननी ख्या
ता स्वयमस्यास्तनुजस्तथा ॥ ४ ॥ तीर्थयोः स्नानमात्रेण भव
तोः पातकं गतं ॥ विवेकस्य वचः श्रुत्वा तावुभौ खिन्नमानसौ
॥ विमलं निर्मलं गत्वा जग्महातोरशनं व्रतं ॥ तत्रैव मरणं प्राप्य
तीर्थयोश्च प्रभावेन ततः दिव्यं विमानमारूढ कैलासं च प्र
जग्मतुः ॥ ६ ॥ छ विमलतीर्थस्य निर्मलस्य तथैव च ॥ आख्या
नं पुण्यजनकं महापातकनाशनं ॥ तत्र स्नानं प्रकर्तव्यं दानं
दद्याद्द्विजातये ॥ श्राद्धं चैव प्रकर्तव्यं पितॄणां हितहेतवे ॥
विमलनिर्मलयोर्महिमा मया निगदितो भवतेऽन्यः पठ
ति यः शृणुते परवक्त्रतः स कलिकल्मषतः परिमुच्यते ॥ ८० ॥

॥ ५३ ॥

तिसदार

86

लै२

इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ७ ॥

नंदिरुवाच ॥ ततो वैतरणीं गच्छेत् ऽउऽ स्नानमाचरेत् ॥ तर्पणं तत्र
कर्तव्यं पितृणां तृप्तिहेतवे ॥ श्राद्धं चैव प्रकर्त्तव्यं केदमस्ल फलं त्वपि ॥
अत्र वैतरणी धेनुर्दातव्या न्टपसत्तम ॥ यमद्वारपथे घोरे हरस्वं
वैतरणी नदी ॥ तां महेता तु मिच्छा मि गामि मां प्रददाम्यहं ॥ इति मं
त्रं समुच्चार्य धेनुं दद्याद्द्विजातये ॥ इयं वैतरणी साक्षाद्गावेति
न संशयः ॥ तत्र दानानि देयानि यथाशक्त्या न्टपोत्तम ॥ पुरा वे
ता सुरे नाम दानवोऽतीव भीषणा ॥ अस्मात् दे: कंदर्यां सन्निदृन्आ
सीन्महावने ॥ प्रदक्षिणार्थ नोल्लोकां स्तर्जयन्स निरंतरं ॥ वे
तासुरेणा संरुद्धे तस्मिन्मार्गे दुरासना ॥ प्रदक्षिणार्थ नोल्लोकानय

87

युस्तेन वर्मणा ॥ ७ ॥ कदाचिन्नैमिषारण्यवासिनो मुनिसत्तमाः ॥
तीर्थयात्राप्रसंगेन त्र्यंबकक्षेत्रमाययुः ॥ ८ ॥ तत्र तीर्थविधिं कृत्वा गिरिः
कर्तुं प्रदक्षिणां ॥ मनोदधुस्तदा तेभ्यः कथितं तीर्थवासिभिः ॥ अत्र वेता
सुरो नाम दानवोतीव भीषणः ॥ स हंतु भक्षणान्मार्गे तत्र गंतुं न शक्य
ते ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा मुनयो गौतमं ययुः ॥ तस्मै निवेदयामासु दानव
स्य विचेष्टितं ॥ प्रदक्षिणार्थिनो ब्रह्मन्वयं सर्वे द्विजातयः ॥ अयं त्व
दाश्रमो ब्रह्मन् ॥ त्वयायं परिरक्षितः ॥ वेतासुरविनाशाय प्रयत्नं
कुरु गौतम ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा गौतमो मुनिसत्तमः ॥ त्र्यंबकं प्रार्थ
यामास वेतासुरवधेच्छया ॥ गौतमः प्रार्थितः शंभुर्वेतासुरगुहां
ययौ ॥ वेतासुरोपि तं दृष्ट्वा धन्योहमिति चिंतयन् ॥ मुष्टिमुद्य

॥ ५४ ॥

३१

न्यवेगेन त्र्यंबकंहेतुमाययौ ॥ तत्र युद्धमभूद्घोरं शिवदानवयोर्भृशं ॥
उद्धृय तच्छिरो लग्नं त्र्यंबकस्य शिरः प्रति ॥ जटायाश्चैव पांचत्रे
तच्छिरः शिवमस्तके ॥ ततः प्रादुरभूद्धरिगांगं कल्मषनाशनं ॥ गौ
तमः प्रार्थयामास पश्चिमांबुधिगाननं ॥ लोकानां तारणार्थी
य देहि गांगं जगत्प्रभो ॥ तथेत्युक्त्वा महादेवस्तत्रैवांररधीयत ॥
वैतालसुरोमद्धो जाता तस्मादैतरणीस्मृता ॥ तस्यां स्नानं च दा
नं च कोटियज्ञफलप्रदं ॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहा
त्म्ये त्रयोविंशतिमोध्यायः ॥ २३ ॥ नंदउवाच ॥ अत्र धेनुप्रदान
स्यश्रयु हेतुं नराधिप ॥ अभक्षं भक्षयस्येति महादेवेन

89

शापिता ॥ कामधेनुस्तापञ्चक्रे सा वैतरणीतटे ॥ ध्यायंती शं
करं देवं निराहारा यतव्रता ॥ अल्पेनैव च कालेन परितुष्टः सदा
शिवः ॥ धेनोः प्रत्यक्षतामेत्य वरं ब्रूहीति चाब्रवीत् ॥ धेनुरु॰ ॥
प्रसादाद्भवतः शंभो निषिद्धभक्ष्या हृता पुरा ॥ अधुना शापमो
क्षं मे कुरुष्व तु सुरेश्वर ॥ शिव उ॰ ॥ मदुक्तं नान्यथाभावि का ॥५५॥
मधेनो कथंचन ॥ तथापि तपसानेन तोषितोस्मि ददामि ते ॥
पुरीषं तव मूत्रं च पवित्रं संभविष्यति ॥ त्वया विना न यज्ञस्य
सांगता स्यात्कदाचन ॥ इति शंभुर्वरं दत्वा तत्रैवांतरधी
यत ॥ तदारभ्य च न पश्येत् तु ॥ शांकरस्या सया जनैः ॥ अत्र
वैतरणी धेनुर्दीयते पापशांतये ॥ केतव्या पिहित छुत्वा कु

प्रच्छ पश्चाद्वा पुरतोथ वा॥ दर्षीवल्लस्ततः प्राह पुरस्तादेवसं
निधिं॥ दर्षीवल्लोक मार्गेपि त्र्यंबकं प्राप्तवान् द्विजः॥ एतस्मि
न्नंतरे तस्य ग्रामे राज्ञा श्रुतं नृप॥ कर्षकोग्राम मुख्यस्य दारि
द्र्य प्रपीडितः॥ स्वकुटुंब समादाय प्रययौ त्र्यंबकं प्रति॥ स्वरा
ज्याति दुःखितः प्राह धिग्मो धिग्मम जीवितं॥ यस्य ग्रामेस मु
ख्यश्च ब्राह्मणपायां निर्यान्यतः॥ आनयंतु द्विजं शिघ्रं स कुटु
बं प्रति॥ स जी राज्ञा मम आज्ञया॥ ग्रामं तस्मै प्रदास्यामि बहुस
स्य समन्वितं॥ इत्युक्ता प्रेषितं दूतं॥ स दूतः पथि मीलितः॥ कृषी
कः सह तेनैव राजानं समुपाययौ॥ राज्ञो दर्शन मात्रेण प्रसन्नः व
तः स द्विजोत्तमः॥ ग्राममेकं ददौ तस्मै बहुसस्य समन्वितं॥

मर   नेर

वरघे गोधनं तस्यग्रहेन महद्धृतं ॥ वेदाश्च पठितस्तेन सांगाः शा
स्त्रा सान्विताः ॥ इष्टं च बहुभिर्यज्ञैर्दत्ताश्च बहुदक्षिणाः ॥ ततो
बहुतिते काले कर्षको मरणं गतः ॥ दिव्यं विमानमारुह्य शक्र
स्य समतां ययौ ॥ इंद्रस्यार्द्धासनं भेजे बहुदेवप्रपूजितं ॥ अ
र्द्धासनगतं विप्रं शक्रः कोपसमन्वितः ॥ किमनेन कृतं पुण्यं
मित्युवाच बृहस्पतिं ॥ बृहस्पतिस्कृत घृत्वा ध्यान
दृष्ट्या विलोक्य च ॥ शक्राय कथयामास गुह्यमेतद्विशे
षतः ॥ प्रदक्षिणादरतानेन प्रसादेः सर्वजन्मनि ॥ तेन पु
ण्यप्रभावेन भुक्ता भोगानयं पोषितान ॥ ततोर्द्धासनं

५८   ॥५६॥

रगावर्त्तस्यसंनिधौ ॥ ध्यायेतीसंकरंदेवंततापपरमंतपः ॥ शि
वः प्रसन्नस्तामेत्यवरंब्रूहीतिचाब्रवीत् ॥ केतक्युवाच ॥ अ
स्तु स्नाहं महादेव विहिताभुवनत्रये ॥ सापमोक्षोयथामेस्यात्त
थादेवविधीयतां ॥ शिवउ० ॥ विष्णवाद्यादेवताःस्वर्वाधिरिष्यंति
शिरःसुहि ॥ मांविनासर्वदेवानांवल्लभासंभविष्यति ॥ त्वया
यन्निर्मितंतीर्थंकेतकीतीर्थनामकं ॥ लोकानामुपकारायेभ
विष्यतिमहीतले ॥ नंद्युवाच ॥ इतिशंभुर्वरंदत्वातत्रैवांतरधी
यत ॥ तदाप्रभृतिलोकेषुकेतकीहरिजितान्नैः ॥ वैतरण्याः
समुत्पत्तिःकथितातेमयानघ ॥ केतक्याःकामधेनोश्चरा

॥५६॥

प मोक्षो निवेदितः॥ यः शृणोति नरो भक्त्या सोपि पापैः प्रमुच्य
ते॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंचवटीक्षेत्रमाहात्म्ये चतुर्विंशोध्यायः॥
॥२४॥ नंद्युवाच॥ ततस्तु गौतमं गच्छेद्यात्राचारीमान नौन्ट प॥
उच्चैस्थलं समारुह्य पश्चाच्चपुरतस्तथा॥ प्रदक्षिणापि नो
लोकान्कुयातानितिपश्यति॥ घोरव्याघ्रभयोत्रातुं यत्र ति
ष्ठति सर्वदा॥ गौतमो भार्यया सार्द्धं गहने तपसि स्थितः॥ त
त्र गत्वा न पश्येद्दक्षपां विश्राममात्र रेवा॥ गौतमं प्रजय
तत्र च स्नात्वा लंकारक्षपणेः॥ सिद्धिक्षेत्रमिदं पुण्यं तत्र सि
द्धिर्न दुर्लभा॥ तत्र श्राद्धं प्रकर्तव्यं पितॄणां तृप्तिहेतवे॥ तत्र

॥५६॥

लो१

ब्रह्मादयो देवाः कश्यपाद्या महर्षयः॥ प्रदक्षिणार्थिनों कान्
रक्षितुं संस्थिताः सदा॥ अरण्येस्मिन्महादेवः पार्वत्या सह ली
लया॥ स्वरूपं तत्र मास्थाय तिष्ठतेऽहर्निशं नृप॥ आत्राख्या
नं पुरावृत्तं शृणुष्वैतं महीपते॥ श्रीलपाः कर्षकः कश्चिद्दे
शाखाविवर्जितः॥ दरिद्रो मलिनो दीनो बहुभृत्यकुटुंबकः॥
कदाचिद्दैवयोगेन भार्यया वै समन्वितः॥ कु[illegible]न्योद्वाहनं ले त्र४ बंधा
लौर्ष्यं बकं स्थैः स्तत्र मायया॥ यत्र यात्रार्थिनो लोका दानं
कुर्वंति भियशः॥ अत्र चोदरपूर्तिर्मे कुटुंबस्य भविष्यति॥ इति
बुध्वा स्थितस्तत्र मासमात्रं स कर्षकः॥ सर्वेषां मलिनत्वाच्च ना

लभतौ तत्र किंचन ॥ ततः स दुःखितः स्वीयं ग्रामं गंतुं मनो दधे ॥ ए
तस्मिन्नंतरे तत्र वाहनं कुत्रचिद्गतं ॥ स भग्न एव वाहनो विप्रः सभार्यो
तवद्दुःखितः ॥ किं करोमि क्व गच्छामि वाहनस्य गतिः कथं ॥ इतस्ततो
व्रजन्यस्य नालभद्वाहनं स्वकं ॥ एवं मष्टौ दिनान्यासन्वाहनं तं
स्य पश्यतः ॥ एकदा प्रातरुत्थाय ग्रामस्थेष्टएवान्द्विजः ॥ ग्रा

॥५७॥ मस्थ उवाच ॥ ब्रह्मन्दुःपरितोपस्य हे यानं ते भविष्यति ॥ ग्रा ॥५७॥

मस्थेनेवमुक्तस्तु पश्यामीति सुनिश्चितः ॥ स्नानं दत्वा कु
मारवर्त्यं बकेसं प्रणाम्यत्र ॥ ब्रह्मा द्विजस्य व्यातः दत्वा पश्ये न्य
स्य न्यसौ हि जना ॥ न्ट सिहती पौनिकठे वाहनं प्राप्य हर्षितः ॥
पश्चाद्दुर्तुमति श्च चक्रे तत्रोपस्य हरवीवल्ली ॥ तस्मै मा गैच्च पे

मासाद्य स्थितो आलपास्त्तामः ॥ प्रदक्षिणा कृता ह्येतस्या माहात्म्यं
कस्यापि विदितं न हि ॥ तेनायं परमा गुप्ता कोपि नेमां हि जायते ॥ अस्यां
प्रकटमानायां तेव राज्यं गमिष्यति ॥ इत्थं गुरुवचः श्रुत्वा शक्रः
क्रोधसमन्वितः ॥ हिमाचलगुहासंस्थो नानाविधमृगाधिपान् ॥
गजान्व्याघ्रान्मृगान्नागमानादिदेश स्वयं हरिः ॥ प्रसादः परितो
मार्गे येगमिष्यंति मानवाः ॥ प्रदक्षिणान्विते सर्वे हंतव्या वै विनि
श्चितं ॥ एवमुक्तासुरेंद्रेण तत्पेयुक्ताश्च ते ययुः ॥ प्रसादैनैर्त तेमा
र्गे निर्वर्तते गहनं परं ॥ प्रदक्षिणा स्थिता जग्मुस्ता नैस्थिता निरं
तरं ॥ ततः प्रोच्यते तं मार्गं तस्याजुर्मानिवान्नृपः ॥ तं दृष्ट्वा न्ये बकः

प्राह गौतमं प्रति श्रूयते ॥ अत्र तमाश्रमं दृष्ट्वा तिष्ठेद्वै भार्यया स
हात्र वै प्रभावात् सिंहव्याघ्रा निर्वैराः स्युर्महीतले ॥ गौतमोपि तथा च
क्रेय थोत्कंच्यं बकेन च ॥ ततः प्रभृति तत्तीर्थं गौतमाश्रमसंज्ञितं ॥
अद्यापि श्रूयते तत्र कश्चिद्द्वेषं विनिर्जया ॥ गौतमस्य सुतैः शिष्यै
पठन्ति वेदमंत्रान्तु ॥ उच्चारितश्च सिंहव्याघ्रा निर्वैरा वै भवंति ते ॥ ॥ ११५५
इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये पंचविंशतितमोध्यायः ॥ ॥
२५ ॥ ६ ॥ ६७८

नंद्युवाच॥ शालितीर्थं ततो गछेद्यात्राधर्मानवोऽप॥ शालिह्ने
त्रापि यत्रासन्गोतमस्य महात्मनः॥ गोभर्त्सोवि आया यत्र पतिता पृथि
वीतले॥ नेगा न येति यत्रासौ प्रायश्चित्त विनिर्णया॥ गोतमे त्रास
या हिल्ला यत्र स्नाना त्त्र मान्ययुः॥ शालितीर्थं तु तद्विद्धि सर्वका
मफलप्रदं॥३॥ नित्यं यत्रास्त जन्मेघा गोतमस्याऽऽश्रयामृते॥ उ
षस्सु ता निर्बीजा निमध्यान्हे संभवंति हि॥ गोतमस्य प्रसादे
न शालितीर्थं ततो विदुः॥ तत्र स्नानं प्रकर्त्तव्यं दानं देयं वि
शेषतः॥ तत्र श्राद्धं प्रकर्त्तव्यं पितॄणां तृप्तिहेतवे॥ दरिद्र
या पिकर्त्तव्यमनंतफलमिच्छता॥ आराधिता माही

महालक्ष्मीरत्नपूर्णा महर्षिणा ॥ संतुष्टा सा ददौ तस्मै गौतमाय महात्म
ने ॥ अत्र यदापि तं बिल्वे भविष्यति सदा फलं ॥ सर्वदात्र हि अश्रेष
जलवृद्धिर्भविष्यति ॥ ८ ॥ अन्नपूर्णा प्रसादेन क्षेत्रमेतत्सदाफ
लं ॥ अत्रोपाख्यानं पुरावृत्तं कथयामि तवाग्रतः ॥ कश्यपो नाम
विप्रोऽभून्मथुरायां पुरा नृप ॥ बहुभृत्यकुटुंबः सन्दरिद्रेण प्र
पीडितः ॥ सर्वलक्ष्म्याः प्राप्तये यत्नमकरोद्विविधैर्द्विजः ॥ तथा
पि नालभत्किंचिद्वसु चापि नरोधिप ॥ सहस्ते पुत्रजन्मार्गे
तस्करैरेकदैव सः ॥ पीड्यते वंदिना गेहे तस्यैव परिद
ह्यते ॥ एवं बहुविधं दुःखं प्राप्तवान्स द्विजोत्तमः ॥ कदा

॥६०॥

सर्वकामप्रदं पुंसां स्त्रीणां चैव विशेषतः ॥ तत्रत्ये गधर१नदं ने ४

चिद्गौतमीतीरे वसिष्ठं मुनिसत्तमं ॥ दृष्ट्वाश्रमे तपस्यंतं सशि
ष्यं वेदपारगं ॥ समेत्य वृक्षपः प्राह दरिद्रोऽस्मि समागतः ॥ दृष्ट्वान्यपि च
सर्वाणि कुटुंबस्य गोत्रितथा ॥ षं गच्छामि द्विजश्रेष्ठ किं दृष्ट्वासु
दृशतं भवेत् ॥ अंतेवासी स्तोत्रपाटं वा तीर्थं दारिद्र्यनाशनं ॥ वदमा
शरणं प्राप्तं भवंतं योगिसत्तमं ॥ नंदि उवाच ॥ इति तद्वचनं श्रु
त्वा लानहष्ट्या विलोक्य च ॥ वसिष्ठः कथयामास वृक्षपाय म
हात्मने ॥ त्र्यंबकात्पश्चिमे भागे शालितीर्थं हि विद्यते ॥ सर्वा
न्कामानवाप्स्यसि ॥ शालितीर्थस्य माहात्म्यं कथितं ते मयान
घ ॥ यः पठेत्पोति नरो भक्त्या सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥ इति श्री
पद्मपुराणे त्र्यंबकक्षेत्रे ० षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ७ ॥ ६७ ॥

।६०।

10

स्व १

रा १

॥ तं प्रत्युवाच ॥ गिरिपार्श्वचरान्सर्वान्नत्वा वृक्षरूपिणः ॥ प्रणम्य शिर
सा भक्त्या नृसिंहतीर्थमाव्रजेत् ॥ तत्र स्नानं प्रकुर्वीत पितृणां तर्पणं त
था ॥ दानं चैव यथाशक्त्या दातव्यं वै द्विजातिने ॥ अत्राख्यानं पुराव
तं शृणुष्वैतं महीपते ॥ नृसिंहोपासकः कश्चिद्ब्राह्मणो वेदपारगः ॥
स च तीर्थप्रसंगेन त्र्यंबकं क्षेत्रमाययौ ॥ तत्र तीर्थविधिं कृत्वा त्र्यं
बकाद्रेः प्रदक्षिणां ॥ कर्तुं समनआधनो तत्र पृच्छ द्विजोत्तमान् ॥
तस्मै ते कथयामासुर्देवराजस्य चेष्टितं ॥ सिंहव्याघ्रगजादी
नां प्ररूपं गिरिपार्श्वयोः ॥ प्रदक्षिणानिरोधश्च शक्रेण विहि
तो पुना ॥ इति तेषां वचः श्रुत्वा प्रोवाचेदं द्विजोत्तमः ॥ स्वस्व
स्थानान्यथा भावी यथाध्यात्वादरतो भवेत् ॥ तस्मादहं गमि

गा० ६१॥

१५ व्यामिंद्राक्षीतन्दक्षिण्यात ॥ इति निश्चित्य मेधावी बहुशास्त्रोर्थवारिनः ॥
निराहारस्तु तान्सर्वान्कुशावर्ते निमज्य च ॥ त्र्यंबकेशं नमस्कृत्य
निर्भयेनांतरात्मना ॥ मौनी जितेंद्रियो ध्यायंस्त्र्यंबकं कुलयमौद्भिजः ॥ प्र
४८ यागं सोतिक्रम्य रामतीर्थमथाययौ ॥ विमलं निर्मलं चैव तथा वैतरणी
नदी ॥ गौतमाश्रममासाद्य तत्रापश्यन्महावनं ॥ नानामृगगरवांछु
त्वा किंचित्सचकितोभवत् ॥ गजास्तमानुषं गंधं न्हीत्वाप्ष्टतोय
युः ॥ एतस्मिन्नंतरे नागा रुरुधुः संक्षिऔत्तने ॥ स तत्र व्यो कुलीभूतः
२९ सस्मार हरिं हृदि ॥ उच्चैः सानं स्वनं दत्त्वा नारसिंहस्य नोच्चतः ॥ प्रा
दुर्भूतो हरिस्तत्रा जगर्जाम्बकवल्लभः ॥ तस्य गर्जनमात्रेण सर्वे
नागाः क्षयं गताः ॥ गर्जनश्रावणादन्ये सिंहव्याघ्रमृगादयः ॥

103

वन्याश्च हस्तिनः सर्वे पलायंत दिशो दश॥ नरसिंहोपासकः पश्य स्वामिनं पश्यद्रंतिकौ॥ दंष्ट्राकरालवदनं चतुर्बाहुं सुलोचनं॥ पीतांबरधरं देवं कौस्तुभेन विराजितं॥ वनमालाधरं देवं सर्वायुधसमन्वितं॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं नारसिंहं जगद्गुरुं॥ तं दृष्ट्वा विस्मितो विप्रो नरसिंहस्तुतिमारभेत॥ विप्र उवाच॥ श्रीनारसिंह करुणाकर दीनबंधो प्रह्लाद रक्षणकर इति प्रवदंति संतः॥ तत्सत्यमेव दर पर्वतवभक्तिहीनं मां रक्षितुं यत अयं स्वयमेव यातः॥ नरहरि श्रीसत्यपोनम नौषिणा॥ संतुष्टोहं नरश्रेष्ठ हि येनमनसि हे॥ इति स्तुतो क्षितं॥ विप्र उवाच॥ यदि तुष्टोसि देवेश वरं तांच रयाम्य तत्र स्वी मतिर्मां भि सिंहः यावदा भवते संपूर्व॥ सिच्चव्यानां प

॥६२

रयन्कामान्ममएषवरःप्रदः॥ न्टसिंहतीर्थइत्याख्यातीर्थस्या
स्यभविष्यति॥ भवतोनामसंस्मृत्य यत्रातोस्नाय्य हेत्वय॥ तथा
यात्रार्थिनःसर्वेसंरक्ष्यसर्वदोषतः॥२३॥ तथेत्युक्त्वानरहरि
स्तत्रैवांतरधीयत॥ ततःप्रभृतितत्तीर्थंनारसिंहप्रचक्षते॥
मुक्तिक्षेत्रमिदंपुण्यंसर्वसिद्धिप्रदंस्मृतं॥ न्टसिंहतीर्थस्यम
यामहीपतेमाहात्म्यमेतत्कथितंबुधायते॥ शृणोति यःश्राव
यतेचपत्न्या प्राप्नोतिकामान्सुकलानभीष्टान्॥२५॥ इति
श्रीपद्मपुराणेत्र्यंबकमाहात्म्येसप्तविंशतितमोध्यायः॥
॥२७॥ ॥ ततोगणेश्वरंतीर्थंगत्वास्नानंसमाचरेत्॥
पूजयेद्भक्तिभावेनगंधोपचारकैःशुभैः॥ अत्रारम्या

८:

र०

चि०

नैपुराष्ट्रं कथा याभिनवा यतः॥ शांडिल्यगोत्रिणी कौंडिधवा
राते वार्षिकी॥ वल्लितापल्लि नातीव प्रायः सर्वगतं क्रिया॥ अष्टवर्षा
यदासा पित्रा तदा ष्यगजामनं॥ रजयंती स्मरंती च सर्वं देवन्रपो
त्तम॥ कूदरतल फलं चैव यलुब्धं दैवयोगतः॥ तस्यैव लडुका न्दत्वा
गणेशः प्रितयेनामिति॥ एतादृशी कदाचित्सा भुंजंती सततं
न्रप॥ एतादृशी कदाचित्सा त्र्यंबकं क्षेत्र मायये॥ स्नानं दृदर
तो कुशावर्त्ते दत्वा नित्य विधिं ततः॥ क्षेत्र प्रदक्षिणां कर्त्तुं मन
आध त्तसा तदा॥ वारिता बहुभिर्लोकैः सा तथापि समाययौ॥
शनैः शनैर्व्रजंती सा श्रमाद्दुःपरितोन्ट प॥ केतु कान्त्र्यंबकं सो
पि वामपादं प्रसारयन्॥ अतिश्रांता दरणादी नाश्च सतीदु

६३

रिवताप्रसरां॥ नालभद्रिरिपादस्यचांतंच्यास्तगतेरवौ॥ महा
शब्दंचकारोच्चैर्गणेशंत्राहिमामिति॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रग
ण्याध्यक्षःसमाययौ॥ ब्रह्मद्रविमपादंच्चछित्वापरशुनाततः॥ मा
तर्गच्छयथास्थानमित्युवाचगणाधिपः॥ देवोवाच॥ श्रांतो
सितातभद्रंतेयावदाप्लतसंप्लवं॥ अत्रस्थित्वास्वभक्तानांका
मान्पूरयनित्यसः॥ तथेत्युक्तागणाध्यक्षस्तत्रैवांतरधी
यत॥ ततःप्रभृतितत्तीर्थंगणेशंभुपप्रथे॥ ब्राह्मणान्भोज
येत्तत्रगणेशःप्रियतामिति॥ हन्तमंतंपुनर्गत्वादंडवत्प्रणा
मेनततः॥ त्र्यंबकालयमागत्यतस्यकुर्यात्प्रदक्षिणां॥ प्रणि
पत्यमहादेवमपिदेवसमन्वितं॥ कुशावर्तेततोगत्वास्ना

वि ४

त्यासंतर्प्य देवता ॥ आगत्य स्वगृहे पश्चाद् ब्राह्मणान् भोजयेन्नरः ॥
इति ब्रह्मगिरेः प्रोक्ता संक्षेपात्तु प्रदक्षिणा ॥ एकादश दिनैः सा
ध्या दुर्लभा सा कलौ युगे ॥ सप्ताहसाध्यां वक्ष्यामि शृणुष्व त
न्महीपते ॥ कुशावर्ते प्रयागे च रामतीर्थे च निर्मले ॥ वैतरण्यां
गालितीर्थे नारसिंहे तथैव च ॥ राजन्मुख्येषु तीर्थेषु सप्तसु
स्नानमाचरेत् ॥ राजन्सप्ताहसाध्यात्र कथिता न्रप सत्तम ॥ ॥६४॥
दिनत्रयेण या साध्या तां ते वक्ष्यामि भूपते ॥ कुशावर्ते [illegible]
[illegible] प्रयागे च वैतरण्यां तथैव च ॥ त्रिषु श्राद्धं प्रकर्तव्यं मन्यत्र
स्नानमाचरेत् ॥ एकाहसाध्यां वक्ष्यामि हिरण्यश्राद्धदान
तः ॥ एवं बहुविधा भेदा मया ते परिकीर्तिताः ॥ उत्तमो मध्य

मश्चैव कनिष्ठः श्च तथाधमः ॥ एवं बहुविधा प्रोक्ता भेदा होन्ट
प सत्तम ॥ स्वयं कर्तुमशक्तश्चेद्द्विजैरपि कारयेत् ॥ सुवर्णं दक्षि
णां देया संपूर्णं फलमाप्नुयात् ॥ तदर्धं वा तदर्धं वा वित्तशाठ्यं न का
रयेत् ॥ ब्रह्मचारी वा सुरापो वा स्तेयी वा गुरुतल्पगः ॥ सहस्र प्रदक्षिणां
दत्त्वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ पादं पादेन संयोज्य प्रकुर्वीत प्रदक्षिणा ॥
यत्र श्रांतो भवेत्तत्र चिह्नं दत्त्वा गृहं व्रजेत् ॥ साष्टांगप्रणामं नित्यं
प्रकुर्वीत प्रदक्षिणां ॥ श्रांतश्चिह्नं प्रकुर्वीत सव्येन स्वगृहं व्रजेत् ॥
एवं गुरुप्रच्चलन्मार्गे प्रकुर्वीत प्रदक्षिणा ॥ विपरीतो व्रजन्मार्गे
प्रकुर्वीत प्रदक्षिणा ॥ श्रांतश्चिन्ह ॥ २८ ॥ एवं च तु विधा प्रोक्ता
प्रशस्ता प्रस्तु प्रदक्षिणा ॥ यः करोति नरो राजन्स साक्षात्र्यंबको भवेत् ॥

यथाशास्त्या प्रकुर्वीत प्रसादेस्तू प्रदक्षिणा ॥ महापूजा प्रकर्त्त-
व्याचरमे दिवसे नृप ॥ एकादशाद्विजाः कार्यास्ते च रुद्रविदः स्मृताः ॥
पंचप्रस्थमिता नित्युः पंचपंचामृतानि च ॥ सोवर्णी दक्षिणा दे-
या त्र्यंबकू बैयन्चतर्क्षिज्यां ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्वित्तशा-
ठ्यं न कारयेत् ॥ लक्षहोमः प्रकर्त्तव्यो महारुद्रस्तथैव च ॥ अ-
तिरुद्रः प्रकर्त्तव्यः प्रशस्ते विभवे सति ॥ वृषोत्सर्गः प्रकर्त्तव्यो
देवद्वारे नराधिप ॥ कुटुंबिने वा दातव्यं ॥ गोयुग्मं चकलोयुगे ॥
एवं तीर्थविधिं दत्वा पश्चाद्गच्छेद्यथा गृहं ॥ तत्राधिक्षोऽज-
ये द्विप्रान्स्वग्रामे संप्रपूजयेत् ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये अष्टाविंशतिमोध्यायः ॥ २८ ॥

॥६५॥

नंदिरुवाच ॥ नित्ययात्रां प्रवक्ष्यामि त्र्यंबकस्य महात्मनः ॥ यां कृत्वा
मुच्यते पापात् कोटिजन्मसमुद्भवात् ॥ स्नानं दत्त्वा कुशावर्ते कुशेशं
पूजयेत्ततः ॥ नृसिंहं केशवं चैव तथा कापालं खेलेश्वरं ॥ कांचनेशं
केदारं रामचंद्रं सभार्यकं ॥ शेषाकं शायिनं चैव पूजयेच्चा
दनंतरं ॥ नीलगंगेश्वरं तस्याः पूजयेत्संगमे ततः ॥ कपोतेसं
नमस्कृत्य पूजयित्वा यथाविधि ॥ अश्वमेधेश्वरं नत्वा पूज
येद्भुवनेश्वरं ॥ त्र्यंबकं सव्यतः कृत्वा लक्ष्मं तं प्रदक्षिणयेत् ॥
हरिकेशं नमस्कृत्वा तथा वैकानिकेश्वरं ॥ अहिल्यासंगमे
गौतमेशं तथैव च ॥ दक्षिणाद्वारतो गत्वा लक्ष्मं तं ततो
र्चयेत् ॥ त्र्यंबकं सव्यतः कृत्वा ततः सिद्धिविनायकं ॥ पू

त्र्य ५

आप्लुत्वा ततो देवं त्र्यंबकेशं उपगम्यो भुः॥ स्नात्वा गंच नमस्कृत्य पूजांतस्य स
माचरेत्॥ यथा शक्त्या प्रकर्त्तव्यं त्र्यंबकस्य प्रपूजनं॥ गंगां गौरीं तीसं
पूजयं नंदिकेशं प्रणाम्य च॥ गोपालं चैव विघ्नेशं ढुंढिराजं तथैव
च॥ कालीं च दंडपाणिं च सोमं सिद्धिविनायकं॥ गरुडेशां महाविष्णु
भवानीशंकरं तथा॥ प्रणाम्य तान्परिक्रम्य मुक्तिमंडपमाविशेत्॥
उपविश्य जपेन्मंत्रं त्र्यंबकस्य महात्मनः॥ ततः स्वोपासनाम्नो
नो जपेन्नित्यं यथाविधिः॥ त्र्यंबके [illegible] ततः दत्वा गंगा दत्वा च सर्व्वतः
नित्ययात्रासमाप्तिं च कुशावर्तो विधाय च॥ अनेन कर्मणा दे
वस्त्र्यंबकः प्रियतां मम॥ इत्युक्त्वा स्वगृहं गच्छेद्धि जपमेकं तु मौ
जयेत्॥ नित्ययात्राविधिः सर्वो मया ते परिकीर्तितः॥ इत्थं या
त्राविधिं कृत्वा शिवरूपानुचरो भवेत्॥ श्रीत्रि पि मा स्ये:

सल्लोकत्वं च द्विजः सामीप्यमेव च । नव भिक्ष्यसारूप्यत्वं सायुज्
ज्यं वर्षमात्रतः ॥ श्रावणे सोमवारे च भक्ते दर्शने निशामुखे
एकादशीषु शुक्लेषु त्र्यंबकं पूजयंति ये । रुद्राभिषेकं कुर्वंति ते
षां पुण्यफलं शृणु ॥ माघमासे नरः स्नात्वा प्रायागे यत्फलं लभेत् ।
स तत्फलमवाप्नोति रुद्राभिषेककर्मणा ॥ संति द्वादशलिंगानि
ज्योतिःसंज्ञानि भूतले । तथापि त्र्यंबकस्यास्य महिम्नो नोनभि
ध्यते । कथां ते कथयिष्यामि शृणु विस्मयकारिणीं ॥ भ्रष्टश्रुडो
नामविप्रो भ्रष्टदेवापातित्यमासुचान्नू । लोके निःकासितो
ग्रामात्ततो वनमुपागतः । स हत्वा मृगमत्स्यादीन्प्राण
ज्ञापांत्यकारहा । मार्गस्थान् सततं हिंसितस्त्र्यो रूपजीवति ।

पार

कदाचिज्जालमश्चौर्यं नापि मासादिकं क्वचित् ॥ क्षुधयापरितापो गो
ष्ठी नैवापि प्रपीडितः ॥ शिवप्रासादमागत्य बिभेद तत्कपाटकं ॥ अंतः प्रवि
श्य देवस्य नैवेद्यं भुक्तवान् द्विजः ॥ दीपं प्रज्वालितं दृष्ट्वा चिंतातापमति
दुःखे ॥ ऊर्ध्वबाहुर्नेनत्साप कोपो बिल्वस्य संचयं ॥ दृष्ट्वा चिक्षिप तन्म
ध्ये तत तस्तस्मिन्य देवदो ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र देवदूताः समागता ॥ ऊ
वाच्य तं द्विजवरं प्रसन्नोऽगांतरासना ॥ प्रसन्नसौ महादेवः सर्वदे
हसमर्पणात् ॥ नैवेद्य भक्षणात्पापं गतं सर्वं तव द्विजा ॥ दिव्यं विमान
मारुह्य शिवलोकं व्रजाधुना ॥ देवदूतकरं धृत्वा दिव्यं पुष्पकमा
रुह्य तु ॥ भस्मांगी स्त्रीगणाः सर्वे न तेन सह यस्तु पदे ॥ इत्थं चैवं दृ
ष्ट्वा माहात्म्यं केन स्य वर्ण्यते ॥ वापी तुच्च समारव्यातु देवदेवस्य
शूलिनः ॥ इति श्रीपद्म० ए कोन त्रिंशति मोऽध्यायः ॥ २९

॥६७॥

114

नंद्युवाच ॥ त्र्यंबकोसर्वतो भागे बिल्वमना मो हिवर्तते ॥ तत्राभूद्ब्राह्मणो ब्रौ
पाः कश्चिच्छेन्चाचारविवर्जितः ॥ शूद्रकर्मैव जानाति ब्रह्म
कर्म न वेत्ति च ॥ शूद्रेषु सततं निष्टन् गायत्रीमात्रपाठकः ॥ शूद्राणां
याचनं तेनया वर्ज्यं नमद्रतं न्टप ॥ द्रव्योपार्ज्जनशक्तिश्च सततं पशु
पालकः ॥ अभवं स्तुनयास्तस्य वेदशास्त्रविशारदाः ॥ स पुत्रा
न्सततं द्वेष्टि भार्यामपि च निर्दयः ॥ ग्राममां त्र्यंबयात्यज्य सु
पंसंदीक्षितो भव ॥ प्रातःस्नानं विधायैव होमं कुरु यथाविधि ॥
विप्रान्संतर्पय मिष्टान्नैः स्वयं भुंक्ष्व यथासुखं ॥ इत्युक्तो तेन
वै स्तस्य सुशर्मा प्राह चात्मजान् ॥ मद्गृहात् दवगच्छंतु भवंतो

नसुताममम॥ नोच्चेदहं प्रयातोस्मि ऽपटिल्लोमुंडिलो पिवाकं वपारं
विधायैव नोच्चेत्प्राणांस्त्य ऽजाम्यहं॥ अष्टौतेन निराहारा उपवासा सु
दारुणा॥ पुत्र निःकाशनार्थाय विहितान्तपसत्तम॥ तथापि तेन गं
छंति गृहाल्लोकस्य लज्जया॥ नवमे दिवसे प्रा[illegible] उच्चैः स्वा
महास्वनैः॥ ताडितो हं सुतेर्दंडैर्मुष्टिभिर्मुसलैस्तथा॥ एवं
बु वन्ग्रामपतेः सदनं संसमाययौ॥ नया संवर्द्धिताः पुत्रास्तैरहं ता
डितोऽष्टशं॥ ग्रामस्वामी तु दुर्वृत्ताः पुत्रान्निःकाशय गृहा
त्॥ तेस्च पत्नीः समादाय ऽपनस्थानं समाययुः॥ सुशे
मा धसुतोस्य स्त्रीकास्च गृहे सुखमन्वभूत्॥ कदाचिद्दे

९८
प्रे० ४

वियोगेन कश्यपाद्यामहर्षयः॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन त्र्यंबकं गन्तुमानसाः
बिल्वग्रामं समासाद्य तावदस्तं रविर्ययौ॥ द्विजगेहानि दृष्ट्वैनो
बभ्रमुस्ते ह्यन्योन्यवेदयन्॥ ततस्ततः॥ सुसम्पन्नं गृहं तावत्
श्रियं तेभ्यो न्यवेदयन्॥ बहिर्वैद्यां सुतस्तस्य कश्यपाद्यामहर्षयः॥ तत्पत्नी वंजुला नाम तान्दृष्ट्वा द्विजसत्तमान्॥ त्वा
पाद्यासनं ददौ तेभ्यो जलं चैव सुशीतलं॥ तानुवाच ततः सा
पीवाकू: सुधा सिंचतीव च॥ धन्याहं हरतु पुण्याहं सभा
ग्याहं चराचरे॥ यस्य गृहमनुप्राप्ता भवंतः सूर्यवर्च
सः॥ मिथ्या खिला बंधुपुत्रेषु गृहानिःकासनेतथा॥

117

८१

वर्हनां साधुवृत्तीनां गमनं च सुरवासस्सां। इत्यादि सकलं च चांभ चुस्तो
भ्यो न्यवेदयत्॥ आबाल्यान्नैव जानंति धर्मं कंचन मत्पतिः॥ तीर्थं
वा साधुसंगं वा दृष्ट्वानं संकरस्य वा॥ यत्संवादान धर्मं वा वेश्म देवम
थापि वा॥ किं करोमि क्व गच्छामि कथं स्यन्मार्गगोऽभवेत्॥ यम
स्य यातना घोरा शुश्रूषै रुक्षामशांतिके॥ इदानीं मत्पतिर्गेहं प्र
याश्यति न संशयः॥ युष्माभिः सत्कर्तव्य उपदेशो महान्मा
या॥ वारा पासीय थाया तिन थाकुर्वंतु मत्पतिः॥ इत्थं वदं
तीया वत्सातावत्सोपि गृहं ययौ॥ प्रणमंति द्विजा यो वतो
वभुक्तौ अब्रवीद्वचः॥ केनेदं दर्शितं गेहं भवतो पापकर्म

८१

णां॥

इयं विध्वंसिता वेदिर्भवाद्भिः पापकारिभिः ॥ देवालये वा गंत
व्यं वैश्यस्य सदनेथवा ॥ अत्र गावः प्रयास्यंति भवद्भिर्गम्यता
मितः ॥ अहं द्विजगृहं याता भवद्भिस्तस्करान्नु ॥ अतिक्रु
द्धं पतिं दृष्ट्वा तस्य भार्या गृहाज्जगौ ॥ भवान्मध्येसमायातु वै
स्वः पिबति मानरं ॥ इति तस्यैव वचः श्रुत्वा सुरमोध गृहं ययौ ॥
भर्तारं स्नापयित्वा सा भोजयामास वल्लभा ॥ यावत्स भो
जनेन स्छो तावत्साबहिराययौ ॥ सदर्थमेव स्थातव्यं
भवद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ अहं तु भवतां पुत्री मदर्थं तु म
दृधः ॥ इत्युक्त्वाथ प्रणामं सा चक्रे तेभ्यः पृथक् पृथक् ॥
गृहांतरमथागम्य भर्तारमिदमब्रवीत् ॥ किं प्रयैष्ठा

श्री २

ष्यहं तुभ्यं वद नाथ यथारुचि। घृतपक्वादिकं वापि भक्ष्यकं वापा
यसं तु वा। एवं तु भवतां शक्तिर्मे। जने परमा भवतु। स्वल्प
मात्रमपि पथ्यमिदानीं निवर्जते। वार्द्धक्यं भवतां यातं काग
ति मे भविष्यति। अथवा सर्वमेवैतत् परित्यज्य गृहादिकं
तीर्थयात्राप्रसंगेन काश्यां स्थेयं यथा सुखं। अथवा तापसैः
सार्द्धं गमनं मम रोचते। तथैव ततः स तापसेषु द्रुतो.
भवतु। ते तापसा महात्मानो ब्रह्मज्ञानपरायणाः। भवं
तो नाम संसारस्य भवगेहमुपागताः। भवान् कुलीनो
धर्मज्ञः कथितः पृथिवीतले दुर्भिषपाने योग्यं ते
तापसेषु विशेषतः। भुक्त्वा वन्दितव्यं नमस्कार्या

भ१

द्विजातयः॥ इत्थं स प्रेरितः पत्न्या किंचिच्छांतमना भवत्॥
भुक्त्वान्नं सुकरंडा निरवादन्वे दिमथाययौ॥ नमस्करोमि
सर्वेभ्यो सर्वं मे क्षंतुमर्हथा॥ भवंतो न मया ज्ञाताः सूर्य
मंडलवर्चसः॥ ते पितस्मै नमश्चक्रुर्ब्राह्मणाय सुशर्म
णे॥ परस्परं कथाश्चक्रुः सुशर्मा कश्यपादयः॥ एत
स्मिन्नंतरे तेषां वसिष्ठो मुनिसत्तमः॥ उपदेशमि
षेणैव तस्याज्ञानं न्यपाहरत्॥ इति श्रीपद्मपुराणे
त्र्यंबकक्षेत्रमाहात्म्ये त्रिंशोध्यायः॥ ३०॥ श्वेत
उवाच॥ उपदेशः कथं तेन वसिष्ठेन महामुने॥

एतन्मे सर्वमाख्यातं तुंनंदिन्योग्योसिमानद ॥ इति श्वेतवचः श्री
कृत्वानंद प्राह सविस्तरं ॥ वसिष्टेनोपदिष्टस्तु सुमीहि द्विज
सत्तमः ॥ यथा प्राप्तः परां सिद्धिं तथा तां प्रतिवच्म्यहं ॥ वसि
ष्ठउवाच ॥ धन्यवान्हि भाग्यवान्लोके संसारो विहितस्त्वया ॥ इ
दानीं सकलं हित्वा काशीं याहि द्विजोत्तम ॥ जदृशाब्द सा
तो तेवाम्दृत्युः पुंसां हि निश्चितः ॥ तस्मात्प्रयासेन कर्त्तव्यं कि
मपि स्वस्य साधनं ॥ ऋणानुबंधिनः सर्वे पशुपत्नीसु
तादयः ॥ अपाश्रये स्वयं यांति का तत्र प्रतिवेदना ॥ इच्छा
विहार शयनासन भोजनेषु बाल्यं गतं तव तदा जनन
नीमपास्य ॥ मा भूः शुभाशुभ विचारपरः कदाचि

ना २

७१

वाराणसीं अज्य सखे भज विश्वनाथं ॥ वसुर्गमिष्यति भवि
ष्यति इदं तहीनः श्वः स्वपतिष्यसि सुतस्य गृहस्य कोणे ॥ त्वां धि
क्करिष्यति सुतो वनिता स्नुषा च वाराणसीं अज्य सखे० ॥ कै
र्नैः स्वयाबहुविधैः सुसमर्यार्जितं यत्तत्सर्वमेव सुतदे
सागतं धनं स्यात् ॥ त्वं चोरवत्खलु भविष्यसि यत्नमे
ष वाराणसी० ॥२॥ निःकोशयामितवत्त्रपुरीव मेतनूर
युन्नलोस्ति मननापि सुदुर्भगायाः ॥ श्वः श्रोष्यसीति वच
नं निजवल्लभायावाराणसीं अज्य सखे भ० ।

किंचित्प्रतेह्यनुदिनं धनमेवमत्त्वा मोक्षती निपुरायमदूतं बद्धं च मे किं चिंतयसमोक्षानित्यसुपाशाद्वारायाम्
शीघ्रजेस० शास्त्रे दूरात्वमुपयाति दिने दिने ते त्वं कथं न भवतः दूरसातां प्रयाति॥ पुष्टाभवं त्वनुदिनं विपरीतमेत
द्वारापासी० त्वं किं विलोकयसि रे विषयान्समंताद्वैः पातितोसि भवदुस्तरसिंधुमध्ये। मत्सुं विलोक्य विषवद्विषयान्विमुंच नारापासीअ० चं सर्वसंगरहितः सममेव पश्यन्कौपीनमात्रवसनः करपात्रभोजी॥

मा३

७२

124

आनंदबोधमज्यशामरमालरूपंवाराणासीब्रज्यसरवेभ
ज्यविश्वनाथं। अष्टादशपुराणसमुच्चयानोंच तत्वंवि
लोक्यकथितंकेलिकल्मषघ्नं। संसारसागरनिमग्न
तरायतुभ्यं तत्तुं ग्रहाणामनसाकुरुनाविलंबं। इतिशि
क्षार्पित सौनवसिष्ठेनमहात्मना। ग्रहस्यप्रथमंकिं
चित्सुरार्मीप्रस्तुवाच्यतं।। इतिश्रीपद्मपुराणोर्थ्यंबकक्षे
त्रेमाहात्म्ये एकत्रिंशोध्यायः।। नंदरवाच।। सुश
र्मोवाच।।

किमिदं प्रोच्यते ब्रह्मन्वाराणस्याः कूपानकं ॥ शतमष्टोत्त
रं वर्णाय्य भवन्मे तथापि च ॥ नाद्यापि त्र्यंबकोद्देशे वाराणा
स्यास्त्य का कथा ॥ पापराशौ मे मारिष्यं तिष्ठन्ति ने ष्यंति गोत्र
जाः ॥ भवादृशानां मुग्धानां तीर्थमेव हि रोचते ॥ अन्नाच्छा
दनहीनानां भ्रमतां भूतले सदा ॥ दशाद्रौ पामतं दग्धं
प्रयच्छ ! तहि षेनवः ॥ तावदेव महिम्नो मे कूपं यात्यैवं मटं
हं मया ॥ पंचविंशति वाहामिपरय पान्थैः प्रहरितः ॥
कूपं तेजां मयात्यागः कर्तुं शक्यो हि जीनामो ॥ पंथा
नेन समायाति त्र्यंबके प्रतिकोटिशः ॥ शीतेन

७२

126

शीर्षपादाश्च शीर्णोष्ठादरसातां गताः ॥ क्षुत्तृड्भ्यां पी
डिता नित्यं प्रेतलोकादिवागताः ॥ पातकं यस्य भूरि स्याच्च
स्य तीर्थमति र्भवेत् ॥ न गृहादपरं तीर्थमस्ति लोके चरा
चरे ॥ पशवः सुखिनो लोके न तु धर्मार्थिनो जना ॥ सुश
र्मणी हि वदंति कश्यपादि महामुनीन् ॥ तद्भूमाधिप
तिः श्रुलानमस्कर्तुं समाययौ ॥ ग्रामेशः परमो धीमा
न्नृगाधर्मिष्टः क्षात्रियोत्तमः ॥ चंद्रसेन इतिख्यातो ब
हुवीर्यविशारदः ॥ स्वयं महमायां गुरुतं कुर्वेमि

श्री ४

नुमांमुदा ॥ भवतां दर्शनं पुण्यं दुर्लभं चर्मचक्षुषां ॥ व
यं धन्यतमा लोके भवद्भिः सह संगताः ॥ तान् मुक्त्वाय गृ
हे नीत्वा भोजयामास भूपतिः ॥ तेषामातिथ्यमालो
क्य सुशर्मा लज्जितो भवत् ॥ प्रणिपत्य ततः ऋषीन् सुश्री
सुशर्मा वाक्यमब्रवीत् ॥ भवत्स्वरूपं न ज्ञातं मया वै
पापकारिणा ॥ भवंतो महात्मानो ह्यपवित्रां कर्तुमर्ह
थ ॥ साधुभिः सह संवासात् संलापात् सह भोजनात् ॥
ब्रह्महत्यादिपापानि नश्यंतीति मयाश्रुतं ॥ भवं
तः साधवो लोके परोपकरणे रताः ॥ तीर्थयात्रा

७४

मिषाक्रोकान्यावित्री कर्तुमुद्यताः॥ भनन्दिः सहयास्याभि
ष्यः सर्वमपहायन्च॥ कूस्यपुत्रांगर्हं कस्यकस्य भार्या
नं तथा॥ गोमहिष्यादिकं कस्यतत्सर्वं स्वप्नवन्मम॥
मनमहत्वं गताः केचित्समिष्यंति तथापरे॥ अहमप्ये
कं तया स्येतस्मात्सर्वं निरर्थकं॥ अहो बलिष्टमोहा
वर्धितं केन शक्यते॥ अहं भ्रष्टान्नसंसेवी वेद
शास्त्र विवर्जितः॥ तथापि हरपयानुध्याता रितार्थं
न संशयः॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा कस्य च्यामहर्षयः॥

पा१

129

हर्षितात स्वगृहं गत्वा जम्बूहुस्तस्समर्हणां ॥ सुशर्माथ जपनस्थाना

सुत्रानाहूय सत्वरं ॥ गृहादि पुत्रसात्कृत्वाऽरण्यं शिशिस्त्यबकं

ययौ ॥ तत्र यात्राविधिं दत्त्वा यथावदभिभाषितं ॥ त्र्यंब

कस्यैव मासाद्य विरक्तः सोऽभवद्द्विजः ॥ मासत्रयं निरा

हारो गतसर्वपरिग्रहः ॥ निःसंगो निरहंकारो सर्वभूत

समो भवत् ॥ कदाचिच्छीतवाताभ्यां ज्वरेण परिपीडि

तः ॥ तथापि यष्टिमादाय कुशावर्त्तं समाययौ ॥ तत्र स्नात्रे

र्व नचैवपिंकुर्वेघमर्षपात परः ॥ अर्घटपो दुमने ध्वा

७५

नं घंटानां पुष्पकस्य च ॥ सभांतःपुर तोपस्यद्विमानं
सूर्यसंनिभं ॥ शिवदूतैः समाकीर्णं सर्पभस्माविभूष
षयोः ॥ सुशर्मापि नुघदेहं त्यक्त्वा पुष्पकमारुहत् ॥ दि
व्यदेहसमासाद्य भार्ययोगिन प्रविष्टया ॥ प्रणिपत्यांज
लिं बध्वा अस्तोषीन्मुनिसत्तमान् ॥ साधूनां दर्शनात्पु
ण्यं तीर्थभूता हि साधवः ॥ इत्युक्त्वा प्रणिपत्याथ
सुशर्मा द्विजसत्तमः ॥ दिव्यं विमानमारुह्य कैला
सं प्रययौ ततः ॥ महर्षीणां प्रसादेन तीर्थस्यास्य

प्रसादतः॥ ॐ॥ आयाज्ञ्ययाज्ञको विप्रो यज्वनां पद

माययो॥ यत्र कामदुघा गावो यत्र पायसकर्दमाः॥ यत्र स्व

र्णमयी भूमिर्यत्र कल्पमहीरुहः॥ यत्र गौरीपतिः शं

भुः साक्षाद् देवो महेश्वरः॥ तं देशं समासाद्य शिववद्

दिवि मोदते॥ इति ते कथितं सर्वं यात्रामाहात्म्यमादि

तः॥ य इदं पठति नरो भक्त्या स लभते शंभोः पदमाप्नु

यात्॥ इति श्री... पुराणे ... द्वात्रिंशोऽध्यायः॥ ३२

८५

७६

सै श्लोक्यं समीपत्वं स रूपत्वं तथैव च ॥ सायुज्यं च पु
रंने दिं नवं मुक्तिश्चतुर्विधा । चतुर्विधानां मुक्तीनां कामुक्ते
श्च सभर्य रंगदीयतां मुच्यतां पुंसां तत्त्वतो वदमा प्रभो ।
ज्ञानादज्ञानवि ध्वस्तो मुक्तो भवती मानवः ॥ पारतंत्र्यं परं
बंधः स्वातंत्र्यं मुक्तिरुच्यते ॥ इयं हृच्छ्रुतवान्सर्वं गौतस्योन्मे
मुखान्मुनेः ॥ तीर्थस्य मुक्तिहेतुत्वं भवोच्छेदीति सांप्रतं ॥
संशयो मे महाभेदि श्रुमुमुक्षो सि सांप्रतं ॥ यद्यहं

चो ३ सं १

यद्यहं तव भक्तश्चेन्मय्यस्ति भवतः दरपा तर्हि त्वं मम मे दे
हि चेत्तु महर्षि मानद। नंदन। सम्यक् पृष्टं त्वया
श्चेत् तच्छृणु वक्ष्ये परमं यात्रया नु सलोकत्वं सरूपतं ॥७७॥
भिवास्ततः। तनुसामीप्यस्सरूपत्वं सायुज्यं च चतुर्लभं।
हिरण्यगर्भसत्पसि सायुज्यार्थं तपोत्तम। तस्मि
न्मुक्तो ऽपगम्य सुकं भविष्यति न संशयः। एतावत्का
लं पर्यंतं स्त्रीकस्यापि न विद्यते। प्रवादमात्रश्चे

पु ४

लोकेषु श्रूयते न तु दृश्यते ॥ शुकश्च वामदेवश्च मुक्तौ
प्रोक्तौ श्रुतिर्हि यत् ॥ तदर्थवादवत्प्रोक्तं मुनिभिस्तत्त्व
वादिभिः ॥ सायुज्यत्वं च नास्तीति केचिदाहुर्महर्षी
यः ॥ यद्येक एव मुक्तिस्यात्कल्पे कल्पे च मानवः ॥ तदा
सर्वेपि मुच्येरं स्तस्यान्नास्तीति मे मतिः ॥ तीर्थे नाचे
शुद्धिस्या
त्तस्मिन्मुक्तिर्देहिनां ॥ अल्पेनैव प्रयासेन ज्ञाने
ताश्रु
नैव प्रपद्यते ॥ ततो ज्ञानं निवृत्तिः स्यादिति स्मा

तु२

तीर

शास्त्रविदो विदुः ॥ अनेन विधिना तीर्थं मुक्तेः द्वारं या मु
च्यते त्र्यंबके स्वयं यं स्वं मुमर्रः पाव स्सरेन्टपो ॥ शिवपंचा
क्षरी कपे विदती मया श्रुतं ॥ अत्राभिमानेः सर्वस्मम
ता नस्तीति मे श्रुतं ॥ हरमकीटपतंगाश्च त्र्यंबके मृत्यु
मागताः ॥ दिव्य विमानमारोप्य कैलासे स्थापिता मि
ति ॥ अत्र सादपदः सर्वे रुद्ररूपा न संशयः ॥
अत्र यं सलिलं सर्वं गंगारूपमसंशयं ॥ अत्र भु

१७८॥

ख्य १

लिङ्गं मुक्तिरूप्य शंभुना स्थापिता पुरा ॥ एतत्क्षेत्रं समं क्षे
त्रं त्रैलोक्येपि न विद्यते ॥ एतस्य तीर्थराजस्य यात्रा पुण्य
मशेषतः ॥ सहस्रवदनः शेषो वक्तुं पारं न याति च ॥ धर्मे
चार्थे च कामे च मोक्षे चान्यपसनामाय दिहास्ति त
दन्यत्र यन्नेहास्ति न तत्क्वचित् ॥ पठनीयमिदं पुण्यं त्र्यं
बकाख्यानमुत्तमम् ॥ अनेककल्पसाहस्रमहापात
कनाशनं ॥ यैः श्रुतं प्रीति नरैर्भक्त्या तस्य पुण्यमनं
तकं ॥ इति श्रीपद्मपुराणे त्र्यं॰ त्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥३३॥

ऋषय ऊचुः॥ कोयं श्वेतो महीपालः कुत्रासीत्कस्य चात्मजा
जः॥ कुतः कुष्टी भवद्राजा त्वं बकं कथमागतः॥ विमाचरि
तान्सुपुण्यं तत्सर्वं वक्तुमर्हसि॥ सूत उवाच॥ पुरा त्रेतायुगे
राजा मायापुर्यां विश्रुतो बहु॥ धुंधुरधरदुति ख्यातः सूर्यवंश
समुद्भवः॥ पंच पुत्रा भवंस्तस्य धूमसेनादयो द्विजाः॥
धूमसेनश्च प्रसेनो वीरसेनः प्रसेनजित्॥ भीमसेन
इति ख्यातस्तेषां च धौरं धराः क्षितौ॥ ज्येष्ठे राज्यधुरं न्य
स्य वनं यातो धुरंधरः॥ धूमसेन क्षितिं प्राप्य धुंधुमे

॥८९॥

ति प्रतापवान्॥ कदाचित्स्वभटैः सार्द्धं वनं यातो धृ
रैः चरः॥ घर्मतप्तेन क्षितिप्रमं स्वल्पोपि नमः॥ मृगान्वे
षाणे सो यान्‌ हेतु पयापरिपीडितः॥ तत्रापरस्य
च्चैः रतीं गां ब्राह्मणस्य पयस्विनीं॥ बद्धां बुलेन तां
कूटे पादयोः स्त्रावितवृर्षपां॥ दुग्धापपौ पुटे सम्यक्
पपौ दुग्धं स भूपतिः॥ सायंकाले परं प्राप्ते ना
परस्य ब्राह्मणस्य गां चुक्रोश सुतरां वसः॥ शिशवो हा
र देस्त गाः॥ स्वस्व पात्रं समादाय दुग्धपाने च्छया

शुवन्नु॥ अहं पूर्वं महेश्वरं वि मित्तते च्युतौ रुषुप्तं यां॥ त्वं च इ
सु बालेषु ताव दस्तं गतोर वि:॥ अलं पास्कु निजं कमे हर
लौमामां ह्यु हि गतेः॥ तथापि नालं भ दैनुं त तोयानो
नहं प्रति॥ शंभ्यं चार्धमती नायां धेनुस्तस्य गृहेय
यो॥ अतिक्रांता हरशादीनां वपंती सा पुनः पुनः॥
दाहनं च चुमारे भैयवनसंक्षिप्य तस्तुरेः॥ रक्तपानी
य मालोक्य आलपोती दुःखितः॥ दीपमानीय

॥८०॥

व

किं ऽपानमिलय पश्यस्त धेनुकां ॥ पार्श्वयोः कंटदेशे च दीर्घा
कृशा या तत्र प्राणान्बहून् ॥ ८ ॥ छ्रानुदुखितोवि प्रो वाक्यमेतदु
नोच ह ॥ केनेयं पापिना धेनुर्वध्वाचे वध्रुरोहिता ॥ शिरसा बो
मेन रिष्यं तिव सर्स्य गतिः कृश ॥ ए नरश्रि अंतरे पुत्रा हरु ३ दु
सुगंध कां क्षिपाः ॥ तस्मीर्लनं न भक्षस्म मो दुग्ध मेव हि
य छन ॥ पुनः स सांत्वया मास पुत्रान् चर्चो न्वा क्यन्ने स्व
लैः ॥ अतीव रू रू दुः पुत्रा सांत्वनेनमयु न्त दा ॥ अ
संतं दुःखमापन्नो आलक्ष्यि दम ब्र नीतु ॥ येन दुग्धं

॥८१॥

बलात्सीतंवंचयित्वाममामात्वज्यानू दुग्धेनसदृशंश्वेतं
तस्यांगंसंभविष्यति॥ पुत्रशोकात्प्रथमेऽबालपु
त्रसमन्वितः॥ प्रातःकालेनृपसंज्ञातेद्रमसेनाम
हीपतिः श्वेतकुष्ठयुतदेहं वीक्ष्यराज्ञातिदुःखितः
किंजातंममदेहेस्मिन्नित्युवाचपुनःपुनः॥ किंवदती
समाकर्ण्यविप्रशापंसभूपतिः॥ विप्रसंस्थांस्त्या
मासप्रणिपत्यपुनःपुनः॥ मदुक्तंनान्यथाभाविविंदं
करोमिन्तपोऽतेम॥ एवमुक्तोऽथविप्रेणाद्रमसेना

॥८१॥

तिदुःखितः। तथैव विदध्ये राज्यं ल्लज्ययान बहिर्ययौ। स्वना
म। कीर्तिर्नलो का न कुर्वीति विचार्य सः। धर्मसेनो धुरंन्यस्य
स्वयं याति तपोवनं। कदाचिन्मुनिभिःसार्धं केदारं तीर्थमा
ययौ। तत्रा पश्यन्मुनीं द्रास्ते साक्षाद्देवं महेश्वरं। अदृष्ठा
शंकरं राज्ञा तनुयोगमतिं दधौ। तावन्नंदिस्समागत्य म
हादेव समीपतः। श्वेतमुख्याप्य राज्ञानं वचनं चेदमब्रवी
त्। नंदखवा। माश्वेतसाहसं काष्ठीः स्त्रयं वकुं गच्छमा
चिरं। तत्र त्वं स्नानमात्रेण स्वच्छः प्रतो भविष्यसि।

आगच्छयौंबकं क्षेत्रं श्वेतो राजा प्रतापवान् ॥ कुरुणा वने
स्वदेहं च क्षिपते यावदेव हि ॥ तावद्विजस्वरूपेणात्र्यंबक
स्तत्पुरोभवत् ॥ राज्ञा नेत्रैः स्वकं दृष्ट्वा प्रत्यक्षः समजा
यत ॥ प्रणम्य मूर्ध्ना गिरिजाधिनाथं स्तुतो ज्वलि स्तो ॥८२॥
त्रमिदं चकार ॥ श्वेत उवाच ॥ त्वमसि मम पिता तथा ज्ञा
नी त्रीधनमपि मे सकलं त्वमेव शंभो ॥ त्वमसि मम समं
स्तमेव शंभो किमपि न वेद्मि तव पादतोन्यत् ॥ इति स्तु
तो महादेवो श्वेतेन जगतीपतिना ॥ वरं ब्रूहि वरं ब्रू
हीत्येवं राजानमब्रवीत् ॥ श्वेत उवाच ॥

तवदर्स्शनमात्रेणकुष्टंमेसकलंगतं॥ यथाग्र्यहंतिमां
विप्रास्तथाकुरुसदाशिवा॥ इत्युक्तास्त्यंबकस्तेनचश्वे
तोनुग्रहकाम्यया॥ अनेनैकुष्टिरूपेणप्रादुर्भूतो
गवोसहा॥ अन्नदानादिकंसर्वंअगृहेश्वेतभूप
तेः॥ श्वेतोयात्राविधिंत्वासर्वान्कामानवाप्तुयाम्
दिव्यंविमानमारुह्यअंतेशिवपुरींगतः॥ इतिवः
कथितंसर्वंश्वेताख्यानमनुत्तमं॥ यश्चपोतिन
रोभक्त्यासोपिपापैःप्रमुच्यते॥ ३८॥ इति० चतुस्त्रिंशोध्याय

छ ४ ॥

॥ ३४ ॥

॥८३॥

सूत उवाच॥ इति श्वेतमहीपालनंदिना श्वेतनंदिना॥ श्वे
तक्षेत्रमाहात्म्यं कथितं पापनाशनं॥ श्रुत्वा नंदिमुखात्
श्वेतो माहात्म्यं श्वेतकस्य तु॥ नंदिनं रञ्जयामास वस्त्रा
लंकारभूषणैः॥ प्रणिपत्य स्तुतिं चक्रे नंदिनं श्वेत
भूपतिः॥ इति वः कथितं सर्वं यदुक्तं नंदिना पुरा॥ यः
पठति नरो भक्त्या सोपि पापैः प्रमुच्यते इहार्थे कथ
यिष्यामि कथामेकां पुरातनां॥ सुकुमारकुमारश्च
वैश्यपुत्रौ बभूवतुः॥ पितरि स्वर्गमापन्ने चं प्रभु

॥८३॥

ते द्विजोत्तमाः ॥ माता सहगतिं चक्रे भर्त्रा पद्मावती सती ॥ सु
कुमार कुमारौ च पितृमातृविवर्जितौ ॥ मद्यपानरतौ नित्यं
द्यूतकर्मणि संस्थितौ ॥ वेश्याभिगामिनौ चैव हास्यगी
तरतौ सदा ॥ पित्रोपार्जितं सर्वं स्वव्ययं च कुरुतौ ॥ तत श्चौ
र्यरतौ नित्यं सर्वधर्मविवर्जितौ ॥ उभौ निःकाशितौ ग्रा
मात् वनमध्ये विचेरतुः ॥ प्रसुप्तौ धर्मान्तिकं ॥ ततो कर्मसमा
मालोक्य चित्रगुप्तेन बोधितः ॥ यमो दूतांस्तु वाच्यद्रु
सुकुमार समाज्ञया ॥ नरके क्षिपतौ शीघ्रं कु

नोतो नरकं प्रतिमानद ॥ अंस्य स्वर्गं समानीतः संशयो च महात्मम ॥ ४ ॥

श्रीपाके च दीयतां ॥ कुमारो नीयतां स्वर्गे कैलासे शिवमंदिरे ॥ यमस्य वचनं श्रुत्वाद् ताश्चानुस्तथैव च ॥ कुमारस्तत्र जन्मोगे यम दूतानुवाच ह ॥ सममेव समुत्पन्नो समबुद्धि समं कृतो ॥ सुकुमारः कथं कुमारस्य वचः श्रुत्वा स्थित्वा ह तेनाउ नाच ह ॥ त्र्यंबकं क्षेत्र माहात्म्यं पठतां वै द्विजोत्तमेन तो ॥ श्रवानपगतेस्तत्र केनचित्का महितुना ॥ त्र्यंबक माहात्म्यं श्रुतम ध्याय पंचकं ॥ एकेन पातकं नष्टं द्वितीयेन दिवं गतः ॥ त्रेयाणामथ पुण्येन स्वर्गे ते निश्चला स्थितिः ॥ प्रीतिश्चैतव

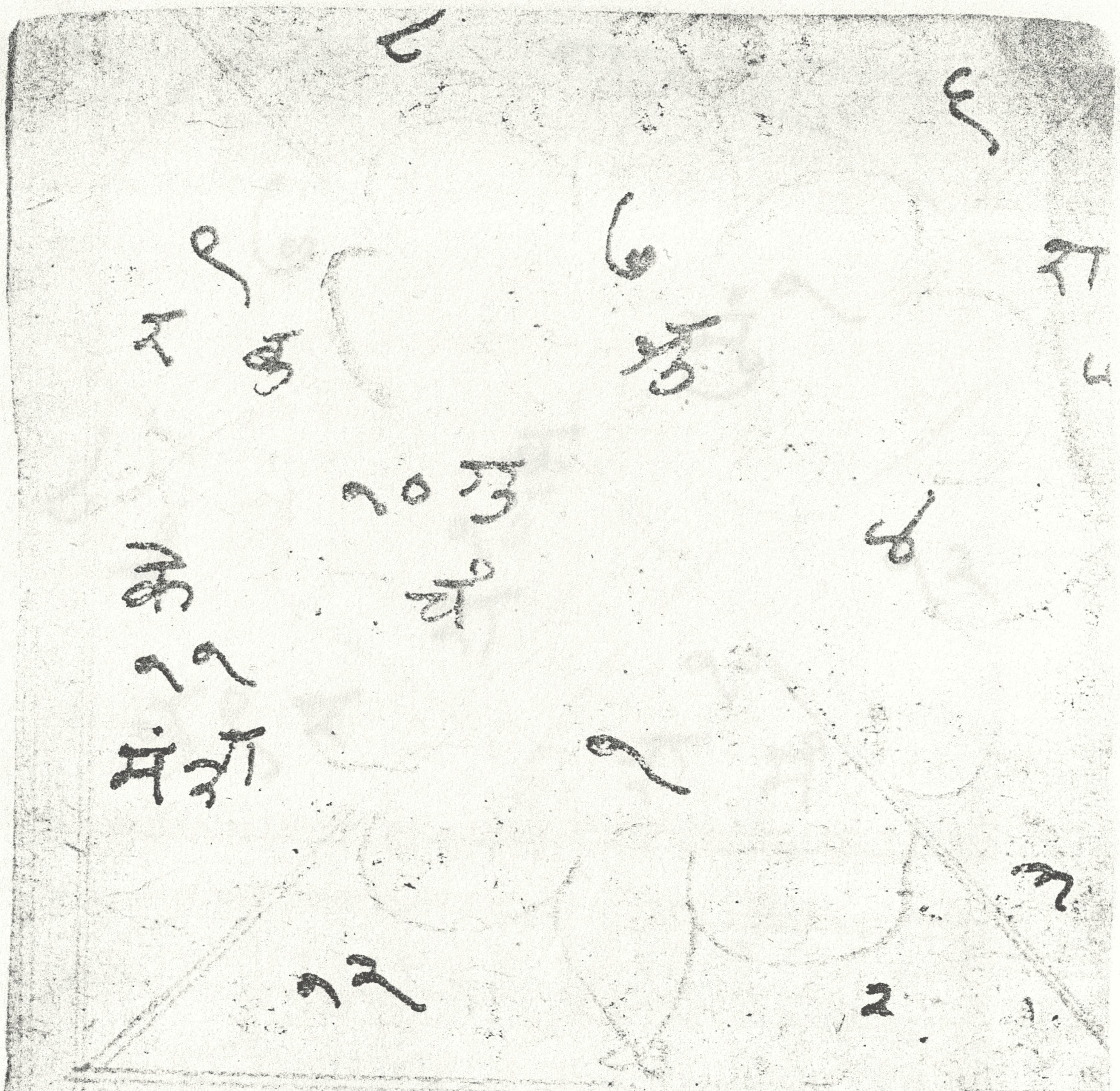
॥ ८४ ॥

॥ ८४ ॥

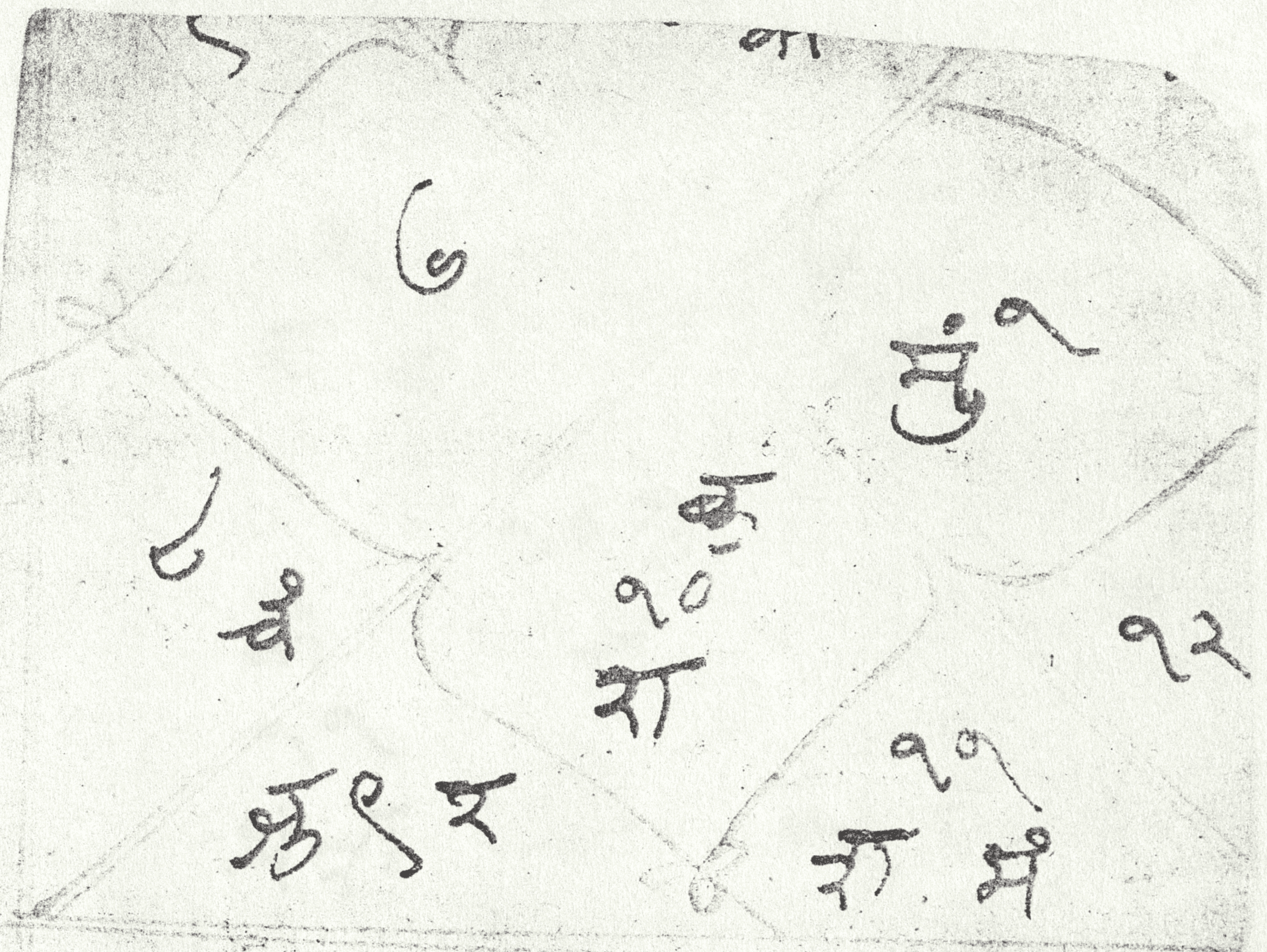
१३४

बंधु स्थानं हि पुण्यं प्रदीयतां ॥ दूतस्य वचनं श्रुत्वा अयोध्यायदू
य सं भवात् ॥ पुण्याहि मोचयामास भ्रातरं नरकार्णवात् ॥ श्वेतं
च पीतं च तथा च रक्तं ह्रस्वं ॥ जनानां कुलिकल्मषघ्नं ॥ चत्वा
रि रूपाणि चतुर्युगेषु भवेयं ब्रह्मगिरिर्मुनीन्द्रः ॥ इति श्री पद्म
पुराणे त्र्यंबक क्षेत्र माहात्म्ये श्रवणफल निरूपणं नाम पं
चत्रिंशोध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रुत्वाख्यानमिदं पुण्यं वाचकं प्र
पूजयेत्ततः ॥ वस्त्राभरणमाल्यैश्च स्वर्णकुंडलमुद्रिकैः ॥
अलंकारित्वा वित्तस्य शाठ्यं नैव महीपते ॥ आगम्य त्र्यंब
कं क्षेत्रं भक्त्या श्रोतव्यमेव हि ॥ दानेच शक्तिनोस्ति

वैनीथांतथापि श्रवणं महत्वात्कर्तव्यंच प्रयत्नेन प्रस
मादपि प्रसदते ॥ सति वित्ते च यः श्रुत्वा न पूजयति वाचकं
आकल्प नरके घोरे विष्ठाकूपे पतिष्यति ॥ तस्मात्सर्व
प्रयत्नेन वाचकं पूजयेत्सुधीः ॥ तस्मिन्वै पूजिते चैव
॥८५॥ व्यासाद्या मुनयः सदा ॥ संतुष्टा वरदा लक्ष्मीस्तस्य ॥८६
गेहे वसंति हि ॥ इति श्रीक्षेत्रमाहात्म्ये संपूर्णमस्तु
श्रीसांबसदाशिवार्पणमस्तु ॥ शके १६९५ जयना
माब्दे ॥ अश्विन शुद्ध पंचमी मंददिने समाप्तं ॥

त	ध	म	स्तु	स्तु	रि	ज्ञा	[illegible]	[illegible]	र्क	आ
३	४	४	५	६	८	९	१०	१०	११	०
१५	३	२२	१०	२२	३	१५	३	२२	१०	२२
४६	५४	२	९	२	५४	४६	४६	२	९	२
५०	३०	१	३२	१	३०	५	३०	१	३२	१
सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं
३	४	५	६	७	८	९	१०	११	०	१
२४	१२	१	१	१२	२४	२४	१२	१	१	१२
५०	५८	५	५	५८	५५	५०	५८	५	५	५८

अथ ग्रहवक्रत्वे ... ग्रहाणां

श्री	सू	चं	मं	बु	गु	शु	श
ग्र	१५ ०	१५ ०	४ ०	४ ०	३० ०	३० ०	१५ ०
उच्च	५ ५४	३ ३५	१८ ३	५ ५१	१४ ५८	१४ २०	३२ ५१
नदा	७ ३०	७ ३०	३ ४५	१५ ०	३ ४५	३ ४५	१५ ०
क्रेरा	५ ०	५ ०	२ ३०	१० ०	५ ०	२ ३०	५ ०
मु०	१ १५	५ ०	५ ०	१ १५	१ १५	५ ०	५ ०

[OrderDescription]
,CREATED=12.10.20 15:44
,TRANSFERRED=2020/10/12 at 16:05:32
,PAGES=152
,TYPE=STD
,NAME=S0003971
,Book Name=M-1423-TRIYAMBAKMAHATMAY
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF

FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF

FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF

FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF

FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF

FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,